

VĚNAC.

SBIRKA POUČNIH I ZABAVNIH SPISAH

za

MLAĐEŽ I NAŠ PUK.

Izdaje

Věnceslav Zaboj Mařík.

Knjiga II.

Cèrtice i pripověsti o pticah.

Vlastitim troškom Lavoslava Hartmána.

CÈRTICE I PRIPOVĚSTI

O

PTICAH.

Sa 43 bojadisane slike.

Sastavio

Věnceslav Zaboj Mařík.

U Zagrebu 1864.

Vlastitcm troškom Lavoslava Hartmána.

Tiskom Dragutina Abrechta.

Predgovor.

Kad sam počeo izdavati „Věnac“, nisam se nadao tolikoj podpori od štovanoga obćinstva i domaćih naših vlastih. Prečastni duhovni stol zagrebački izvolio je odpisom od 18. sèrpnja 1862., br. 436., pèrvu knjigu ovoga děla kao uzdarje u pučkih učionah što toplije preporučiti; a i visoko zemaljsko vojno zapovědničtvo dozvolilo je odlukom od 16. kolovoza 1862., br. 6960, da se ta knjiga u krajiških pučkih učionah rabi kao uzdarje.

Pèrva knjiga „Věnca“ razprodana je, te će se sada tiskati drugo, preradjeno izdanje, komu će se dodati ovakove slike, kao što ih ima u ovoj drugoj knjizi, koju je prečastni duhovni stol u Zagrebu svojim odpisom od 15. sèrpnja tek. god., br. 392. takodjer za uzdarje preporučio.

Konačno valja mi dodati, da sam se — sastavljajući ovo dělo — dèržao najboljih domaćih, českih i němačkih izvorah, a na koliko sam zadovoljio pravednim željam i zahtěvom, neka prosudi kritika.

U Zagrebu dne 27. lipnja 1864.

V. M.

Pregled slikah.

Němački pregled slikah.

Tafel 9.

Tafel 10.

Tafel 11.

Tafel 12,

9.

I. Grabilice.

(Raubvögel.)

a) dnevne grabilice.

(Tagraubvögel,)

Jastreb běloglavac (weissköpfiger Geier. Tab. IX. sl. 1.) jest $3^1/_2$—4 stope dug, a kad razširi krila, 8—11 stopah širok. Glava i vrat obsuti su kratkimi, bělimi, štetinjastimi, i to oko vrata dužimi, bělomu ogèrljku sličnimi, pavuljicami. Ostalo perje je cèrvenkasto-mèrko, samo krila i rep cèrnkaste su boje. Jaki debeli kljun je upravan, na vèrhu kvakasto svinut. Ima na četiri čvèrsta nožna pèrsta samo tubaste, malo svinute pandje. Ovaj jastreb spada medju najveće i najjače ptice, živi po cěloj Africi, Siriji, i južnoj Europi. Preko afrikanskih i azijatskih pustinjah nemogu ljudi da pojedince putuju, s toga sdruži ih se čitavo družtvo, koje se karavanom zove, pa onda putuju na devah preko tih ogromnih pustarah. Kamogod okom kreneš, svuda ti se predočuje ogromno more sama pěska, a nigdě nevidiš kakova živa stvora. Samo šakalj ide straga za karavanami, čekajuć, nebi li kakova deva poginula. Vèrnim mu je drugom i jastreb běloglavac, koi se hrani mesom parnulih devah. U velikom jatu — više od 50 — obliću jastrebi karavanu, ili pako sědnu kamogod na pěskoviti brěžuljak, gdě svi izpruženim vratom na put gledaju, kuda ima karavana proći. Čini se, da to

nisu ni živući stvorovi, tako mirno i nepomično sěde na svom brěžuljku; a kad im se karavana približi, svi se netom dignu, pa velikim štropotom dalje polete, da ili sasma izčeznu ili drugamo sědnu. — Ovi su jastrebi vèrlo koristni u južnih krajevih, na pr. u Turskoj, Egiptu i drugdě, gdě ljudi baš puno nemare za red i čistoću; štogod tamo pogine, ostane na městu, dok ili sasma strune, ili dok tu stèrvinu jastrebi ili psi, kojih ondě mnogo ima, pojedu.

Jastreb egipatski za polovicu je skoro manji od prijašnjega. Živi u čitavih jatih u Egiptu i Palestini, gdě kao pitoma ptica po ulicah hoda i stèrvine pobira. Ova je ptica još koristnija nego prijašnja; bez nje i bez onih pasah, što se po ulicah skiću, morali bi ljudi po gradovih s neizměrnoga smrada pogibati, budući pušćaju sve stèrvine ondě ležati, gdě je životinja poginula.

Sivi jastreb (der gemeine Geier) živi u gorah južne Europe, Afrike i Indije, pa dolazi višeput i k nam. Velik je kao jastreb běloglavac; boje je cèrnosmedje, glava mu je smedja, preko ušiuh ima štetinjasto perje, a oko vrata mu je smedji, iz širokoga perja sastojeći ogèrljak. On je najproždèrljiviji medju svimi grabežljivci, ali nije nimalo pogibeljan. Spaziv kakovu stèrvinu, leti na nju neizměrnom hitrinom, te se — kako Wilmsen pripověda — dade prije uloviti, nego da ju ostavi, dok se čvèrsto nenajede. Ako ga ljuta glad pritisne, napada i životinje, na pr. zeceve, ovce, sèrne, koze itd. — Dosta nam je koristan, pa ga s toga gorski stanovnici nikada neubijaju.

Kondor. Kada se koi Europejac uzpne na visoke andeske gore u Americi, gdě ga obuzima něki užas s veličanstvene pustinje ovoga gorskoga světa, tada opazi, pogledav u sněg, něke tragove, koji svědoče, da ima i ondě živućih stvorovah. Tragovi ovi tako su veliki, da bi mogli pokriti i konjsko kopito, te su dokazom, da neima tomu dugo, što je ovdě boravio kondor, ovaj oriaš medju jastrebi. Putnik se s užasom ogleda, da nadje veliku ovu pticu; ali nje neima više, jer se je popela u zrak, kad je začula zvonac mazgah, koje su putnike amo doniele. Al eto ti je najedanput kako se velikim štropôtom sa stèrme klisurine diže u zrak, leteć više te više, dok se napokon popne do nedohitne visine, te konačno u tamnih maglah izčezne. Do ove se visine nemože popeti nijedna drugih pticah! Humboldt kaže, da se može kondor popeti do visine od 22.000 stopah.

Odrasli kondor dug je 4—5 stopah, a razkriliv krila ima 10—13 stopah širine; boje je sjajno-cèrne, stražnja letna pera i vratni ogèrljak běla su mu kao sněg, vrat mu je gó i tamno-cèrveni, a glava mesnatim češljom urěšena. Lov lovi na divlje lame, bolestne jelene, pače kadšto voljan je i s amerikanskim lavom boriti se, da mu uzme plén, koi proguta velikom proždèrljivošću, te se tako najede, da se nemože onda ni ganuti; tada dolaze Indijanci, te ga kijaci ubijaju, ili mu omču za vrat zamaknu, te ga zaduše. Iz puške težko ga je ubiti, jer mu je perje tako čvèrsto, da se tane o njem odbija.

Zer ili **sup** (Lämmergeier, tab. IX., sl. 2.) ima tělo 4 stope dugo, i razkriliv krila, širok je 8—9 stopah.

*

U korěnu dolnje čeljusti ima kiticu čekinjah, te se čini, kao da je bradat. Perje ima na hèrbtu sivo-mèrko sa bělimi vèrhovi, a dolě hèrdjavo-žuto; takodjer glava i vrat pokrivena su kratkim, žutkasto-bělim perjem. Kljun mu je jak, u dnu izpravan, te se okanča u kvaku, obluku naličnu. Noge su mu kratke, do pèrstah perjaste, sa dugimi, svinutimi i oštrimi pandjami. Zerovah ima u austrijanskih i švajcarskih Alpah, u Pirenejih, u Aziji i u Africi. Samo u nuždi hrani se stèrvinom. Napada manje i veće živine, na pr. jelene, sèrne, divokoze, ovce, koze, teliće, zeceve i ptice. Veće životinje, koje nemože svladati, obliće, udarci svojih krilah omamljuje, te ih naganja u ponor, gdě ih izprebijane lahko svlada; a za sve to treba mu samo několiko trenutakah. Manje životinje pograbi svojimi jakimi pandjami, ponese ih u zrak, pa ih odanle na zemlju spušta, da se ubiju, pa odmah za njimi leti, da ih poždere, ili svojim mladim odnese. Gnězda si gradi na vèrhuncu visokih hridinah. Svoje mlade brani neizměrnom hrabrošću, te je mnogi lovac već zaglavio, koi je htjeo doprěti do njegova gnězda. Mlade zerove moći je pripitomiti. Tanetom može se ubiti, nu love ga i u željeza, koja moraju biti dosta težka, jer se je već dogodilo, da je sa željezi 27 funtih težkimi u zrak poletio.

Něki věšti lovac divokozah odlučio jednoć izvaditi zeru mlade iz njegova gnězda, sagradjena na visokoj hridini. S puškom na ledjih popeo se je do one hridine, al eto ti samca zera, koi je umah nanj navalio. Lovac skine pušku, te ga ubije. Ali jedva se popeo do gnězda udari nanj samica tako žestoko, da nije ni vremena

imao pograbiti pušku. Orlica htěde ga stèrmoglaviti u strahoviti ponor, s toga morade se svom snagom svojom nasloniti na hrid. Nu razljućena samica tako mu je jednu ruku izranila, da se njom nije mogao puške latiti, već je počeo dvojiti o svom spasu. Kad netom dosěti se naš lovac dobru sredstvu; jednom rukom nanišani pušku upravo na pèrsa orličina, a nogom ju odapne te tako sretno ubije kèrvoločnog si neprijatelja.

Jednoć sastane se zer s tetom lijom, pa ni dva ni tri, pograbi ju i popne se š njom u zrak, da donese miloj omladini sladku pečenku. Nu lija domisli se svomu jadu, te nehtěde da joj kožu tako bèrzo svuku. Već htěde orao, da ju baci dolě, te da ju ubije, al lija zatuvi oštre svoje zube u njegov gèrkljan, te ga nehtěde prije izpustiti, dok mu ga nije pregrizla te š njim dolě pala. Nu lija nije nikada zaboravila na ovu šetnju u čistom zraku, te je kasnije valjda uvěk pripovědala nadobudnoj svojoj omladini kako se hrabro ponašala, kad je zrakom plovila.

Kostolom, planinski ili zlatni orao, (Steinadler.) Kao što imenujemo lava kraljem sisavacah, tako se i orao zove kralj pticah porad svoga ponositoga struka, visokoga leta, izvanredne snage, i porad velike sličnosti svojih svojstvah sa lavskimi svojstvi. On bo očituje istu velikodušnost, koju lavu pripisujemo; bèrbotljiva svraka i grakčući gavran moraju ga dugo progoniti i dražiti, dok ga sklone, da im ruganje smèrtnimi ranami naplati. Miran je kao i lav, nikad sam nepoždere sav plěn, već ostanke, bi reć, ostavlja velikodušno manjim grabežljivim pticam i sisavcem. Rado boravi u

samoći, a stanovnikom bèrdovitih krajevah čini se neobično, kad u kojoj gori dva orla stanuju; jer da ih imade više na jednom městu, nebi si ti grabežljivci dosta hrane pribaviti mogli. Kostolom stanuje po svih visokih gorah u Europi, u sěvernoj Africi, Aziji i Americi. Tělo mu je dugo 3—$3^{1}/_{2}$ stope, široko s raširenimi krili 8—9 stopah a visok 4 stope, te važe 18—20 funtih. Kljun mu je vèrlo jak, modro-cèrnkast, odmah pri korěnu dva palca širokom něšto svinutom, velikom cèrnom kvakom providjen, 5 palacah dug, s dugoljastimi na pola pokritimi nozdèrvami. Oči su mu velike, duboko upale, zěnica mu je jasno-žuta i sěva veoma živahno. Gut mu je kod volje tako širok, da bi se u njem polićna flaša směstiti mogla. Stegna imade 8 palacah visoka, pèrste tamno-žute, nokte cèrne, velike, vèrlo oštre i svinute. Tělo mu je zastèrto tamno-ugašenim, hèrdjavo-žutkastimi i bělimi pěgami izšaranim perjem; ovo je na krilih i repu cèrno-ugašeno, pepeljnasto. Na zatiljku mu stèrši podugasto, okresnuto perje. Kostolomi imaju sva svojstva běsnih, okrutnih i škodljivih grabežljivacah; kljun i pandje su strašne, tělo jedro, krila i stegna jaka, kosti čvèrste, meso tvèrdo, uzrast ravan i lěp, kretanje živahno, a let bèrz, munji sličan. Oštrim vidom nadilaze sve grabežljivice, no glede njuha nemogu se s nijednim natěcati. Žive takodjer sto godinah, što i u istom sužanjstvu, vele, da biva. Kadšto veoma žalostno i strašno krešte, nu obično kriče: kra, kra, kra, sad visoko, sad duboko. Rado borave po visokih bèrdih, te rědko dolaze na ravnice, no zimi putuju kadšto vèrlo daleko. Hrane se malenimi sisavci, na pr. zeci, janjići,

jarići, lisicami, divokozami; od pticah jedu guske, liske, droplje, čaplje itd. Kad opazi plěn, obara se nanj s velike visine. Ako izuzmeš vrěme, kad samica na jajih sědi ili orliće pokriva, orao neide nikad sam u potěru. Buduć pako da orlica leže jaja upravo onda, kad se ptice sele, to orlu nije mučno obskèrbiti hranom i sebe i samicu. Svako drugo vrěme ide u lov uvěk sa samicom; možeš viděti, gdě dva orla jedan uz drugoga lěpo u miru lete. Uzpèrkos svoj snazi, što ju u krilih imade, uda su mu veoma nespretna, te uvěk važe plěn prije nego će ga sobom poněti, jer mu je vèrlo mučno nositi ga. Kadšto se obara i na mlade jelene, teliće, stare sěrnce, dapače i na iste jelene; no tad se uvěk na městu najede njihove kèrvi i mesa, a sobom uzme u gnězdo samo několiko komadah za samicu i mlade. Vode nikad nepije, nego žedju gasi friškom kèrvlju ulovljene životinje. U sužanjstvu ždere svakojako meso, dapače i ribe, zmije, gušterice, a kadšto i kruh. Stanuje na najviših temenih gorah, na vèrhuncih jelah i borah, a u obće na vèrlo visokih městih. Orlovo je gnězdo plitko, ima 5—6 stopah u proměru, te je jako neumětno spleteno iz suhih šibah, metalah i palicah, iz tèrstine, berezka i trave. Tako je prostrano i čvèrsto, da se u njem ne samo samac i samica, no i orlići i mnogo plěna směstiti može, dapače čini se, kano da je za cieli život sagradjeno. Samica iznese měseca ožujka 2—3 podugasta, na oba kraja pljosnata, běla jaja, koja za 30 danah izleže. Obično odgoji samo dvoje orlićah, poždrěvši često najpoždèrljivijega ili naslabljega mladoga. Kad orlići malo ponarastu, izvodi ih samica u svět, uči

ih loviti, pa kad ih nauči, otěra ih za uvěk iz gnězda i okruga svoga. S početka su orlići sasvim běli, zatim postanu blědo-žutkasti, a napokon tamno-cèrljeni. Kad ostare ili obole, postanu opet běli. Samo takvi orlići, koji su iz gnězda izvadjeni, mogu se pripitomiti. (Gimn. čitanka.)

Kraljevski orao (der Kaiseradler) manji je od prijašnjega. Boje je cèrno-mèrke, a na svakom ramenu mu je běla pěga. Živi po ravnicah južnoiztočne Europe. Hranu manje izbire nego prijašnji, te nije niti tako smion kao onaj. Gnězdi na visokih hridinah ili stablih, najradje blizu rěkah. U Austriji živi na šumom zaraslih otocih Dunava i po ugarskih močvarah. Samica snese 3—4 jaja, iz kojih se za 4 tjedna izlegnu mladi orli, za koje se moraju roditelji dulje brinuti, nego što to kostolom čini. Kraljevski orao laglje se pripitomi nego planinski.

Morski orao (Seeadler, tab. IX sl. 7), obično je 3 stope dug a 8 stopah širok. Živi u sěvernih krajevih Europe, Azije i Amerike. Vèrlo mnogo ima ih u sěvernoj Americi. Gnězdo si gradi na visokih dèrvećih, što no rastu na obalah jezerah i rěkah. Svoje mlade, kojih se obično izleže po troje, brani vèrlo žestoko i hrabro, te ih i onda još hrani, kad su već gnězdo ostavili, noseć im ribe, ptice, věverice, janjiće itd. Morski orao najvoli svěže meso sisavacah, pticah i ribah; nu u nuždi jede i stèrvinu. Na lov izlazi obično sa ženkom. Višeputah dogodi mu se, da zasěče svoje oštre pandže u kakovu veliku ribu, da ju ponese sa sobom i kasnije pojede;

nu kadšto povuče ga riba pod vodu te ga utopi. Něšta manji od njega je

Orao ribić (Flussadler, tab. 9. sl. 4.) Ovaj je orao 2—2½ stope dug i 4½—6 stopah širok. I on živi u sěvernih krajevih Europe i Amerike, a hrani se gotovo samimi ribami. Njemu se još višeputah nego prijašnjemu dogadja, da ga riba u vodu povuče, pa se tako utopi. Orao ribić je, rek bi, sluga morskomu orlu; ovaj jedva dočeka, da onaj ulovi kakovu ribu, pa mu ju odmah uzme, dèržeć se načela: tko jači, taj kvači. Kad ide orao-ribić u lov na ribe, pozove obično několiko svojih prijateljah u pomoć, da se laglje obrane od neprijatelja svoga, morskoga orla, koi nebi mario oteti im sav plěn.

Sokol selac ili **obični sokol** (Edelfalk, Wander- oder Jagdfalk — tab. IX. sl. 6), ima izpod očiuh cèrnu pěgu, gaćah neima, noge se mu žute, visok je 16 palacah, zakriljuje 4 stope. Na glavi i na vratu mu je perje mèrko, na hèrbtu modro-sivo, na pèrsih cèrvenkasto- i modro-bělo s modrocèrnimi pěgami. Samica je veća od samca. Živi i kod nas i u svih hladnijih krajevih Europe. Jeseni seli se u toplije krajeve Europe, nu višeput ga je moći i zimi naći u dosta hladnih krajevih, ali onda ga je moći lahko uloviti, budući je njekako iznemogao. U šumi — najvoli šume cèrnogorice — hrani se divljimi golubovi i drozdovi, a u ravnini jarebicami i golubovi, pa hvata uza to i vrane, tetrěbe itd. Plěn svoj najvoli pojesti gdě na visokih klisurinah. Čini se, da sisavce nelovi. Gnězdo pravi na visokih dèrvetih ili klisurinah. Ženka snese 3—4 žuto-cèrvenkasta jaja sa

smedjimi pěgami. Počini dosta štete, i to osobito na domaćih golubovih. Sove netèrpi, a gdě može, navaljuje na nju; pa upravo ovo je njegova nesreća; jer ljudi, znajuć se tom mèržnjom koristit, privežu sovu kamogod, pa čekaju, dok koji sokol dodje, te ga onda ubiju. Meso mu je, kako kažu, dosta dobro, pa su ga prije prepisivali kao lěk za ludjake. — U prijašnja su ga vremena običavali uvěžbati za lov, osobito na čaplje.

Kokošar ili **golubar** (Habicht) velik je kao kokoš; krila su kod njega razměrno kraća a rep duži nego kod drugih sokolovacah. Perje mu je na ledjih pepeljasto a spreda bělkasto sa 5 cèrnih prugah u poprěko. Kokošara ima u cěloj sěvernoj Americi i cěloj Europi. On je jedna od najškodljivijih pticah grabilicah, uz to je oprezan, lukav, okretan i hitar. Najveći je neprijatelj golubom, jarebicam, kokošim, patkam, pticam pěvačicam, pače višeput ulovi i koju pticu grabilicu. On je višeput tako dèrzovit, da i u prisutnosti ljudih po koju kokoš, patku ili goluba iz dvorišta odnese.

Kobac ili **škanjac** (Sperber oder Finkenhabicht) puno je manji od prijašnjega, nu u ostalom mu je vèrlo nalik. Kobac je smion i okretan, te manjim pticam osobito pogibeljan, nu višeputah udara i na veće životinje, tako na pr. i na samoga zeca. Leteći kobac nalik je kukavici, pa ga zato mnogi ljudi dèrže za kukavicu.

Pisar (Kranichgeier oder Sekretär, tab. IX. sl. 8.) neživi doduše kod nas, ali navadjamo ga radi njegovih visokih noguh. Visok je pol hvata, vitka stasa, perje mu je modrasto-pepeljavo-sivo; kljun i noge sive. Ime njegovo izvodi se odtuda, što ima na glavi kukmu,

koja tako izgleda, kao da ima pisar za uhom guskino pero. Kljun mu je već spočetka svinut, a na repu srědnja dva pera puno duža od ostalih. Pisar živi u suhih predělih južne Afrike, te se tamo hrani dvoživci, osobito otrovnimi zmijami, a upravo radi toga nastoje Francezi u novije vrěme, da tu pticu udomaće na svojem otoku Martinique u Americi, odkuda dolazi svake godine do 30—40.000 centih kave. Na tom otoku ima něka osobita vèrst otrovnih zmijah, koje su ljudem vèrlo pogibeljne, pa bi Francezi rado da ih iztrěbe. Težko leti, ali tim bolje umije běžati. Dade se pripitomiti, pa kažu, da nikako neće dopustiti, da se perad medju sobom hèrva, te da ih boreće se odmah raztjera,

b) Noćne grabilice.

(Nachtraubvögel.)

Sove su noćne grabilice; čitav ustroj těla njihova takov je, da mogu noćju hvatati druge ptice. Perje im je vèrlo mehkano i tanano, rek bi svileno, te se niti nečuje, kada sova leti; velike njene oči vide baš noćju najbolje, a sluh ima tako oštar, da čuje svako gibanje pticah. Ovo su dakako vèrlo lěpa svojstva, nu na žalost nemože se sova timi krasnimi svojstvi danju služiti, jer danju nevidi ništa. Sove dakle znajuće, da su danju slabe, najvole se kamo bilo sakriti. A borme imaju i pravo, što se skrivaju! Jao njim, ako ih nadje koja ptica; tada istom nastaje njim prava muka. Istom što je koja našla sovin zakutak, evo već zove svoje drugarice; dolete čitava jata, pa joj se rugaju i draže ju. Kosi, drozdovi, žutovoljke, pa i druge ptice oblitju

ubogu sovu, a ona nezna kud ni kamo. Najmanje ptice obično najviše ju uznemiruju. Neznajuć dakle kuda da krene, ostaje sova obično na istoj grani, uztèrpljivo podnašajuć svukoliku porugu i muku. — Ptičari znajući, kako druge ptice sovu obliću, gděgod ju spaze, nastave po granah i grančicah lěpkovače, tamo privežu sovu, pa eto ti čitavih jatah pticah, kako same, tudjemu se zlu veseleć, padaju u pogibelj i propast.

Sove imaju veliku okruglu glavu, velike izbuljene oči, kratak, vèrlo zakučit kljun, kojega samo kuka viri iz perja; perje im je mekano i tamno, a mogu ga nakostrěšiti i opet saviti. Svět obično zazire od njih, jer im glas nalìči kobnu graktanju, a i tih njihov let děluje neugodno na čověka; odatle mnogo kojekavih basnah o njih. Sove pograbe doduše višeputah i zeca ili jarebicu, što dakako lovcem i šumarom nije povoljno, ali one su nam u obće ipak koristne, jer žderu miševe, osobito poljske, štakore, zmije, kèrtove a i razne kukce i noćne leptire. — Premda mlade ostaju vèrlo dugo u gnězdu, to ih stari ipak hrane uvěk velikom brižljivosti, pače ima i takvih priměrah, da su svoje mlade, ako im ih je tko odnio, tražili po čitavoj okolici, pa našav ih hranili ih još dugo vremena.

Sovah ima više vèrstih; ovdě navesti ćemo slědeće:

a) **Sovuljagu** (Uhu. Tab. IX., sl. 3) zovu radi njezinih perjanicah, što je ima na očiuh, takodjer i u š a r o m. Velika je kao pětao. Perje ima hèrdjasto-žuto sa mèrkastimi pěgami. Noge i isti pèrsti, — jednim pèrstom može kako hoće kretati — obrašćeni su gustim perjem. Sovuljaga živi po čitavoj Europi, pa i u Aziji

i Americi. Najvoli brěgovite preděle. Nigdě ih u većem broju neima, jer nisu jako plodne, a osim toga tamane ih ljudi gděgod se s njimi sastanu. Hrani se zecevi, mladimi sèrnami, pače i mladimi jeleni; ali u nuždi jede i miševe, ribe i bube. Gnězda si pravi u zabitnih stěnah, gustih i tamnih šumah.

b) **Šarena sova** (Schleiereule) ima tanko, mehkano i lěpo našarano perje. Ozgor je pepeljasto-siva, a ozdol tamno-hèrdjasto-žuta. Na hèrbtu ima mnogo poprěčnih tankih prugah, a ozdol je pěgasta. Oko očijuh širi se veliko perje. Živi po cěloj srědnjoj Europi i Aziji, kadšto moći ju je naći i u samih gradovih. Hrani se miševi, kèrtovi itd. Spavajuć hèrče kao čověk. Odhrani 3—5 mladih. Dok je šarena sova mlada, moći ju je pripitomiti, te nam služi onda na zabavu. Inače je to vèrlo koristna ptica, te ju nebi směli podnipošto ubijati.

c) **Ćuk** (Steinkauz) puno je manji od prijašnje. Boje je sivo-smedje s bělimi pěgami; tèrbuh mu je běo sa smedjimi pěgami. Živi u Europi i u Aziji. Danju se sakrije gděgod u tamna města, a stopèrv u suton izadje, da si traži hranu. Pojede 5—6 miševah za jednu večer, pa nam je ovako vèrlo koristan. Gnězdo pravi ne samo u šupljih stablih i na klisurinah, nego i u gradovih i selih pod krovom, itd. Dade se lahko i pripitomiti. Talijani služe se njim, kada idu u lov na ptice. Noću vèrlo neugodno ćukše; sujevěrna prostota veli, da mora u onoj kući nětko umrěti, u koju ćuk noćju dodje te zapěva. S toga ga zovu mnogi i pticom mèrtvačicom. Ovo je dakako puka priča, te mi netreba dokazivati neistinosti njezine.

d) **Šumska sova** (Waldkauz. Tab. 9., sl. 5), duga je 16 palacah, ozgor sivkasto-pepeljasta s malimi cèrnimi pĕgami, na tèrbuhu je bĕla sa surimi poprĕčnimi pĕgami. Ova sova živi po šumah čitave Europe.

J a s t r e b i, k o n d o r, z e r, k o s t o l o m, k r a l j e v s k i o r a o, m o r s k i o r a o, o r a o - r i b i ć, s o k o l, k o k o š a r, k o b a c, p i s a r i s o v e imaju kratak i jak kljun, koi je u korĕnu voskovicom navučen; gornja im je čeljust oštra i na kvaku svinuta. Noge su im čvèrste i jake sa četiri pèrsta, na kojih su velike, oštre i svinute pandje. Sve ove ptice lete vèrlo hitro i visoko. Grabe životinje, te se njimi hrane. Nĕkoje od njih jedu stèrvinu. Sve ove ptice zovu se **grabilice.** Sove zovu se n o ć n e, a sve druge d n e v n e grabilice.

Art A v E. Hochdanz.

II. Penjačice.

(Klettervögel.)

Bèrljez (Spechtmeise) je, rek bi, prelazna ptica od sěnicah k dětlovom. Živi nalik dětlu, a tělo mu naliči sěnici. Jedva je tolik, koliko velika sěnica; ozgor je modrasto-siv, dolě cèrvenkasto-smedj. Preko očiuh tja do plećah ima cèrnu prugu. Kljun mu je upravan i šiljast, njim može koru stabalah prokljuvati, te ovako do cèrvih doći. Zadèržaje se ponajviše u hrastovih i bukovih šumah, nu dolazi i u vèrtove. Nije baš plašljiv, niti se čověku jako uklanja. Budući marljivo lovi zareznike, s toga nam je od velike koristi. Bèrljezi nesele u toplije krajeve, s toga ih zimi višeput dolazi jato od 10—12 u sela, da pod krovi i u žitnjacih potraže zareznike. Gnězdi u šupljih dèrvećih, pa ako mu je škulja veća nego treba, zalěpi ju zemljom, da mu nemože neprijatelj u gnězdo. Jede žir, bukvice i lěšnake, iz kojih zna osobito věšto izvaditi jezgru. Lěšnjak metne u kakovu pukotinu stabla, te ga čvèrsto naměsti, pa uzme tako dugo kljunom u lěšnjak tući, dok neproseče mali otvor, kojim može izvaditi jezgru.

Dětlovi (Spechte) imaju jak, upravan, sèrhat i zaoštèrljen kljun, vèrlo jake, kratke noge za puzanje, sa 2 pèrsta s preda, a 2 s traga. Klinasti rep je tvèrd, njim se pomažu penjuć se na dèrvo. Hrane se cèrvi

i zareznici, tražeć ih pod korom boležljivih stabalah. Neumorno skaču od stabla do stabla, te kucaju svojim jakim kljunom na koru, da saznadu, imade li pod njom cèrvih ili bubah. Nadju li kakvo boležljivo stablo, priskobe se najprije nogama, pa onda počmu kljunom udarati koru, dok nedodju do bubah, koje svojim šiljatim, daleko izpruživim jezikom hitro i věšto vade. Višeput možeš ih na $^1/_4$, paže i $^1/_2$ sata daleko čuti, kako marljivo rade, da si zasluže svakdanji kruh. Od rane zore pa do tamne noći rade tako neumorno i marljivo, da nam šume očiste, te bi mogli biti priměrom mnogomu čověku, kojemu je posao težkom mukom. Dětlovi su u obće najkoristnije ptiće, budući jedu hiljade i hiljade kukacah, koji bi nam drugčije upropastili čitave šume.

Dětlovi su čitavu godinu za poslom; nu dodje im ipak vrěme, da nanj zaborave, te se drugimi stvarmi bave, a to biva onda, kada idu tražit ženku. A našav ju, vrate se opet na posao, te nastoje, da joj pokažu věštinu svoju. Sada im je pèrva briga, da izsěku gnězdo za budući svoj naraštaj; gnězdo ovo tako je u stablu lěpo i gladko izsěčeno, kao da ga je napravio kakov věšt tokar. Svèršiv gnězdo, snese unj ženka 3—6 blistavo-bělih jajah.

Dětlovah ima više vèrstih, naime:

a) **Cèrni dětao** (Schwarzspecht), on je 1 $^1/_2$ stope dug, jest jednobojno cèrn kao ugljen, sa světlo-cèrvenim těmenom. Najvoli šume jelike; živi pojedince.

b) **Zeleni dětao ili žuna** (Grünspecht), 1 stopu dug, ozgor zelen, a na těmenu glave světlo-cèrven. Ima ih više nego cèrnih dětlovah; nisu ni onako plahi

kao ovi; hranu vade i iz zemlje, a zimi i iz slamnata krova.

c) **Siva žuna** (Grauspecht), dèrži se jako zemlje, nalik je zelenu dětlu, te ima glavu spreda cèrvenu a oztraga sivu.

d) **Šareni dětlovi** (Buntspechte); njih ima tri vèrsti.

Kukavica (Kukuk) spada medju ptice selice; u jesen seli se u toplije krajeve, naime u Egipat, kamo dolazi u družtvu rodah i lastavicah. Ali jedva se u proleće pèrva zob zazeleni, eto ti kukavice, kako nas iz dubrave glasnim svojim: Kuku! kuku! pozdravlja. Nu jedino samac je tako uljudan, te nas pozdravlja; ženka mu, makar i htěla, nemože to činiti, jer joj je glas tako hrapav, da može jedva svomu dragomu na njegov glasni „kuku!“ odgovoriti: „Kvik! — kvik! — kvik!“ Sa svojim dragim živi kukavica u največoj slogi i ljubavi, te nečini ništa, čim bi ga mogla razdražiti. A ona ima sasma pravo, jer zna, kako joj se dragi ljuti, kada začuje u svom kotara glas kakova nepozvana gosta, te kako ga ljuto napane, te se š njim bori, dok ga sasma neprotěra. A kad je protivnika protěrao, stade slavodobitno navěšćivati svoju poběđu vičuć glasno: Kuku!

Ali nemislite, da sebična kukavica za to pěva, da druge razveli, jok vala! samac pěva samo za to, da si věrnu družicu razveseli i da se sam nasladjuje umiljatim glasom. — Kukavica je nemirna, plaha i divlja ptica, te se može malo ljudih ponositi, da su ju viděli. Ona nevěruje nikomu, te se uvěk skriva u najgušća stabla. Velika je kao domaći naš golub. Boje je sive,

tèrbuh pako běo sa cèrnkastimi poprečnimi prugami; rep je dugačak, klinast i cèrnast sa bělimi pěgami; noge žute sa oštrimi nokti. Ako joj nestane obične hrane, napada druge manje ptice, te ih bez milosti gnjavi. Tělo ima okretno, te može lahko letiti. Leti neprestance od stabla do stabla, tražeć razne gusěnice, medju kojimi i takve, koje su pokrite bodljikastom dlakom i koje nijedna drugih pticah nejede. Ali ova bodljikasta dlaka tako joj se někako zabode u želudac, da ovaj izgleda, kao da je sav dlakom obrastao.

Iz toga se vidi, da je kukavica prilično koristna ptica, te da bi ju svatko obljubiti mogao, kad nebi onako maćuhinski postupala prama svojim mladim, za koje se ni malo nebrine. Njezina bezbrižnost i lahkoumnost u tom obziru upravo je bezprimĕrna. Poznato je, kako revno i brižljivo nastoji svaka ma i najslabija ptica, da si gnězdo sagradi; višeput moramo se čudom čuditi, kako se něke ptice dosětljivo i umno za to brinu, da prirede mladim svojim mekano i udobno gnězdo; sva brižljivost i ljubav starih sastoji višeput u tom, da priskèrbe svojim mladim siguran stan i da ih njeguju i hrane. A šta čini kukavica za svoje potomstvo? Ništa! Niti traži města, gdě bi sagradila gnězdo, niti si pravi gnězdo, ma bilo tako prosto i jednostavno kao što je vrabčevo. Kada dodje vrěme, da snese pèrvo jaje, onda je doduše u dosta velikoj brigi i nevolji; oblěta simo i tamo, da nadje gnězdo sěnice, govedarke, slavulja, pače i kraljića. Gnězdo je lahko naći, ali njoj treba gnězdo, gdě je već několiko jajah, ili gdě samica hoće, da što prije sěditi počme. Kad nadje takvo gnězdo, čeka uz-

tèrpljivo, dok ptica odleti, a onda poleti kao munja, te metne jaje u tudje gnězdo, dobro znajuć, da će se tudja majka bolje zanj brinuti, nego li za vlastito si potomstvo. Jaje njeno veliko je kao vrabčevo, ali svako je druge boje; jedno je žuto, drugo zeleno, treće pěgasto itd. Ako je tudje gnězdo tako maleno, da bi se srušiti moglo, kad bi unj kukavica sěla, a ona snese jaje gdě u travi, uzme ga u kljun te ga odnese u tudje gnězdo. Metnuv ga upravo na najshodnije město, odleti, te se nebrine nikada više, što će dalje biti.

Sěnica došav kući, nadje u gnězdu tudje jaje; nu što da sada čini? Zar da tudje jaje izbaci? Toga neće da učini; primi ga dakle kao svoje, neznajuć sirotica, da će si izsěditi zmiju, koja će joj svu njezinu omladinu upropastit. Za něko vrěme izlegnu se mladi, a brižljivi roditelji odmah polete, da im donesu hrane. Ele jabuka nepada daleko od stabla. Tudja pridošlica počme se širiti u gnězdu kao da je u svom vlastitom, a kad joj nestane prostora, baca jednu mladu sěnicu za drugom. Stari gledaju bolnim sèrcem, kako im mladež propada, ali šta da čine? Město, da ostave nezahvalnu kukavicu, podvostruče sile svoje, te joj donašaju što više hrane, a kad joj nemogu sami dosta hrane nanositi, žalostnim glasom zovnu svoje prijateljice, da im pomognu hraniti nezasitne gladuše.

Požèrtvovanje manjih pticah je u tom obziru sbilja bezpriměrno! Ima priměrah, gdě su govedarke u jesen zaboravile, da im se valja u toplije krajeve seliti, i to samo zato, da nemora od gladi postradati mlada kuka-

vica, koja se nije mogla iz gnězda u šuplju stablu izvući, budući joj je otvor premalen.

Něki prirodoslovac pripověda, kako je někoč dobio mladu kukavicu, koja nemogaše sama ni jesti. On ju metne u kèrletku, gdě je imao mladoga drozda. S početka je drozd někako neuljudno gledao mladu pridošlicu, te je počeo sèrdito vikati. Nu do skora umiri se, te počme mirno jesti. Ali jedva je pogutao několiko komadićah razmočene žemlje, stade kukavica žalostno prositi, da se i njoj smiluje. Drozd se ogleda, a videći otvoren njezin kljun, metne unj dva tri komadića žemlje. Četvèrti komad nije htěla, valjda zato, što joj nije išla žemlja u tek. Prirodoslovac taj donio je u kèrletku něšta mravljih jajah i saseěčena mesa, a to je drozd veoma rado jeo. On uzme dakle jesti, nu tek što je počeo, stade kukavica opet moliti.

Drozd se okrene, te je kukavicu dotle hranio, dok nije sve meso i jaja pojela, a on je tada veseo i zadovoljan pozobao preostavšu žemlju.

Što kukavica sama svoja jaja neodsědi, nije baš njezina krivnja, jer joj je nutarnji organizam tako ustrojen, da ih nemože u tako kratkoj dobi snesti, kako bi morala, kad bi na njih sama sědila. Ona bi dakle morala svako jaje tako rekuć na pose odsěditi, jer bi se drugčije pèrva jaja sasma pokvarila, dok bi zadnja snesla. Da meće svoja jaja u gnězda manjih pticah, uzrok je valjda taj, što bi joj veće ptice njezino mlado lahko zagušiti mogle.

Zidarica (Mauerspecht, tab. 10., sl. 6.) je jedna od najlěpših pticah u južnoj Europi. Lěti živi na visokih

klisurinah i gorah, gdě si pravi u pukotinjah gnězda, u koje snese 5—6 bělih jajah. Kad nastaje hladna jesen, dolazi zidarica u nizine, gdě ju možeš naći blizu starih zidinah, kulah itd., koje kao leptir obliće ili pako po njih se penje, tražeć muhe, pauke i t. d., koje umije svojim jezikom vèrlo věšto iz njihovih zakutakah izvući. Ljudih se neplaši, pače dolazi višeput i u kuće.

Zimorod ili **ledešnik** (Eisvogel) je něšto veći od našega vrabca. Tèla je dosta nespretna. Krasno prelěvajuće se perje je na gornjoj strani glave i na kreljutih tamno-zeleno sa modro zelenimi piknjami. Hèrbat i vèrlo kratki rep ima lěpo modri a dolnju stranu těla hèrdjasto-cèrvenu. Kljun mu je jak, dugačak, skoro četverouglast. Živi u čitavoj Europi, izuzam hladni sěver, te se dèrži na obali rěkah, jezerah, i ribnjakah. Osobito zimi netèrpi, da mu se u njegovoj okolici ikoji drugi zimorod dèrži. Vèrlo je plah, te skače medju nizkimi vèrbami i jalšami, ili pak čeka gdě na kamenu ili na grančici, da ulovi kojega zareznika. Jede ribe i pijavice. Gnězda si gradi u luknjah na obali rěkah i ribnjakah, gdě ima gusta gèrmlja. Ženka mu snese 5—8 bělih jajah. Zimorod je vèrlo proždèrljiva ptica, koja osobito zimi često postrada; nu onda si traži od leda prosta města na ribnjacih i rěkah, da do ribah dodje.

Veliki tukan (der grosse Pfefferfrass — tab. 10., sl. 3.) ima kljun triput duži od glave, debeo i šupalj. Živi u prašumah brasilijanskih u Americi. Hrani se voćem, bubami i mladimi pticami.

Medosasi (Kolibri — tab. 10., sl. 4.) su najmanje i najkrasnije ptičice; živu u Americi. Naliče rek' bi leptirom. Někoji od njih toliki su, kolik naš hrušt, te idu od cvětića do cvětića, da iz njega izsisaju med dugim svojim jezikom. Kljun im je dugačak i kao igla tanak i šiljast. Pogled na maljušne ove ptice vèrlo je krasan, rek' bi čaroban. Perje im se raznimi bojami prelěva kao drago kamenje. Lete tako hitro, da ih ptice grabilice nikako nemogu uloviti, pače niti najbistrije oko nemože slěditi njihovo kao munja hitro kretanje. Vèrlo ih je krasno gledati, kada ih čitava jata obliću miomirisno cvieće; onda bo se čini, kao da se sunčani traci prelěvaju u sve najkrasnije boje. Pèrje mèrtvih medosasah nije više tako krasno kao što bijaše prije, gdě je lěpše titralo nego li svekoliko drago kamenje. Čitavo tělo tako im je ustrojeno, da može malena ova ptica pèrkositi i dosta zločestu vremenu. Medosasi gnězde dvaput na godinu; gnězdo im je vèrlo umětno sagradjeno, pa u njem ima redko kada više no dva běla, kao grošak malena jaja. Mlade svoje brane medosasi vèrlo odvažno i hrabro. Oni su u obće ratoborne i strastvene ptičice, od kojih se dosada poznaje do 250 vèrstih. Samci samo sjaju krasnimi bojami, nu samice nisu tako lěpo oděvene.

Papige (Papageien) imaju okruglu glavu, kvakasto zaokrugljen kljun, te prilično naliče svojim tělom sovam. Većim još pravom prozvali su ih mnogi opicami medju pticami, jer kao što ove, nauče se i papige raznu hranu jesti. U vèrhuncu palmah ili drugih dèrvetah penju se papige od grane do grane, služeć se svojimi pèrsti

kao što to čine opice. Pèrsti nose hranu u kljun; njimi se věse na grane, te spavaju. Hodati nemogu, ili ako idu, idu vèrlo nespretno. Osim toga naliče papige opicam još i tim, što se isto tako druže u velika jata i što sve naslěduju kao i majmuni. Svomu gospodaru vèrlo su privèržene, nu zajedno lukave i tvèrdokorne. Papige se težko dižu u zrak, ali kad su se jedared digle, onda lete dosta visoko, pače mogu se popeti i nad najviše amerikanske gore; osim toga udalje se dosta daleko od obalah morskih; one su bile pèrve, koje su, kao što se kaže, navěstile Kolumbu, da će doskoro doći na kopno.

Papigah poznato je se do sa sada do 230 vèrstih, koje živu osim Europe u svih ostalih stranah světa. Boja im je raznolika, kod někojih vèrlo krasna. U Europu donešene su papige već prije narodjenja Isusova, te su ih gospodje u starom Rimu vèrlo obljubile, i dèržale ih u zlatnih kèrletkah.

Naše slike predstavljaju:

a) **Ubavu papigu** (Erdpapagei, tab. 10., sl. 7.) koja je sasma zelena, i

b) **Sivu papigu** (grauer Papagei, tab. 10., sl. 9.); ova je sasma siva, samo ima rep cèrven. Velika je kao naš golub. Živi u Afriki. Vèrlo je učljiva, te se lahko nauči pojedine rěči izgovarati. Ako je dugo zatvorèna, onda požuti.

Pitoma papiga nauči se pojedine rěči, pače i čitave stavke; nu tko bi htěo upoznati se s pravim njezinim životom, morao bi ju motriti dok je sasma slobodna. Hranu si traže, dok su slobodne, na stablih ili na ku-

kuruzom posijanih poljanah. Vèrlo su oprezne, pa razastave straže, kad idu u plěn, koje im javljaju, ako im kakova pogibelj zaprěti. Jedva da začuju glas svojih stražarah, odmah ih nestaje. Premda ih je vèrlo težko uloviti, ipak se dogodja, da ih na hiljade ubiju, budući se višeputah sakupljaju u velika jata.

Papige su vèrlo plodne. Ima ih takodjer, koje živu više od sto godinah. Pripovědaju, da je něka vojvodkinja toskanska dobila papigu, koja je živila od god, 1633. do god. 1743. Pamte vèrlo dobro, te se poslě mnogo godinah sěćaju prijašnjih okolnostih. O tom pripověda něki prirodoslovac slědeći dogadjaj: Něki Englez dobio je iz španjolskih predělah Amerike jednu papigu, koju je naučio několiko englezkih rěčih izgovarati. Poslě mnogo, mnogo godinah dodje něki Španjolac k onomu Englezu, te se počeo š njim španjolski razgovarati. Papiga začuvši španjolske glasove, stade slušati, nakostrěši svoje perje, te izusti najvećim naporom několiko španjolskih rěčih, koje se je prije još naučila. Ali ova nagla uspomena tako ju uznemiri, da je za několiko trenutakah mèrtva na tlo opala.

Kljunorožac (Nashornvogel, tab. 10., sl. 12.), ima na velikom savinutom kljunu rožnat, s nutar šupalj nastavak; perje mu je cèrno. Kljunorožacah ima několiko vèrstih. Svi žive u vrućih krajevih Azije i Afrike. Hrane se mesom, bubami i raznim voćem. Meso im se jede. Někoje su velike kao naša guska.

Pčelarka (Bienenfresser) ima dugačka, šiljasta krila, dugačak i malko sagnut kljun; ozgor je zelena, ozdol zeleno-modra perja; těme i šišak su joj hèrdjasti.

Ova krasna ptica živi družtveno na obalah srědozemnoga i kaspičkoga mora; k nam dolazi měseca svibnja a odlazi měseca kolovoza. Hrani se kobilicami, hruštovi, osami itd., nu najveći kvar čini po pčelinjacih, a gdě se navadi na pčele, znade po cěle košnice izprazniti i utamaniti. Znamenito je, što njoj ni najmanje neškodi žalac pčelicah, koji je inače za svaku drugu životinju dosta pogibeljan. U kèrletki zatvorena, ide uvěk natrag, što, kakono vele, odtuda dolazi, jer moru i u svojih těsnih podzemnih luknjah, gdě se nemože okrenuti, tako hodati.

Bèrljez, dětlovi, kukavica, zidarica, zimorod, tukan, medosasi, papige i kljunorožac imaju noge tako ustrojene, da se njimi mogu na stabla penjati. Kljun je kod někojih upravan, a kod někojih svinut. Hrane se zareznici ili voćem. Někoje od njih živu kod nas, te su nam vèrlo koristne; ali najviše ih živi u žarkih krajevih, te se živahnimi bojami, ali neugodnim glasom odlikuju. Sve ove ptice zovemo **pužavice** ili **penjačice**.

III. Pěvačice.

(Singvögel.)

a) Zèrnožderke.

(Körnerfresser.)

Poljska ševa ili **škèrljac** (Feldlerche) jest jedna od najpoznatijih pticah; tá tko nepozna ovu umiljatu glasnicu toli željno izčekivana proléća. Pěvanje joj je ugodno, a kad će pěvati, obično se digne u zrak, te na velike obode sve se više diže, onda se pako pomalo dolě spušta, dokle konačno dovèršiv svoj cvèrkot kao kamen na zemlju padne. Ševa pěva od pèrvoga k nam dolazka tja do svèršetka měseca kolovoza; nu samo samac pěva tako dugo i toli ugodno, ženka pako rédko kada pěva. Pèrvom se zorom u jutro probudi, vine se u zrak, te počme svojim umiljatim i nježnim glasom zahvaljivati Svemogućemu na neizměrnoj njegovoj dobroti. Kada čověk rano u jutro izadje na polje te čuje onaj reko bi dětinji i u sèrce dirajući glas ševin, to i nehotice sěti se Stvoritelja, koi je ovaj svět toli krasno i veličanstveno stvorio. — Ševa spada medju ptice selice dolazi k nam već početkom měseca veljače. Ako bi nastala kasnije još zima, to se skupe u jata, te si potraže topla vrěla, da se tamo slabahno prehrane. Izuzam

njihovu selitbu žive samo po dvoje, te si iz suhe trave i dlakah grade neumětno svoje gnězdo u maloj luknji razi zemlje, i to na polju ili gdě na suhoj livadi. Ženka snese dvaput na lěto 4—5 blatno-bělih, mèrko-pěgavih jajah; iz kojih se za 14 danah mlade izlegu. — Ševe su vèrlo brižne i něžne sa svojimi mladimi. Nu ne samo da se brinu za svoje mlade, nego one rado priteku i tudjim u pomoć. Tako pripověda znameniti prirodoslovac Buffon, kako je jednoć dobio mladu ševu, koja se nije još znala sama hraniti. On ju odgoji, a za kratko vrěme dobio je gnězdo sa 3 mlade ševe. Ele starija ševa primi nově goste pod svoju zaštitu te ih je grijala svojimi krili i svojim ih kljunom hranila. Kad su joj kasnije oduzeli njezinu ljubimčad, razžalosti se, prestane jesti i piti, te do skora pogine. — Ševe se hrane zèrnjem i raznimi zareznici. Měseca rujna odlaze u toplije krajeve i to u dosta velikih jatih. Na putu ih mnogo pogine, jer ima nesmiljenih ljudih, koji ih ubijaju i jedu. Valjalo bi osobito děci, da štede ne samo ovu nego i sve druge ptice pěvice, koje nas svojim umiljatim pěvanjem vesele. Onaj je vèrlo izkvarena i izopačena sèrca, koji ubija ili lovi ma koje od pticah pěvicah. Ima žalibože već mnogo priměrah, gdě su najveći zločinci, koji su na věšalih život svoj dovèršili, počeli sa ubijanjem i mučenjem pticah!!

Stèrnadka ili **žutovoljka** (Goldammer) gotovo je tolika kolik vrabac. Gore je hèrdjasta, mèrko- i cèrnopěgava, a na dolnjoj strani, osobito u samacah, kao i na glavi zlatno-žuta. Zimi kao i u mladosti više je sivozelene boje i više pěgava. Gornja strana kljuna uža je

od dolnje, a na stražnjem pèrstu neima ostruge. Lěti su u šumah, vèrtovih i u grmlju, a u jesen dèrže se ljudskih stanovah. Hrani se ne samo sěmenjem, nego i bubami, kojih vèrlo mnogo pojede. Gnězdo si gradi vèrlo umětno u gèrmlju, te unj snese 3—6 jajah, iz kojih se za 13—14 danah izlegnu mladi. Može se vèrlo lahko pripitomiti, nu glas joj nije jako lěp. — Stari Rimljani zatvarali bi jednu vèrst žutovoljakah u tamne sobe, te ih hranili u mlěku smočenom žemljom, dok su se sasma odebljale, pa su ih onda jeli.

Ostrugaš ili **běli stèrnad** (Lerchenammer, tab. 10., sl. 10.), je na gèrlu i pèrsih cèrn, na tèrbuhu běo i na kreljutih siv. Živi u sěvernih krajevih, naime u Laponiji; k nam dolazi kao selica u listopadu, a već u veljači ili ožujku vraća se u hladnu svoju domovinu. Pěva vèrlo ugodno.

Sěnice (Meisen) mnogobrojno stanare po naših šumah. Kljun im je doduše čunjast, ali ipak tako čvèrst i šiljast, da mogu i koru stabalah pregrizti, ako znadu samo, da pod njom ima kakove hrane za nje. Noge su im prilično jake sa oštrimi pèrsti, te se njimi znadu věšto penjati i prihvaćati. Medju svimi pticami neima gamad većega neprijatelja, nego što su sěnice; pred njimi bo nisu bube nigdě sigurne, te im i zimi rade o glavi, tražeć jaja njihova i čahure. Jeseni skupe se u poveća jata, te se věrno podpomažu u svakoj nevolji. Tražeć hrane, pritiče jedna drugoj u pomoć, i ako je koja našla obilno hrane, pozove namah drugarice, da im priobći tu radostnu věst. Kada im nestane bubah, hrane se sěmenjem raznoga bilja i dèrveća. Ako

im neima u šumi dosta hrane, dolaze u sela, te se ovdě hrane raznim žitnim zèrnjem, od kojega im je zob najmilija. Jedu i loj, te se je višeputah dogodilo, da su pojele čitave svěće, što su ih ljudi u prozor metnuli. Ako ih ljuta glad pritisne, postanu razbojnici, te navaljuju na druge male ptice, da im se moždjanah dočepaju. Pčelar ih baš neljubi, budući nerazlikuju škodljive zareznike od koristnih, te mu osobito u prolěće, dok još neima drugih bubah, mnogo pčelicah pojedu. Znamenito je, kako se lukavo umiju pčelicah dočepati. Da u košnicu ulěznu, to im dakako nije moguće, zato dakle udaraju kljunom na košnicu, a kad straža pčelicah izadje, da si neprijatelja u běg potěra, onda ih sěnica pohvata i pojede. Nu na veliko veselje pčelarovo pojavi se doskora dosta gamadi, a sěnice se onda hrane drugimi bubami.

Nijedna od naših pticah neima tako veliku porodicu kao upravo sěnica. Ona bo leže dvaput na godinu po 6—12, pače i po 20 jajah, a tko pozna veliku proždèrljivost ovih pticah, mora se sbilja začuditi, kako ih mogu stari hraniti. Nu ovi ljube tako nježno svoje mlade, da rado sve čine, samo da svoje gladne mlade nahrane.

Kao svaka životinja, imaju i sènice svojih neprijateljah, a to ne samo medju pticami, nego i sisavci. Nu pticam grabilicam mogu laglje izmaknuti, budući vèrlo oštro vide, i ako koja svoga neprijatelja već iz daleka opazi, javi to odmah svojim drugaricam i netom ih nestane. Pogibeljnija im je kuna, lasica itd., koje ih po noći, kada gdě u šupljom dèrvetu spavaju, napadaju i gnjave. Pa i čověk je tako slěp, te ih hvata, premda

mu neizměrno koriste, jer tamane toliko bubah, koje bi mu mogle vèrtove i šume upropastiti. Valjalo bi o tom osobito učiteljem i roditeljem nastojati, da mladež nekvari gnězda ne samo sěničja, nego i drugih koristnih pticah!

Sěnicah ima više vèrstih; amo spadaju:

a) **Velika sěnica** (die Kohlmeise); najveća je medju sěnicami. Napada ne samo druge ptice, nego i svoje vlastite drugarice, te im glavu prokljuje, samo da do moždjanah dodje. Kažu, da i spavajućoj děci oči izkljuje.

b) **Borova sěnica** (Tannenmeise), manja je od prijašnje; stanuje u crnogoricah, te se hrani jelovim i borovim sěmenjem. Spravlja si hranu za gora vremena. Gnězdo si gradi u šupljih stablih, podzemnih luknjah, itd.

c) **Plavić** (Blaumeise) jest jedna od najlěpših naših pticah. Manji je od borove sěnice, rep mu je kratak, hèrbat zelen i tèrbuh žut. Đèrži se u gustikah i tèrski; gnězda gradi u šupljom dèrveću.

d) **Kaporasta sěnica** (Schopfmeise) ima na glavi cèrnu, bělim perjem zaobrubljenu kapicu, koju može nakostrěšiti.

e) **Běloglavka** (Schwanzmeise) ima maleno tělo i dug rep. Glava i dolnje tělo joj je bělo, hèrbat siv, krila sura, kljun kratak.

f) **Plazica** (Beutelmeise) poznata je sa svoga umětnoga gnězda, te je jedna od najmanjih europejskih pticah. Živi u južnoj Francezkoj, u Italiji i sěvernoj Europi na obali rěkah, jezerah i ribnjakah,

te se hrani bubami. Gnězdo si pravi na grančicah od vèrbe ili na tèrski, gdě kao u zraku visi; gnězdo joj nalıčı 6 palacah dugoj i 4 širokoj vrěćici, te je ozgor zatvoreno, a samo sa strane ima cěvi naličan otvor. U Italiji misli puk, da će ga to gnězdo sačuvati od munje, pa ga pribija na kućna vrata; u Poljskoj pako i Ruskoj nose ga zimi, buduć je vèrlo mekano i toplo, na město ćarapah.

Vrabac (der Spatz ili Sperling) ide u red najobičnijih i najlukavijih pticah. Gděgod je kuća i uz nju polje, tu su i vrabci. Vrabac se često udomi s lastavicom pod jednim krovom, premda neima nesložnijih susědah od njih. Lastavica je kao gospodična vitka struka, a vrabac kao prosti neotesani skitalica. Na njem neima ništa ni lěpa ni dražestna, kao što na lastavici, koja je svuda dobro došla kao mili i dragi gost. Vrabac je dušom i tělom prostak, dèrzoviti proletarac po redu i plemenu. Njega svuda mèrze i progone, ta već se u svetom pismu veli: „Nekupi li se pet vrabacah za dvě pare?“ Zamazana boja njegova oděla, tamna kabanica, rujno-smedje nadglavje i čadjasti bèrci, nespretni njegov stas, bučni polet, hod, glas, cěranje — sve dokazuje, kako je prostoga roda i plitke glave. Nu zato se taj omraženi bezkućanik osvećuje bez obzira upravo najvećom bezobražnošću ljudem i živini. Njemu nije ništa sveto; on nepozna ni tudjega imetka ni krasnih umětnostih, nepozna ni navadah ni običajah, ni ugleda ni poštenja; njega nevežu ni svete sveze rodbinstva ni prijateljstva. Vrabac je lukav, okretan i neumoran. Da

nije tako dèrzovit i opèrljen, mogao bi barem kod nĕkojih sbog svoje vragolije obljubljen biti, nu sve to što je na njem dobra, potamnjuje mèrzka prostota.

Druge ptice grade si gnĕzda velikom ljubavju i umĕtnošću, nu on si radi toga nerazbija glave ni najmanje. On lukavo obliće čistu i čvèrstu kućicu, što si ju lastavica velikom pomnjom sagradila na najprikladnijem mĕstu, odkud ima izgled na dvorište i cestu. Kad se lastavice ni najmanje nenadaju, napadne taj silnik velikom silom na njihov stan, tako da one iznenada zatečene, pobĕgnu obično bez velika odpora, a on se tada u tudjoj kući bĕsnom dèrzovitošću brani, kad pleme lastavicah hoće da mu otme svoj stan. Al kad što ipak skupo plaća ovo svoje nasilje, jer se dogadja, da upravo onda, kad sĕdi u gnĕzdu na jajih, doleti naglo nĕkoliko lastavicah, pa ga živa zazidju u nasilno osvojenoj kući. — Mlade si hrani gusĕnicami, te je nĕtko proračunao, da jedan par vrabacah treba za svoje mlade svaki tjedan do 3000 gusĕnicah.

Kad što uvuče se dèrzovito pod gnĕzdo rode ili čavke kao skitalica k bogatu gospodaru. Ako se pako sam mora posla latiti, to je š njim bèrzo gotov, a sve druge skèrbi ostavlja samici, s kojom postupa kao s nĕkom robinjom.

Premda je nezasitan, to se ipak nebrine, čim će se prehraniti. Prelĕn, da si sam hranu zasluži, žanje i ondĕ, gdĕ nije sijao. Vrabac će živiti, dok god poljski gospodar ima koje zèrnce žita na polju ili u dvorištu; njemu je stol prostèrt svagdĕ, gdĕgod ima žita. On i stèrnadka — njegova strina — vazda su nepozvani gosti,

pri gospodaru. Vrabac će pèrve trešnje ozobati i zadnje pabirkovati. To su najveće njegove slastice. On nikad nezoblje cěloga grozda, nego leteć od jednoga do drugoga, izabire svuda ponajbolje jagode; na komušine hodi najradje, dok su mehke, a na klasje dok je mlěčno. Zimi mu dakako nestane takova goštenja, zato si gladni svoj želudac čimgod napuni: sabira na smetištu i gnojištu svakojake drobtine i truske, obskakuje oko konjskih obrokah, a s prolěća dok se žito neproklasi, sabira gusěnice po dèrvetih, te tako barem poněšto naknadjuje štetu, koju čini na polju. Odakle se vidi, kako bi koristnom pticom mogao biti, kad bi se htěo barem po lětu samim gmazom hraniti. Nu žitno zèrno voli nego sve drugo. Na polju poskakuje za oračem, na guvnu priskakuje k mlatcu, za konjarom prilětuje k staji, a još se usudjuje doći i u komoru, gdě sve izprevèrta, a što je za njegov kljun, to odnese.

Dapače ima priměrah, da je golubićem gušu prokljuvao, samo da se dočepa zèrnja. Tako dakle postaje razbojnikom, tatom i ubojicom. Svět smatra vrabca sbilja za škodljivca i razbojnika, te kaže, da je sèrdit i gněvan, pače da biva gděkoji vrabac i kapljom udaren. I u istinu padaju kad što s krovovah u kèrčovitu tèrzanju.

Ako se gdě ugnězdi, nemože ga čověk ni silom ni prevarom iztěrati; a tko hoće da vrabca uhvati, mora borme uraniti. Děčakom se uklanja, gděgod ih vidi, a prigne li se koi po kamen ili grudu, eto ti vrabca nestane.

U ostalom neda se vrabac ničim prestrašiti. Bez svakoga straha sědne na nos ili razpruženu ruku slamnata čověka, koga za strašilo u žito meću. U njego-

voj si séni najradje ugadja, pa upravo ondě plěni najviše. Kad sretno izběgne ubojitu olovu, ili se izmakne izpod raztèrgane mrěže, tad se kostreši i pospèrdno čimčara, te sabira cělu hèrpu suplemenikah, koji se iz svoje zavětrinje rugaju nespretnu lovcu. Prost li je i neugodan glas vrabčiji! U zvukovih njegovih pokazuje se prava njegova prostota. Vrabcu se doduše čini, da je to krasno pěvanje, jer nikoga radje nesluša, nego sam sebe, te neprestano opetuje: čim čim čara rara! ćav, ćav! štilip! štilip! i to onda ponajglasnije, kad se slavuljev glas najmilije razleže.

U domaćem mu života vlada zavist, prevara i zloba; druži se samo zato, da laglje vara, a u rodbinstvu i domaćem obćenju čini samo svadje i kavgu.

Tri četvèrte godine živi vrabac u izobilju. U vèrtovih, po polju i voćnjacih gosti se i obiluje; vedre lětne i jesenske dane sprovodi sasvim na polju, te obliće u razuzdanih čoporih snoplje i kupiće. A kad se poslědnji snop odveze te kad postane polje i vèrt pusto, vraća se i vrabac u svoj zimni stan, na ulice i u sela, na dvorišta i u staje, te mu nastaje žalostan post. Blebetavi hvastavac sad začuti, ljuta zima i glad jurišaju nanj i protěraju mu svu oběst. Sad sědi skèrčen u krugu svoje gladne braće turobno razčepuren, stegnutom medju pleća glavom, te mu samo čadjasti kljun i cèrne oči iz kožuha vire. Drugda, kad od mećave zrak potamni, traži si osamljeni skitalica utočište gdě pod krovom, a kad krovovi od studeni praskaju, sědne si na krov prema suncu ili poklapljen kuca na zamèrznutom prozoru za milostinju. Nu kako se pomoli prolětno

sunašce i kako sněg s krova počme kopniti, netom se i u njem probudi lahkoumna misao; opet počimlje bučno klicanje i bujno poletivanje; on je opet stari skitalica. Post je minuo a počeo je opet novi bezbrižni život, sad je prolěće, zime već neima; tá sad mu je dobri Bog opet stol prostro, pa s toga se i zahvaljuje Svevišnjemu, bez čije volje neće ni vrabac spasti s krova (Po „Živi.")

Tustokljun ili **dlesk** (Kernbeisser, tab. 10., sl. 2) ima puno veću glavu nego ostale zebe. Kljun mu je tust i kratak, boje je sivkasto-mèrke, vrat i kreljuti su baršunasto-cèrne, pèrsa světlo-sivo-cèrvena. Ide u red pticah selicah; čini mnogo kvara u vèrtovih, budući globi i guli trešnje, od kojih pojede samo jezgru. Može i najtvèrdje koščice od trešnjah vèrlo lahko pregrizti. Jede i bukvice; mlade si u prolěće hrani bubami. Gnězda gradi na stablih u vèrtovih ili šumah, i to iztanka korěnja ili slame. Mladi se daju pripitomiti, pa se onda sèrčano brane proti psu i mački.

Zimovka (der Gimpel ili Blutfink) je gori siva a dolě rumenkasta. Kukma, krila i rep ima cèrn, samica je dolě modrasto-siva. Kljun joj je kratak, debeo i tvèrd, sa vèrlo svinutom gornjom čeljusti. Zimovka je vèrlo glupa ptica, te ju s toga možemo lahko uloviti na lěpak. Živi i u bělo- i u cèrnogoricah. Lěti živu po dvě, zimi pako sabere ih se više te se skiću od šume do šume, od vèrta do vèrta, tražeć preostavše jagodice i razno sěmenje. Hranu si uzimlje samo od bilja, te nejede nikakovih zareznikah. Na dèrveću počini dosta štete, odgrizujuć pupoljke. Zimovka ima dosta dobru

pamet, pa se može i pokoju pěsmicu naučiti. Kažu, da je pitoma zimovka svomu gospodaru vèrlo privèržena i zahvalna. U kèrletki neživi dugo.

Prava zeba (der Buch- ili Edelfink) velika je kao vrabac; siva je těmena i šije, cèrna čela, cèrveno-smedjih ledjah, cèrvenkaste guše i pèrsijuh, maslinkasta tèrbuha. Stanuje u šumi i gèrmlju, hrani se zèrnjem, a kad leže, bubami. Pod zimu seli se u toplije krajeve. Pěva vèrlo lěpo, i to osobito u prolěće, kada se vraća k nam iz toplijih krajevah.

Čižak (Zeisig, tab. 10., sl. 14.) je najmanja naša zeba. Gore je maslinkasto-zelen, a dolě žut. Těme, krila i rep su cèrni, najkrajnja repna i srédnja krilna pera u dnu žuta. Kljun ima ravan. Čižak je ptica skitnica, skićuća se osobito měseca listopada s mésta na město. Najvoli stanovati u brégovitih jelovitih šumah, jeseni i zimi pako u takvih šumah, gdě ima mnogo jalšah. Jalšino, jelino i konopljeno sěme pa i mak najmilija su mu hrana. Lěti ga je rědko viditi, jer se skiće po gustih šumah, te si tamo gradi gnězda na vèrhuncih visokih jelah. Gnězdo sastoji iz tanašnjega korěnja, maha i vune. Samica snese 5—6 sivo-bělih, na koncu cèrveno-suro-pěgastih jajah.

Češljugarka ili **stričevka** (der Stieglitz) obljubljena je radi svoga poja, učljivosti i krasote. Hèrbat ima sivo-mèrk, a dolě je bělkasta. Těme i zatiljak ima cèrn, čelo i gèrlo do očiuh kèrvavo-cèrveno; repna i krilna pera cèrna su sa bělim vèrhom; po krilih proteže se světlo-žut pojas. Prebiva u blizini selah, te se osobito rado hrani sěmenjem badelja. Dèrže ju u kèrletkah

radi ugodnoga njezina pěvanja. Svoje vèrlo umětno gnězdo gradi na granah od dèrveća, te snese dvaput na godinu 3—4 jaja. Nauči se mali top izpaliti, hranu si u malašnoj vědrici k sebi dovući, pa i na tle se bacati kao da je mèrtva. Osim sěmenjem hrani se i bubami, te nam je s toga dosta koristna.

Kanarac (der Kanarienvogel) slobodan sasvim je zelene u žuto se prelěvajuće boje, kod nas je u kèrletki više ili manje zlatno-žut. Prava su mu domovina Kanarski otoci. Kanarac je pametan kao roda, sèrdit kao guska i učljiv kao pseto. Čitavo mu ponašanje vèrlo je umiljato i nježno. On je rodjen za pěvača, premda samo samci pěvaju; samica brini se najviše za kućno gospodarstvo, a pěva stopèrv onda, kada je već stara i neleže više jajah. Tko je pazljivo motrio mladoga kanarca, mogao je opaziti, kako marljivo sluša svoga roditelja i kako se točno věžba u pěvanju otčevih pěsmicah. Nu on umije ševu, slavulja i fučkanje gospodara si ponašati. Ali svi kanarci nisu jednako sposobni; někoji se uče vèrlo lasno, a drugim opet treba više vremena, pače ima ih, koji su vèrlo neuki, te neće da išta nauče. — Kad čuje kanarac pěvati drugu pticu, odmah joj se odazivlje, te nastoji, da glasnije pěva od nje. Kèrletke dvajuh věštih pěvačah nevalja na blizu dèržati, jer bi se inače mogli tako razljutiti, da bi ih kaplja udarila. Odatle se vidi, da su i kanarci vèrlo slavohlepni. On može i 20 godinah doživitî, pače ima priměrah, da je i duže živio. Kanarac je nuz papigu, gèrlicu i čvorka jedna od onih pticah, koje uz čověka sasma prionu; nepoznajuć slobode, nečezne za njom, te mu je s toga

malena njegova kèrletka rek bi čitav svět. Dočim slavulj, ševa i drozd čeznu osobito u proléće za zlatnom slobodom, te nas pèrvom prilikom ostavljaju, sědne kanarac i kod otvorena prozora nam na rame, gledajuć nas umiljatim pogledom kao da nas pita, hoćemo li ga njegovati i milovati.

Něki francezki prognanik*), koi je svoju domovinu ostavio radi porodivših se nemirah, kratio si je vrěme věžbajuć pticu kanaricu, a kad mu nestade novacah, odluči putovati sa svojim učenikom, da ga světu za novce pokaže. Tako dodje u něki grad, prijavi se u někoj javnoj sgradji, gdě je veliko družtvo obědovalo i poslě oběda glasbu od několiko skitajućih se glasbenikah slušalo, koje čuvši mnogo o toj věštoj ptičici, primi ga s velikom radošću. I doista, to je bila najnježnija ptičica, što si ju ikad viditi mogao. Kad joj gospodar kèrletku otvori, da ju obćinstvu pokaže, skoči mu odmah na pèrst i stade motriti gospodara tako mudro, kano da čeka njegove zapovědi. Čim je ovaj družtvu něšto progovorio o věštini svoga pitomca, o kojoj će se umah osvědočiti, reče ptici: „Mala prijateljice! ti si sad u odličnom družtvu. Dobro si odhranjena, te se nemoram bojati, da ćeš me osramotiti. Jesi li pozdravila družtvo?“ Ptica strese glavom. — „Nuder dakle učini svoju dužnost, i pokaži se vrědna časti, što ti se izkazuje.“ — Ptica se nakloni na sve strane. — „Vèrlo dobro!“ reče gospodar, „ali nije dosta da si uljudna, treba takodjer, da si umna. Deder da čujemo štogod od tvoje glasbe; ali nezaboravi, da su pred

*) Ova pripovědka uzeta je iz „Čitanke za nižu gimnaziju.

tobom sami věštaci.“ — Ptica uze pěvati. — „O mala budalo,“ presěče joj gospodar pěvanje, „zar hoćeš da nas lude prevariš? Tako neka grakću gavrani, nipošto ptica tvoga uma. Odatle sa šalom, deder zapěvaj štogod nježna, uzhićena.“ Ptica udari umah u drugi glas, koi je naličio najugodnijoj glasbi od flautah. — „A tako dá, tako! samo něšto bèrže — ne odviše — tako je dóbro.“ Ptica je učinila sve kako joj bi naloženo. „Ali mala prijateljice,“ reče opet gospodar, „tvoja noga, tvoja glava nečine ono, što bi morale. Ti si raztrešena, ti si zaboravila takt.“ Ptica stade odmah udarati takt nogom i kretati glavom. Oda svih stranah stade vika: „Izvèrstno!“ a osobito glasbenike je njezina věština vèrlo uzhitila. — „No prijateljice,“ reče gospodar, „jesi li se zahvalila?“ Ptica se nakloni glavom i zahvali. Sad nastade još jače pljeskanje, a pohvalam nije bilo ni kraja ni konca.

Nakon glasbenih věžbanjah reče gospodar: „Čuli smo lěpu glasbu, te se razveselili, no ti znadeš, da je sada rat. Neprijatelji se približuju; trěba da budemo na oprezu.“ Tad joj se dade vlat slame kano puška u pandjice, a ptica stade kretati puškom kano věšt vojnik i šetati se po stolu gori i doli kano da stražu čuva. „Ta ti si hrabro momče,“ reče gospodar, „ako budeš i nadalje tako svoju dužnost činila, nebojimo se, da će nas dušmani nepripravne zateći. Sad nam zatrubi još poputnicu — pa onda odpočini.“ — Ptica izpěva poputnicu vèrlo točno. A kad je svèršila i kad su ovi stali pljeskati, i kad su ju glasbenici svojim kapelnikom prozvali, postade kano ponosita s tolike pohvale, strese

kreljuti, uze se perušati i zapěva dragovoljno kano na razstanku još jednu pěsmicu.

„Sad je moja mala prijateljice," reče gospodar, „vrědno, da od tolikoga truda počineš. Lezi, i spavaj malko; ja ću te medjutim zastupati i družtvo zabavljati." Poslě te opomene učini ptica kano da je umorna. Najprije zažmiri jednim okom, onda drugim, pa se stade pomicati amo tamo tako, da misliš, da će gospodaru s pèrsta pasti. Napokon se učini, kano da je tvèrdo zaspala, ležeć nepomično na ruci svoga gospodara. Ovaj ju lagano položi na stol, pa se spremi, da zabavi družtvo svojom věštinom, ali najprije zaprosi čašu vina. Čim je čašu na usta prislonio, digne se ptica, poleti na rub od čaše i pijucnè malo vina. „O, o, to se nepristoji!" reče joj gospodar . . „zar nemožeš čekati dok bi na tebe red došao?" — Uslěd te opomene skoči ptica umah s čaše, položi se na prijašnje město, i učini kano da je opet tvèrdo zaspala.

Gospodar je medjutim svojom umjetnošću tako zabavljao družtvo, da je ovo na malu umětnicu, što na stolu ležaše i tobože spavaše, gotovo sasvim zaboravilo. Ali se netom nesreća ugleda, te kad je světu gospodara oči upro, skoči na stol mačka, koju nije bio dosad nitko opazio, pograbi pticu te je nestade prije preko otvorena prozora, nego što se je upravo znalo, što je i kako je.

Krivokljunac (Kreuzschnabel, tab. 10., sl. 5.) osobito je svojim kljunom znatan; obě bo čeljusti se križaju dočim je gornja dolě, a dolnja mimo nje gore svinuta. Boja odraslih samacah je světlo-cèrvena sa

cèrveno-sivima krili i repom. Mladi samci su zeleno-žuti, a samice sive. Noge su joj kratke i jake. Živi u naših šumah jelikah, věšto se penje, služeć se ovom prilikom svojim krivim kljunom. Hrani se ponajviše sěmenjem jelovih resah, a samo u nuždi jede drugo sèmenje i bube. Spada medju ptice skitalice, živi družtveno, pa je vèrlo glupa i neoprezna. Znamenito je u nje to, što nosi jaja, kada ima dosta hrane, pa bilo to lěti, zimi ili u prolěće, te se višeputah dogadja, da si zimi mlade odsědi. Gnězdo joj je vèrlo umětno napravljeno iz suhih grančicah, maha, prepruti i drugih stvarih. Snese 3 mala, modro-bělkasta jaja sa malimi kao kèrv cèrvenimi pěgami.

O krivokljuncih priča puk, da su htěle izvaditi čavlje, kojimi su Isusa na kèrst pribili, te da su si tom prilikom skrivili svoj kljun. Evo kako o tom krasno sbori slědeća pěsmica:

U sionskom, někoč, vèrtu
Bacala je palma sěni,
Gdě je često sanak snivo
Naš spasitelj utrudjeni.

Na to stablo, na počinak
Sědavala ptica mala,
I za hranu sitno sěme
Od Gospoda dobivala.

Ptičica mu tim hvalila,
Što mu ljubko pripěvaše,
A u tužan glas udari,
Kad spasitelj odhadjaše.

Jednog jutra neprestano
Pěva ptica što milije.
Pěsma jur i dopěvana,
Hranitelja ali nije.

Tu boravit nju već mèrzi,
Leti kraj sàv da obidje,
I na križu, jao, tvèrdu,
Svog ljubimca visět vidje.

Vidje ruku izranjenu
Oštrim čavlom — težkom rànom,
Ruku, što ju toli često
Hranila je milom hranom.

Smisli odmah da izvadi
Kljunom čavô njem' iz ruke,
I da tako gospodina
Rěši patnje, rěši muke.

Tucka, tèrga i vucika
Neumorna ptica mala,
Doklem joj se kljun neskrivi,
Krivokljuna s čeg ostala.

A kad tělo izmučeno
Od kèrvnikah gnjusnih, jadni', —
Na smèrt težko izranjeno
Položili u grob hladni:

Onda ptica raztužena
Poslědnjiput pěvat poče,

I od boli sva stèrvena
Pěvajući život doče.

To je priča o ptičici,
Koju smèrtna bol predobi,
I od kljuna što skrivljena
Krivokljune ime dobi.

(Prev. po J. Proški.)

Kugara (Seidenschwanz) ima rumeno sivo perje; rep i krila su joj na kraju žuta; na krilih ima 5—9 cèrvenih perah. Prebiva u sěvernih krajevih. K nam dolazi rědko kada, a to samo zimi. Puk u njoj priča, da njezin dolazak k nam navěšćuje kugu, glad, rat i druge nevolje. To dakako nije istina. Pravi uzrok njena dolazka je taj, što joj višeputah u njezinoj domovini veliki sněg pokrije sve bobice, kojimi se hrani, a kad joj nestane hrane, odtisne se drugamo, da si je potraži. Na takvom putovanju dodje dakle kad kada i k nam.

Ševa, sěnice, žutovoljka, ostrugaš, vrabac, tustokljun, zimovka, zebe, čižak, češljugarka, kanarac, krivokljunac i kugara imaju jak, čunju naličan kljun bez kvakasta vèrha, koji im služi za sdrobljenje tvèrdih zèrnah sěmenja. Hrane se ponajviše zèrnjem, te se s toga zovu **zèrnoždерke**.

---

b) Buboždеrke.

(Insektenfresser.)

Cèrveni svrakoper (der rothrückige Würger ili Dorndreher), veći je od ševe i na hèrbtu mèrko-cèrven.

Pèrsa su mu cèrvenkasto-běla, glava i stražnica pepeljasto-siva, rep cèrn; preko očiuh prelazi mu takodjer cèrna pruga, koja je u samicah i mladih pticah mèrke boje. Jaki kljun ima kvakasto svinut vèrh sa zubnim izsěkom.

Svrakoperah ima několiko vèrstih, a svi su smioni i grabežljivi. Hrane se manjimi pticami, sisavci, zareznici i drugimi životinjami, dèrže se u šumah, gèrmlju, vèrtovih i na livadah. Hranu hvataju kljunom, pa ju nabodu na kakov tèrn, te u svoje vrěme pojedu. Tako su dèrzoviti, da napadaju svrake, vrane i čavke, te ih višeputah čvèrsto izrane. Ako nemogu plěn svladati, a oni vole prije poginuti, nego-li ga izpustiti. Pěvaju dosta lěpo, te ponašaju glas i drugih pticah, da ih k sebi dozovu i obore. Dèrže ih u kèrletki kao pěvačice.

Bělovratni muholovac ili **muhar** (Halsband-fliegenfänger, tab. 10., sl. 11.), je gori cèrn sa bělim ogèrljkom, a dolě běo. Na svakoj kreljuti ima bělu pěgu. Samica i mlade su mèrko-sivi, dolě blatno běli bez ogèrljka. Ova je ptica nalik lastavici. Živi u južnoj Europi. U proleće dosta kasno dolazi u hladnije krajeve, a u jesen se već rano vraća u svoju domovinu. Gnězda si gradi u starih šupljih dèrvetih, pa unj snese 4—6 zelenkastih jajah. Je to vesela i živahna ptica; pěva ugodno, ali težko ju je u zatvoru dèržati, jer rado pogiba. U jeseni su muhari vèrlo tusti, te ih u Italiji na hiljade love i jedu. —

Muharah ima několiko vèrstih, od kojih je najkrasniji **rajski muhar** (Paradies-Fliegenfänger), koi živi u Africi i na otoku Madagaskaru. Svojim repom nalič̌i ovaj muhar rajčici.

Govedarka, tresorepka ili **konjušarica** (die weisse Bachstelze) je živahna i vitka pěvačica. Ima je po čitavoj Europi, dèrži se ponajradje u blizini ljudskih stanovah i vodah. U jeseni seli se u toplije krajeve, pa u prolěće se tako rano k nam vraća, da višeputah od zime i sněga postrada. Hrani se zareznici i cèrvi, što ih hvata nad vodom, na pašnjacih ili za orajućim seljakom. Gnězdi se dvaputah na godinu u kućah, zidinah, šupljih dèrvetih ili podzemnih luknjah; gnězdo gradi iz trave, lišća i ostalog bilja, te unj snese 6—8 modrasto- ili zelenkasto bělih, sivo-piknjastih jajah. Kukavica rado meće svoje jaje u njezino gnězdo. Nepěva baš niti lěpo niti jako. U sobi neživi dugo, premda lovi marljivo muhe, stěnice i buhe. Sa svojimi drugaricami neživi upravo u najboljoj slogi, te napada i samu kukavicu.

Cèrni drozd ili **kos** (Schwarzdrossel) dug je $2^1/_2$ palca, i osim zlatno-žuta kljuna i očnog okrajka sasvim cèrn; valjkasti kljun mu je kraći nego glava, a krila pokrivaju mu samo pol repa. To je ptica stanarica; jeseni i zimi hrani se bobicami, u prolěću pako i lěti cèrvi, bubami i kukci, što ih umije věšto tražiti medju lišćem ili mahom. Svojim turobnim pěvanjem oživljuje naše šume tja do tamne noći. Pitoma kosa možemo dok je mlad naučiti razne napěve pěvati, pače i pojedine rěči izgovarati. Tko hoće da mu kos u kèrletki dugo živi, nesmije ga uvěk hraniti jednom te istom hranom, nego mora mu danas na pr. dati kruha ili žemlje, sutra brašnenjake ili mravlja jaja, prekosutra u mlěku smočenu jačmenu kašu i t. d.

Něki svećenik dobio je mlada kosa, te ga je za 6 měsecih naučio pěvati razne cèrkvene pěsme. Kasnije ga je poklonio svojoj sestri. S početka je bio u novom stanu vèrlo žalostan, dok se napokon priuči svojoj novoj gospodarici. Minula su 4 měseca. Jedne večeri bijaše kos vèrlo nemiran, počme u kèrletki kao běsan skakati i sikati. Nitko nije znao, što mu je. Najedanput stupi u sobu bivši njegov učitelj, a on se odmah umiri. Svećenik se izrazi, da nikada prije nije opazio taj nemir kod kosa, koi je sada valjda bolestan. Poslě 4 tjedna pěvaše kos jednoč vèrlo lěpo, ali u srěd pěsme uznemiri se opet, te stade kao prije běsniti, a evo za četvèrt sata unidje mu učitelj u sobu. — Ovaj nemir pojavljao se je kod toga kosa uvěk, kada bi mu dolazio bivši učitelj u kuću. Iz toga bi se moglo misliti, da je bio něki nutarnji savez medju kosom i njegovim učiteljem,

Bèrnjak, smrěkuljar ili **bravenjak** (Wachholderdrossel ili Krammetsvogel) dug je do 11 palacah, gore kostenjasto mèrke, a dolě běle boje. Glava mu je pepeljavo-siva, rep cèrn, pèrsa i strane hèrbta jasno-žute, sa šiljastimi trouglastimi pěgami. Bèrnjak gnězdi se u šumah sěverne Europe na visokih stablih, te snese 4—6 zelenih, cèrveno smedjimi pěgami potegnutih jajah. Vèrlo je plašljiv, pěva hèrdjavo, pa ga za to nitko nedèrži u kèrletki. Hrani se borovicami i brekinjami, cèrvi i zareznici. Kasno u jeseni dolazi bravenjak i k nam, te ih ovdě osobito zimskih měsecih na hiljade pohvataju. Měseca ožujka ili travnja vraća se u sěverne krajeve. Meso mu se jede, te je vèrlo tečno, nu vonja po borovici.

Drozd-podsměvač (Spottdrossel) pěva lěpše, nego i koi drozd. Živi u šumah sěverne Amerike, te se zimom seli u toplije krajeve. Tolik je, kolik naš kos, te je pepeljasto-siv sa bělim pojasom na kreljutih. Pěva ugodnije od našega slavulja. Poje danju i noću, a kad poje, sědi obično na vèrhuncu kojega stabla. Može ponašati glas ne samo svih pticah, nego i gděkojih sisavacah, na pr. vukovah, mačakah i t. d. Tamošnji stanovnici zovu ga pticom sa 4.000 jezikah. Vèrlo je zanimivo, kako draži druge manje i veće ptice. Manje draži time, što ponaša glas njihovih mladih, a kad stare dodju, prestraši ih glasom koje ptice grabilice. Meso mu je vèrlo tečno.

Běli drozak (Weindrossel) ozgó je maslinasto smedje a ozdo běle boje sa maslinasto-smědjimi dugoljastimi pěgami. Gnězdi u sěvernoj Europi, te dolazi jeseni i k nam. Meso mu je vèrlo tečno.

Slavulj (Nachtigall) velik je kao vrabac, tělo mu je vitko, gori mèrko-hèrdjasto-sivo, a dolě jasno-sivo; rep mu je cèrveno-mèrk, noge mèrkaste, a meso cèrveno. Ide u red selicah, k nam dolazi měseca travnja a odlazi měseca kolovoza u Aziju i Afriku. Slavulj ljubi sěnu, te s toga se najradje zadèržaje u krajevih, gdě ima puno gèrmlja, na zelenih livadah, vèrtovih i i potocih. Brěgovite krajeve baš neljubi, te ga rědko kada tamo nadješ. Došav k nam, pravi si slavulj svoje neumětno gnězdo u nizkom gèrmlju, a samica unj snese 4—6 zelenkasto-sivih jajah. Samac baš onda najkrasnije i najugodnije pěva, kada sědi samica na jajah. Kada

se mladi izlegnu, prestaje samac malo po malo pěvati, budući ima puno posla dok ih nahrani.

Kukavica mu vèrlo često podmeće svoja jaja, znajuć valjda, kako se on za svoju omladinu brini. — Tako je znatiželjan, da radi svoje znatiželjnosti višeput postrada. Stari slavulj neda se lahko pripitomiti, te se višeput i ubije, kad ga u kèrletku zatvorimo. Mladi su slavulji najmarljiviji i najsposobniji djaci svoga otca; lěpo li ih je gledati, kako slušaju svoga starca, kada pěva i kako se onda věžbaju u pěsmi. A kad su se već izučili, počmu sami stvarati nove napěve. U obće mora se kazati, da je slavulj najbolji pěvač medju našimi pticami. Pévanje mu je glasno i prozivno, te osobito raznovèrstno i puno melodije. Pěvanjem ovim višeputah skoro cělu noć žubori, većinom od zore vaskoliki dan. Hrani se bubami, cèrvi i raznimi bobicami.

Cěrvendać (Rothkehlchen) živi po čitavoj Europi; gori je blatno-maslinkasto-zelen, dolě běo a na pèrsih žutkasto-cèrven. Ide u red pticah selicah; dolazi k nam već měseca ožujka; nu kad dodje, dèrži se još něko vrěme blizu selah, a stopèrv kasnije otidje u šume i gajeve. Gnězdo si pravi iz maha, te unj dvaput na godinu snese 4—7 jajah. Pěva vèrlo ugodno; u sobi poje skoro čitavu godinu. On je vèrlo živahna ptica, koja se lahko priuči životu u sobi; sa svojimi drugovi živi u neprestanoj kavgi i svadji. Najbolje pěva, ako ga samoga metnemo u veliku kèrletku. Mlada cèrvendaća možemo naučiti kratke napěve i pěsmice. — Hrani se zareznici, osobito muhami i bobicami. U kèrletki hrani se brašnenjaci, u mlěku smočenom žemljom i t. d. — U jeseni

sakupljaju se u živicah blizu selah, hraneć se ponajviše bazovkami, a sele se od nas obično ob noć u toplije krajeve. Pojedini cèrvendaći, a višeput i cěla jata zimuju kod nas.

Siva pěnica (die graue ili Garten-Grasmücke) ozgo je smedjo-siva, kreljuti i rep su joj tamnije; dolě je bělo-siva, gèrlo pako je bělo. Ova selica ljubi nizko i gusto gèrmlje. Dolazi k nam dosta kasno, nu počimlje ipak prije pěvati, nego slavulj. Ostavlja nas měseca rujna. Hrani se raznimi zareznici, osobito gusěnicami, pa i trešnjami, cèrnimi i cèrvenimi grozdići, cèrvenimi i cèrnimi bazovkami i t. d. Snese samo jedanput na godinu 5—6 jajah. Pěva vèrlo ugodno; izza slavulja najugodnije. U pěvanju je najmarljivija ptica, pa pěva još i měseca kolovoza. Dèrži se rado ljudskih stanovah, osobito u trešnjacih. U kèrletki neživi dugo. Vèrlo je brižljiva za svoje mlade, pače zatvorena hrani i druge mlade ptice u kèrletki. Kukavica joj rado podmeće svoja jaja. U Italiji odeblja se od smokavah, groždja i i kupinah tako, da ju Talijani dèrže za najbolju pečenku. te ju nemilice love i hvataju.

Cèrnoglavka ili **rosac** (Mönchgrasmücke) velika je kao slavulj, ali može se lasno razlučiti po živahno bojadisanoj kukmi na glavi, koja je u samca cèrna a u samice mèrka.

Dèrži se u bělo- i u cèrnogoricah, u ravnini i u bèrdinah, samo ako tamo ima dèrveća i gèrmlja. Dolazi k nam měseca travnja, a odlazi měseca rujna u toplije krajeve. Seli se noću. Jede zareznike, što ih nadje u gèrmlju i na dèrveću, a na zemlji traži ih samo onda,

kada je sklota, t. j. mokro-hladno vrěme. Čim trešnje dozrěvaju, eto ti nje kao nepozvana gosta u vèrtu; kasnije jede grozdiće, bazovke, maline, kupine i brekinje. Samica snese dvaput na godinu 5—6 cèrvenkasto, bělih, suro-pěgastih jajah. Cèrnoglavka pěva vèrlo ugodno, te ju zato dèrže ljudi u kèrletkah, gdě skoro čitavu godinu pěva. U kèrletki daje joj se ista hrana kao slavuljem. Umie ponašati poj drugih pticah.

Kraljić ili **palčić** (der Zaunkönig), to je malena ali živahna ptičica. Boje je hèrdjasto mèrke sa tamnijimi, poprečnimi prugami. Kljun mu naliči šilu. To je jedna od najmanjih pticah u Europi. Spada medju stanarice; gnězdi u gustom gèrmlju, kojim može vèrlo hitro puzati, ili pako u živicah ili na krovovih napose stojećih kućah, ako uz njih ima vode. Hrani se bubami, njihovimi jaji i ličinkami, u jeseni pako bazovkami. Gnězdo mu je okruglasto, iz maha i tananoga korěnja vèrlo umětno sagradjeno. Samica snese 6—11 bělih, cèrveno-piknjastih jajah. Poj mu je nalik pěvanju kanarca; pěva višeput i zimi, samo ako mu sunce lěpo zasja. U kèrletki neda se dugo dèržati. U predstojećoj pogibelji sakrije se u šuplja dèrveta, pače i u iste mišje luknje.

Palčić je vèrlo lukavo i hrabro momče. U někom vèrtu našao je kraljić kèrletku, koja mu se tako dopade, da je počeo u njoj graditi svoje gnězdo. Ali prije nego što je bilo gotovo, dodje par plavićah, protěraju kraljiće i počmu sebi priredjivati gnězdo po svojoj volji. Kraljić mišljaše, kako da se plavićem osveti. Kad su jednoć plavići izletěli, dodje kraljić do njihova gnězda, te im počme jedno jaje za drugim iz-

bacivati. Ali na sreću dodje plavić, navali na maloga kraljića tako, da je morao što hitrije odlětiti.

Zlatnoglavić (Goldhähnchen) Sgora je zelen kao čižak, a ozdo bělo-siv; rep i bělo-pěgaste kreljuti su mu tamno-sive. Glava samčeva je ozgor u sredini cèrveno-žuta. Ova je najmanja evropejska ptica; zadèržaje se u cèrnogoricah. Zimi sdruži se s drugimi još ptičicami u čitava jata, te se skiću po cěloj okolici. Hrani se malimi bubami, njihovimi jaji, pa i jelovim, smrekovim i borovim sěmenjem. Gnězdo si gradi vèrlo umětno, te unj snese 6—11 kao grašak velikih jajah. Gnězdi dvaput na godinu. Pěva dosta ugodno. U kèrletki valja ih hraniti istom hranom kao i slavulje; nu valja im davati uvěk dosta frižke vode, budući se veoma rado kuplju. U postavah (Gewächshäuser) mogu puno koristiti; budući pobiraju sa lišća sve zareznike, i to tako věšto, da nenačine nikakove štete.

S v r a k o p e r, m u h a r, g o v e d a r k a, k o s, b è r n j a k, d r o z d - p o d s m ě v a č, b ě l i d r o z a k, s l a v u l j, c è r v e n d a ć, p ě n i c a, c è r n o g l a v k a, p a l č i ć i z l a t n o g l a v č i ć obično su male pěvačice, i imaju valjast, tanak na vèrhu něšto kvakast kljun, kojim hvataju bube, svoju najmiliju hranu, pa upravo zato se i zove **bubožderke**. Amo spadaju ujedno i najbolje pěvačice.

---

c) *Lastovke.*

(Schwalben.)

Lastavica (Schwalbe). U dolinah protěraše sunčani traci sněg, po livadah niče zelena trava, šume su prolistale, gmaz se probudi izza dugoga sna, te se giblje i poletuje u sunčanom žaru; a gle pod prozorom našim pozdravlja nas već u zoru vesela družba lastavicah. Neprestano cvèrkućuć svoj prolětni pozdrav, pregledava ostavljeni dom, sreta se ovdě i ondě s čoporom vrabacah, těrajuć ovo bezstidno pleme iz doma svoga.

Kasno u jesen ostavi nas ova mila družica domaćih naših slastih i lastih, te je kroz ledene gore, more i pěskovite pustare odletěla daleko — onamo, gdě se topli Senegal vije po palmovih šumah, nu nije zaboravila na dom svoj; plemenitijega je dakle ćućenja nego gděkoji čověk, koi živeći neprestano u zavičaju svojem, zaboravlja na dom svoj i na rod svoj. Jedva se na sěveru sěna pokraćuje, već se vraća lastavica doma k nizkim kolibam seoskim i k visokim krovovom gradskim. Najprije dolazi predvoj několikih vojnikah, koji se još sretaju s mèrzlim obličjem zime, zato se od prastarih vremenah kaže u narodu: Od jedne lastavice neima prolěća. Nu kad dodje cělo jato — onda je bez dvojbe i prolěće.

Lastavica, prijateljica čověka, cvèrkuće medju svojimi, vazda je vesela i čila; ona je rek bi sama radost prolětna i lětna. Sav njezin život sastoji rek bi u letanju. Leteć hvata si hranu i gmaz krilati, leteć pije

i kuplje se, pače i svoje mlade hrani. Tko se nije čudio strělovitoj hitrini i léposti njezinog kretanja. Vele, da lastovica može za uru proletěti 10 miljah, dakle za dan 240. — Ovdě se jogunasto polećuć diže tja do oblakah, ondě opet leti kao strěla tik ponad vodom; sad propleta tisućovèrstno put svoj u gustom jatu svojih drużicah, ili leti pred burom jednakim pravcem nad zemljom i vodom, loveć ovdě muhu, ondě vodenoga pauka.

Jedva što se malko ojača perje mladine, već ih roditelji věžbaju u svih svojih umětnostih. Na ulici medju dva zida ili u sličnom kakvom zadušnom městu počimlje pèrvo věžbanje. U jednakom pravcu leti napred mati a hitro slédi déte, iz pèrva još nesigurno, nu sve čvèršće, dok se na jednom mati neugne u zamèršenoj okolici, a pišćeća se mladež hvata bojazljivo kakova ugla. Nu za dva tri dana izvěžba se podpuno mladi sbor, te se odpravlja nadalje puteve sa starijom družinom.

Mudro i lěpo li je stvorila ruku božja ovoga zračnoga brodara! Tanko i něžno tělo s čvèrstim perjem, duga, oštra krila, koja se presižu, dugi rep kao vilice, — pokazuju na pèrvi mah veliku pružnost i lahkoću. Samo su noge lastovičine kratke i nespretne, što dokazuje, da je kolěvka i domovina lastavice, zrak, a ne zemlja.

Nu u oku i glasu njezinom javlja se osobita dražest. Malo, bistro oko, čvèrćući, kad što jecajući glas javlja osobito duševno stanje, koje je dosada psychologičkom zagonetkom. Lastavice prione rado uz kuću ljudsku, — g. Naumann pripověda o lastavici, koja si gnězdo

napravila u sobi na oběšenoj čižmi, — al ju ipak těra i nemir u daleku tudjinu. Ako je lastavica i za čudo čista, to gnězdo svoje ipak pravi iz gèrdoga blata. Gradjenje njihovih gnězdah vèrlo je umětno. Kljunom nabiraju blata, omoče ga slinom, pa ga prilěpe svojimi nožicami k stěni, zatim sědnu u gnězdo pa ga izgladjuju i popravljaju dok je sasvim gotovo.

Lastavice grade gnězda svoja uza se u mnogobrojnom družtvu, te se za vrěme potrebe věrno pomažu. O ovoj ljubavi, u koju bi se i ljudi mogli ugledati, pripověda g. Špatný ovaj zanimivi slučaj: U prolěće g. 1852. obletale su dvě lastavice něku kuću u Smichovu, pražkom predgradu, tražeć prikladnoga města, da si gnězdo sagrade. Našle su ga nad někim prozorom. Nosile su marljivo blato u gnězdo. Jedva što su ga sagradile po prilici šesti dio, nastala je velika suša, koja je dugo trajala. Za to vrěme nisu nosile hlata, jer ga nisu mogle naći u blizini, a s obalah Vltave nisu ga mogle nositi, jer je pěskovito. Jadne lastavice tužno su obletavale započeto svoje gnězdo, bojeć se, da ga neće za vrěme dogodogotoviti. Nu na skoro pala je kiša, te je bilo po ulicah dosta blata. Sad su dakle lastavice novom snagom nastojale oko gnězda svoga, pozvav u pomoć osam parah lastavicah, te su ga za jedan dan dovèršile. Kako su se dogovorile, to nitko nezna.

Lastavice paze děcu svoju, te ih hrane velikom ljubavju i brigom, pa ih straže milo cvèrčuć po cělu noć; nu ako su lastovice i mile, to se oko njihovo kadšto ipak krěsi od sèrditosti, a glas se proměni u neugodni krič. One neumorno hvataju gmaz da zasite svoju proždèrljivost, pa ako se i usudjuju progoniti druge

ptice grabilice, to ipak od samoga straha na tle padaju, opaziv svoje neprijatelje.

Lastavice su dakle i pěvice i grabilice, pa su ljudem ipak mile i drage.

Lastavice su baš svakomu narodu mile i rek bi svete, napose radi svoga prijateljstva s ljudmi, lěpe igre u zraku, odleta i doleta prolěćem i jeseni, a osobito radi ljubavi k svojoj mladini. Kotzebue pripověda u svojoj knjigi: „Kad smo stali u Kamčatki, sagradio si je par lastavicah gnězdo pored kajute, pa nemareć za viku na ladji, izlegli su svoje mlade, hranili ih i brižljivo stražili. Něki dan dignemo se mi, i odbrodimo u široko more. Lastavice su se tomu kao čudile i bojazljivo obletavale ladju, nu letele su ipak uvěk po hranu na kopno, dok se napokon ladja nije podaleko odtisnula od' kopna. Sada je nastala borba izmedju ljubavi k mladim i samim sebi. Dugo su još obletavale ladju, izčeznule su za časak, opet se vratile i sěle na gnězdo, gdě su im gladne ptičice uzalud otvarale kljun. Žalostne lastavice doletěle su još několiko putah, nu napokon bila je ladja predaleko od kopna, zato su se brodari zauzeli za ostavljeno gnězdo.“

Kod nas se nitko neusudjuje dirati u gnězda lastavicah ili ubijati mlade, dá u stara vrěmena kaznili su onoga, koi bi to učinio. Njih štiti ljubav svih stanovnikah, jer imaju mnogo dobra u sebi.

Gdě su lastavice, tu je i sreća, a odkud se izsele, ondě je běda i nevolja; tko njihovo gnězdo ruši, taj podkapa samu svoju sreću. Glas lastavice čini se tupomu uhu nerazumljivo čvèrkutanje, nu finijemu je

sluhu glas čućenja nevine radosti, zvuk ljubeznoga mira i pokoja a kad što i tužno naricanje. (Po „Živi").

Ima više vèrstih lastavicah, medju kojimi se osobito odlikuju:

a) **Domaća lasta** (Hausschwalbe), je modro-cèrvene glave i ledjah, běla tèrbuha i zadka; cèrna vilasta repa i perjavih noguh. Gnězdi se ponajviše na kućnih zidovih s polja. Od ove domaće lastavice nerazlikuje se mnogo

b) **seoska** ili **čadjava lasta** (Dorf- oder Rauchschwalbe), gnězdeća se pouzdano u samoj kući; guša i čelo joj je hèrdjasto, tèrbuh i pèrsi běličaste, rep šaren cèrno-běo.

c) **Brěgunica** ili **čopa** (Mauerschwalbe) je sura, guša joj je bělkasta, krila predugačka, noge za prihvatanje, zadnji se pèrst može i napred okrenuti. Stanuje u tornjevih, zidinah i dupljih, zna se i za okomne zidove pribiti, pače ni nesěda niti na zemlju niti na grane.

d) **Hridna lasta** (Felsenschwalbe, tab. 10., sl. 15.) živi u južnoj Europi; rep joj je samo slabo izrezan i bělo-pěgast.

e) **Leganj** (Ziegenmelker, tab. 10., sl. 13.) ima u kutovih kljuna bèrkove; perje mu je jasno-sivo i smedje s cèrnimi pěgami. Ovo je najveća lastovka, dugačka je 10 palacah; može perje nakostrešiti i k tělu priviti kao što i sova, pa i leta kao ova u sumrak, te lovi bube. Prostota ga zove i kozodojem, jer se je odprije mislilo, da koze muze, kad pasu, što dakako nije istina.

K lastavicam spada nadalje i

Salangana (Salangane) tolika je po prilici, kao ptica kraljić zvana. Živi na otoku Javi, pa i u iztočnoj Indiji, Kitaju i Japanu. Gnězda joj se jedu, te ih pravi na grebenih i medju pukotinami klisurinah. Treba gotovo dva měseca danah, da si sagradi svoje pljosnato zdělasto gnězdo, u koje snese dva jaja, iz kojih se za 16 danah izlegnu mladi salangančići. Kada mladi izlete iz gnězda, sakupljaju Kitajci, Hindostanci pa i Europejci ova gnězda, što se triput do godine čini. Ovo sakupljanje vèrlo je pogibeljno radi klisurinah, na kojih su gnězda ponaměštana; tom prilikom često postrada mnogo ljudih. S toga žèrtvuju Japanci prije, nego što idu na ovaj posao, svojim bogovom razne žèrtve. Kažu, da se sakupi svake godine do 3000 funtih ovih gnězdah, koja se onda snaže, čiste i razredjuju. Jedan lot takova gnězda stoji 2—3 forinta; a čim je gnězdo finije i bělije, tim skuplje se plaća. Ova gnězda sapletena su rekao bi iz nitih, koje su kao lěpkom spojene. Salangana hrani se bubami, pa upravo od toga, kakovimi se bubami hrani i koliko ih pojede, visi finoća ovih gnězdah. — Kad hoće, da gnězda jedu, skuhaju ih, nasole i raznimi mirodijami priprave tako, da su vèrlo tečna.

Sve laste imaju podugačko tělo, kratak širok kljun, i vèrlo duga uzka krila, kojima vèrlo věšto i uztrajno, često veći dio svoga života okolo prelićų. Noge su im vèrlo kratke i sposobne jedino da se priskobe. Hrane se izključivo samo zarěznici, koje leteć hvataju, te su toga radi vèrlo koristne. Mi ih zovemo **lastovke**,

---

d) Vranovke.

(Rabenartige Vögel.)

Gavran (Rabe). „Eto ti zime!“ povikne mlado i staro, kad se pèrvi sněg pokaže, pa se počnu razgovarati o prošlom lětu. Sněg pada tako gusto, kao da hoće několiko hvatih visoko napasti. Čitava je okolica kao najgušćom magłom pokrita, nigdě nevidiš ni živoga stvora; sve se je posakrilo pred ljutom zimom. Čudnovat je to život, kada nastaje pèrvi zimski dan. Sve je svečano i žalostno, veselo i raztuženo. Stari svět, stara krasota, stari život — sve to propada; no za koji časak nastaje nov svět, nova krasota, nov šivot. Trava se je smèrzla, al eto ti kitine, novog uresa grančicam. Prije se je posvuda čuo štropot, sada je posvuda mir, te samo mir. Nigdě nečuješ niti glasa, niti něžne pěsme — slavulj nepěva u gaju, ševa se nepenje nebu pod oblake, da ondě ćurlića uzhićene svoje pěsme, niti sam vrabac neotvara prostačkoga svoga gèrla, nego čuči u zakutku mirno i tiho, kao da mislî misli svakojake... „Krra!“ — Šta je to? Dakle se ipak u zimskoj ovoj pustinji čuje jedan glas, ipak se u širom polju, na běloj njivi odzivlje ptičja pěsma. A odkuda hrapavi glas? Evo ti gavrana, kako se je rad obraniti od nesmiljene zime i bridkoga sěvera; razgleda se po světu, pa čučne k zemlji, ražširi krila i kao u sdvojenju leti na drugo město, te opet tužno zagrakće „krra!“

„Da, hrapava glasa!“ kazat će tko, pak opet nam u toj gluhoj zimskoj dobi omili, te někako žalimo tu světsku protuhu bez kuće i kućišta. Sama priroda ga

je slabo nadarila, davši mu dosta prostu oděću i hrapavo gèrlo, tę siromah nemože dugih zimskih večerah zapěvati koju veselu pěsmicu, da si vrěme prikrati. Pak opet kažu, da ima puno sposobnosti za pěvanje! Nije-li to strašna poruga? Gavran pako, znajući, da ga svatko mêrzi i prezire, nastoji neprestance, da se osveti svemu, što mu na put stane. A kada mu dodija skakutanje po zemlji težkom mukom, poleti u zrak, i zagrakće opet žalostnu svoju pěsmu „krra!“

Jedino, čim ga je narav nadarila, jest njegova dosětljivost i oštroumnost, kojom se zna iz mnoge pogibelji lukavo izbaviti. On umie razlučiti lovca od drugoga čověka, i kad zanjuši prah i olovo, odmah poleti drugamo, gdě neimade za njega neugodne vonje. A seljaka se neboji ni malo, već ide za njim kada ore, te pobira iz brazdah cèrve, miševe i kukce. Svoju duševnu sposobnost zasvědočava gavran osobito tim, što zna věšto tražiti hranu, kad mu je, osobito zimi, ponestaje. Onda dodje i do samih kućah, te traži u gnoju kukavnu svoju hranu. Snužden i nezadovoljan druži se tu sa svojimi rodjaci, vranom i svrakom. Nu sve je spreman, da krade, ubija i grabi. Lěti stanuje u gustih šumah, odkuda dolazi k potokom, da ugrabi koju bezzubku te š njom u zrak, i ovdě ju tako dugo spušta i opet u vis nosi, dok ju nerazbije i malu živinicu iz nje neprogutne. Isto tako umie i orahe razbijati, dok do jezgre nedodje. Obična pako hrana su mu bube i kukci.

Po polju izkapa debelim svojim kljunom jamice, da se cèrvih dočepa, koje svojim mladim nosi. Jošte lovi kèrtove, miševe, guštere i žabe, ždere i stèrvinu,

te nam je tako dosta koristan. U Englezkoj ga toga radi vèrlo štuju.

Svoja mlada ljubi neizměrno; često se za njih bori, i baca se u najveću pogibelj, da ih obrani. Neprijatelj je svakoga autoriteta; gavrani udaraju sdruženimi silami i na orla, kralja pticah, a višeputah se dogadja, te mora orao bèrže bolje okrenuti ledja, da izmakne svojim neprijateljem. Samo čověka se boji, koi svašta smišlja, da siromaha ubije ili u robstvo odvede. Nu ni gavran nije u tom pogledu baš po glavi ozebao, věšto se umie lěpku s puta uklanjati; ali zamke — te je morao izumiti najveći njegov neprijatelj, u nje bo lahko zapane, ako su samo věšto nastavljene. Kad se ulovi, počne se bacati, krilima tući i žalostno graktati; drugovi njegovi, začuv njegov plač i lelek, dolete k njemu, požale ga, ali nemogav mu pomoći, ostavljaju ga njegovoj sudbini. Nu lukav čověk rabi još i druga sredstva, da ga ulovi. Znajući, da gavran netèrpi sove, metne ju kamo na livadu, a eto ti jato gavranah, koji se ubogoj sovi rugaju, sa svih ju stranah napastajuć. Nu njihov ples netraje dugo, jer ih ubija nesmiljeno zèrno, što ga je sakriveni čověk iz puške izbacio.

Měseca ožujka nastane gavranu nova briga, jer mu se je brinuti za gnězdo. Istina bog, gavrani su mirni i složni dèržavljani, al kad si imaju graditi gnězdo, eto ti ih u ratu, te se medjusobno bore za komadić dèrveta ili něšta suhe trave, što im se čini prikladna za stan budućega svoga potomstva. A nije ni čudo, da nastade ovakova borba, kad ih ima osam, deset pače i

šestnaest parah svoja gnězda na jednom jedincatom stablu. Ali kad su im sva gnězda u redu, prestaje svaka borba, nesloga i jad, a opet se povrati ljubav, mir i poredak. Gnězdo mu sastoji iz grančicah, korěnja, zemlje, trave, dlake, perja i mahovine, a premda nije baš sasma umětno, to je ipak vèrlo čvèrsto. Još tečajem měseca ožujka snese samica četiri do pet zelenkastih, mèrko-pěgavih jajah, te si za 20 danah odsědi mlade, koje kad malo odrastu, počmu na svoju ruku živiti.

Premda je u naravi uvěk, da u pravo kažemo, divlji, to pripitomljen ipak postaje směšan drug, akoprem nikada svoje ćudi sasvim neměnja. On ostaje uvěk tat; sve što sja, odnaša i tako dobro spravlja, da toga nitko više nenadje. I u kući je razbojnik, te nikomu nedaje mira, bila mačka kokot ili děčak; sve bode svojim kljunom štogod može. A kad mu za rukom podje, da koga oštro ujede, skoči na prijašnje svoje město, i učini se nevěšt; samo onda, kad kakovu osobitu ludoriju počini, počme porugljivo graktati. Najvoli se u kući družiti s děcom i družinom, jer dobro zna, da će mu ovi njegove šale oprostiti. Vèrlo rado pokazuje razne svoje majstorije, a osobito se ponosi svojom jezikoslovnom věštinom. On umie ponašati lavež psa, miauk mačke i kukurěk pětla, pa kad mu to sve lěpo ide, povikne „Jakob!“, i to najprije tankim, pa sve debljim glasom, dok napokon nesvèrši glasom, što mu iz tèrbuha dodje. — Kada hoće da u sobu unidje, pokuca jedan, dvaputa na vrata, a kad mu se otvori, ulěze u sobu, šeće se kao kakav bakonja po njoj, naposlě skoči na stol i odnese sve, što oduěti može, bila vilica, nož, soljenka,

meso ili kruh. Kad mu se kruh drobi, guca sve, što mu u vrat dospie, pak odleti kamo u kut, da to spravi, i onda dodje opet natrag, da radi, kao što i prije.

Gavran je do 2 stope dug, a kad krila razširi, něšto preko 4 stope širok. Sve perje, kao takodjer i kljun i noge jesu blistavo-cèrne u modrastu se prelěvajuće boje. Sunčani traci lome se u njegovoj sjajnoj cèrnoj boji, te se prelévaju u krasne boje kao duga. Kljun mu je jak, podosta sveden i upravan, rep zaokružen i klinu nalik, krili gotovo sasvim pokriven.

Siva vrana (Nebelkrähe) živi u sěvernoj Europi, Aziji i Americi, te se dèrži rado u okolicah, gdě ima šumah, livadah i vode. Rado hoda za plugom, kada se ore, te pobira škodljive cèrve i bube. Jede gusěnice, kobilice, žabe, miševe, bezzubke i puže, nu neštedi ni mladih zecevah, patakah, gnětelah, jarebicah, prepelicah i drugih mladih pticah. Vèrlo rado draži i napada sove, sokolove i druge ptice grabilice, a to ne samo za to, što ih mèrzi, nego i da im ugrabi plěn. Naše kokoši dobro poznadu gruktanje ovih vranah, te im onda i one pomažu. Zimi dolaze ove vrane u naša dvorišta, da potraže razne ostanke od jela, kao što je krumpir, kosti, meso i repa. Ove vrane dosta su oštroumne, te znadu bezzubke isto tako razbijati kao i gavrani. Gnězdo si grade na stablih, pače kadkada i na dimjacih. a i na polju, gdě ima gnoja. Jaja snese 4, koja naliče jajam gavranovim. Da ju gospodari utamane, směšaju kučibu (Krähenauge) s mesom, te razbacaju po polju ove komadiće, a ona dodje te se tako otruje. Glava, guša, krila i rep su joj cèrna, a ostalo je tělo pepeljasto.

Livadna vrana (die Saatkrähe) sasvim je cèrne u cèrveno prelěvajuće se boje. Zimi živi u južnih krajevih Europe, a měseca travnja seli se u sěvernije strane. Ova nam je vrana vèrlo koristna, budući tamani miševe i cèrve. Istina bog, da je gospodaru dosta neprilična, jer mu na polju ruje ne samo kljunom, nego utakne i čitavu glavu u zemlju, tražeč cèrve, a tim rovanjem počini dosta štete. Nu ima sredstvah, da se protěra odanlě, gdě je netreba. Kažu da je dobro nataknuti mèrtvu vranu na kakov kolac, jer tako neće vrane više da tamo dolaze. U Italiji čine livadne vrane velike štete, jer navaljuju na masline i pojedu većinom sav plod; za veću sigurnost kod te kradje postave straže na raznih městih. Pod večer skupe se u jatu, te ovako u skupu traže kakovo noćište, koje mora biti sasma sigurno, jer inače neće, da u njem noće. Ustrěliti ili ih u zamke uloviti vèrlo je težko jer su veoma oprezne, te se svakoga lovca pomno čuvaju. Gnězdo grade na tornjevih ili visokih dèrvećih, pa ima višeput na jednom stablu do 20—30 takvih gnězdah.

Čavka (die Dohle) živi u čitavoj Europi i Aziji; samo iz hladnih krajevih seli se u zimi u toplije strane. Gnězda si gradi na tornjevih, u starih zidinah, a samo kad i kad u šuplju dèrveću. Žive u družtvu, a rado napastuju sove. Gdě se nastane, ondě će težko moći ptice gracilice uhvatiti koju domaću pticu, jer ih čavke odmah izdadu. — Hrane se skakavci, kukci, bubami, stèrvinom i t. d. — U Beču je imao něki ředovnik čavku, koja je bila tako pitoma, da nikako nije htěla poći sa divljimi drugaricami svojimi. Do skora opazi čavka, da

redovnici k stolu idu, kada se drugi put pozvoni. Kad se pèrviput pozvonilo, nemakne se ona ni s méta; ali kad je po drugi put začula zvonce, poleti odmah u sobu, te je sěla na prozor, mirno čekajuć, dok dobije jesti. Ako je morala dugo čekati, poče kojega god redovnika tako dugo štipati, dok su joj dali jesti. Kad joj je gospodar pošao na šetnju, pošla bi i ona š njim, sědeć mu na ramenu ili leteć za njim. — Pitoma jede kruh, ječam, meso, crěva i t. d.

Naliči sasma gavranu, samo što je puno manja. Boje je blistavo cèrne, samo joj je vrat i glava pepeljasto siva.

Svraka (die Elster) je cèrne, na zeleno i modroprelěvajuće se boje. Podpèrsje i perje na ledjih je bělo. Rep joj je dugačak i klinast; něšta je veća od goluba. Živi po čitavoj Europi i sěvernih krajevih Azije i Amerike. Rado se dèrži selah i gradovah. Ostaje čitave zime kod nas, te si u malih jatih traži zimom svoju hranu. Radi svojih kratkih krilah leti dosta nespretno. Kada hoda, onda se koléva, te diže rep u vis pa neprestano njim maše. Vèrlo je lukava i oprezna. Pitoma jede kruh, meso i sir, te se nauči i pojedine rěči izgovarati. Rado spravlja blistajuće stvari. Hrani se bubami te višeput pograbi pokoju mladu pticu, a neštedi ni starih pticah. Kada hoće, da koju pticu uhvati, neprestano ju obilazi, dok ju konačno ugrabi i svojim kljunom raztèrga. Poljske miševe umie věšto loviti. Gnězda rado gradi na visokih stablih blizu selah, da laglje može svojim mladim po koje pile doněti. U voćnjacih načini dosta štete, jer jede zrělo voće.

Da svrake jedna drugoj u pogibelji pomoći hoće, dokazuje slědeći priměr. Na obali něke rěke, pripověda něki gospodin, posagradi si mnogo svrakah gnězda, te su tamo mirno živile. Najedanput dosěti se mačka, da bi lahko mogla doći do sladke pečenke. Uzpne se dakle na stablo i odnese jedno mlado, i to dakako onda, kad nije bilo svrakah u gnězdu. Taj grabež opaze svrake te zaključe, da će dèrzovitu taticu strašno kazniti. Kad se mačka i opet na dèrvo popela, doleti cělo jato svrakah i vranah, uhvate zlotvoricu i ponesu ju u vis. Mačka poče žalostno miaukati, ali sve badava. Strogi sudci nehtědoše ju pustiti, dok ju nisu svojimi kljuni čvèrsto izranili. Zatim dobro ju izkèrvaviv, puste ju na zemlju, i to tako, da je mačka upravo u duboku vodu pala, odkuda je težkim se naporom izkopala.

Čvorak (der Staar) ima cèrno, ljubičasto i zelenkasto prelěvajuće se perje; na hèrbtu i na tèrbuhu kao i na dolnjih pokrivnih perih ima bélkaste piknje. Hrani se ponajviše bubami. Živi u Europi, Aziji i Africi. Spada medju ptice selice; u listopadu odlazi od nas, a měseca ožujka se opet vraća. U jeseni sastane ih se cěla družba, pa je vèrlo lěpo gledati raznovèrstne njihove kretnje kad lete. Čvorak je živahan, družtven, učljiv i znatiželjan; ljudih se baš jako neplaši. On je kao opica medju pticami, ponašajuć razne glasove ne samo pticah nego i ljudih. Gnězda gradi na osamljenu visoku stablu u blizini pašnjakah, da može lahko loviti muhe, obade i ovčije klope. Tom prilikom sědne životinji na ledja, tražeć kljunom nesnosne ove zarěznike. Pitomi čvorak traži istim načinom buhe na psu. Ako hoćemo,

da pripitomimo mladoga čvorka, moramo ga s početka glistami i zarěznici hraniti. Nauči se pěvati razne napěve i izgovarati kratke stavke.

Něki čvorak bio je u kući, gdě se je děte uvěk plakalo; tu se tako nauči plač děteta ponašati, da ga je bilo težko razlučiti od dětinjega plača. Kasnije ga kupi něki trubljar. Na skoro se raznese medju vojnici glas, da ima trubljar malo děte u svom stanu. Ovaj glas dopro je i do ušiuh častnikah. Zapovědnik trubljarev odredi, da se ima u njegovoj kući povesti iztraga, budući trubljar sam taji, da bi imao malo děte kod sebe. Iztraga se povede, ali dětetu ni traga. Kad je iztražni častnik izlazio iz sobe, počme se děte opet plakati; to ga razljuti, a on već htěde zapovéditi, da se pod raztèrga. U taj hip počme čvorak pod posteljom trubiti a opet se plakati. Častnik videći čvorka, kako se plače, udari u směh, te ukine svu dalnju iztragu.

Kreštelica ili **sojka** (der Nuss- ili Eichelheher) velika je kao i čavka, na glavi ima kapu od šarena cèrno-běla perja; gornja je strana těla cèrvenkasto-zelena, na krilih modra kèrpa s cèrnimi poprěčnimi prugami. Živi ponajviše u bělogorici, hrani se žirom i drugim sěmenjem, samo prolěćem jede cèrve i puževe. Koristi nam tim, što rado skriva žir, te tako sadi hrastove.

Cèrna kreja (gemeiner Nussknacker ili Tannenheher) je mèrka perja s bělimi pěgicami; rep joj je mèrko-cèrn s bělimi okrajci. Hrani se kao i prijašnja žirom i drugim sěmenjem, cèrvi i puževi. Najvoli pako lěšnjake. Na veliku nam je štetu, budući jede u prolěće

jaja i mlade ptice pěvice, koje bi nam mogle kasnije veoma koristiti. Dèrži se najradje u gorskih šumah; gnězda gradi u šupljom dèrveću.

Modra vrana ili **smèrdovrana** (Mandelkrähe, tab. 10., sl. 8.) je kolika i čavka. Glava, vrat, pèrsa i tèrbuh su joj zelenkasto-modri; ledja su smedja, krila blankitna. Ova je ptica selica vèrlo plaha, živi u šumah, hrani se bubami, cèrvi i žabicami, i s toga je veoma koristna. Měseca sèrpnja seli se od nas u Afriku. Leti tako hitro kao golub. Gnězda gradi u šupljih dèrvetih; samica snese 4—5 bělih, blistajućih jajah. Stare se rado hèrvaju. Vèrlo su lukave. U zatvoru doskora poginu.

Obična rajčica (Paradiesvogel), jest jedna od najkrasnijih pticah. Ona živi u Novoj Guinei i susědnih joj otocih. Velika je kao čvorak; glavu i vrat ima žutu kao limun, čelo cèrno, gèrlo zeleno kao smaragd. Osobito su znamenita u samacah vèrlo tanašna i duga, kao zlato žuta pera po stranah, i dva vèrlo produljena, prěko 2 stope duga gola repna pera. U prijašnja vremena mislili su mnogi ljudi, da rajčica neima noguh. te da neprestance u zraku leta. Ova misao porodila se je odatle, jer su joj stanovnici istih otokah noge sasma odrezali, prije nego što su ju slali u Europu.

Ponosita rajčica (der stolze Paradiesvogel, tab. 10., sl. 1.) je cèrnkasta, na pèrsih ociljasto-zelena, te ima na plećih duže perje, koje kao kabanicu nadignuti može. Tolika je kao naš kos.

Gavran, vrane, čavka, svraka, čvorak, kreštelica, modra vrana i rajčica imaju jaki, skoro upravni kljun, kojega su nosnice u dnu sasvim ili diomice perjem pokrivene. Noge su im čvèrste, providjene tupimi kratkimi nokti. Grade umětna gnězda, te su pravi svežderci. Sve ove ptice zovemo vranovke.

Zèrno- i buboždèrke, lastovke i vranovke imaju skoro sve posebne nastroje, kojimi pěvati mogu. S toga zovu se **pěvice.** Živu po gèrmlju i na dèrveću, te oživljuju polje i gore svojim ugodnim pěvanjem. Hrane se bubami, cèrvi i zèrnjem. Koje se zèrnjem hrane, ponajviše su stanarice, to jest ptice, koje neostavljaju svoga staništa, akoprem u njegovoj okolici sad bliže sad dalje hodaju, hranu si tražeć. Ostale pako pěvice stranom su skitnice, to jest takve, koje takodjer neostavljaju kraj, u kojem stanuju, nu ipak se na daleko i široko po njem skitaju, ili pako selice, koje měnjaju s godišnjom dobom svoj stan; u prolěće bo se k nam dosele iz južnih krajevah a pod jesen se opet vraćaju onamo. Skoro sve ptice pěvice grade umětna i lěpa gnězda.

12.

IV. Kokoši.

Pětao ili **kokot** (der Haushahn, kokoš — Henne, pile — Küchlein.) Medju najkoristnije ptice spada pětao, kojega su u prastara vremena doněli iz Indije, gdě je prava njegova domovina. Sad se dèrži po čitavom světu, počam od najhładnijih sěvernih krajevah Europe tja do žarkih pustarah Afrike, Amerike, Azije i Australije. Da mu nije studeni sěver prava domovina, jasno pokazuje u zimi, gdě više putah od velike studeni lahko pogine.

Pětao razlikuje se od kokoši tim, što je puno veći, i što ima na glavi veću, lěpo cèrvenu krestu, na dolnjoj strani kljuna veće kèrpice i na golěnih ostruge; rep mu je svinut te nalikuje sèrpu. Kada kokot ide, dèrži se vèrlo oholo i ponosito. „Neima zabavnije ptice“, veli Lenz, „do kokota. Visoko dèrži svoju krunjenu glavu, vatrene oči baca na sve strane, nikakova ga pogibelj nemože nenadano zateći, te hoće da se sa svakim bori. Jao svakomu tudju kokotu, koi se měša medju njegove kokoši. On znade sve svoje misli očitovati glasom i kretanjem těla. Sad ga čuješ, gdě jasnim glasom zove svoje kokoši po zèrno, što ga je našao; jer sve što nadje, to s njimi děli; sad ga vidiš, gdě čuči u kutu, te nastoji, da načini gnězdo kokoši, koju najvoli; sad

ide na čelu svoje čete, koju vodi i brani, na prostrano polje; ali tek što je malo pošao, čuje iz štale veseli glas kokoši, koja navěšćuje, da je jaje izlegla. Umah se vrati, pozdravi ju něžnim pogledom, udari s njom u vesele glase, pa onda poleti za četom, da joj opet na čelo stupi. On ćuti svaku i najmanju proměnu zraka, te ju navěšćuje svojim glasnim kukurikanjem; glasnim kukurikanjem navěšćuje, da zora puca i budi na posao marljiva seljanina. Kad ga čověk goni, kukuriče iz svih silah, i barem prezire dušmanina, komu nemože, da naškodi".

U staro su doba ljudi osobitim veseljem gledali borbu kokotah; a da im bude zabava još lěpša, věžbali su kokote u takvoj borbi. Ovako uvěžbani kokoti zovu se p è r š l j i v c i. A ovakove borbe gledaju se još dan danas u Englezkoj, Americi i drugdě, te se takovom prilikom običavaju ljudi okladiti za velike novce, koi da će kokot pobědu odèržati. Ovo je dakako vèrlo okrutna zabava, vrědna, da se što prije dokine.

Domaća naša kokoš tim nam koristi, što snese na godinu 100—130 jajah. Kokoš kada će jaje nesti, k r a k o r i, a kad ih je 20—30 snesla, počme k v o c a t i, davajuć tim na znanje, da bi rado na njih sědila, da si piliće odsědi. Kokoši moraju jesti suhu mortu ili lupine od jajah, jer bi drugčije jaje bilo pokrito samo kožom a ne lupinom. Kada navèrši kokoš šestu godinu, prestaje nesti jaja, nu može ipak još 2—3 godine živěti, te se onda višeputah dogadja, da joj narastu ostruge i kreste, te da kukuriče.

Lěpo li je viděti, kada kvočka vodi svoje piliće, učeć jih, kako si moraju hranu tražiti. A tko nije već opazio njezinu věrnost i ljubav prama svojim pilićem, kako voli gladovati samo da nahrani svoje mlade. A opazi li gdě prěteću im pogibelj, koli něžno i brižljivo zove ih pod svoja krila! Ona nemari život svoj izgubiti, samo da nje obrani.

A već sam naš Spasitelj sravnio je ljubav naprama svomu narodu sa kvočkinom věrnosti, veleć: Jerusolime, Jerusolime .... Koliko sam putah hotio sakupiti děcu tvoju, kao što kvočka sakuplja piliće svoje pod krila, a ti nehtěde! Evo ostat će ti kuća pusta!“

Směšan je pako prizor, kada kvočka, odsědiv patčiće, zabranjuje im, da neidu u vodu i kako se boji, da će joj se utopiti.

Pilići su s početka pokriti pahaljem, nu poslě 4 tjedna počme im rasti pravo perje a kod kokotićah kreste. Kokotić navèršiv dva měseca, počimlje se věžbati u kukurikanju, što mu s početka dakako neide baš najbolje.

Kokoši hrane se raznimi bubami i cèrvi, pače i mladimi miševi, mladom travom, dětelinom, zèrnjem i t. d. Ako kokoši jedu svěžo žito ili ako piju nečist napoj, dobiju tako zvani pijuk ili pipu, te im se na šiljku jezika načini něka běla i tvèrda kožica, koju valja oštrim nožčićem skinuti, jer bi kokoš drugčije lahko postradati mogla. Kad se ova pipa skine, valja im dati komadić kruha ili još bolje něšta putra, u koji smo metnuli něšto stučena papra. Dobro je takodjer, da im

se onda jezik smoči vinskim octom, u kojem smo razpustili něšta kuhinske soli. Kao što sve druge ptice, tako i kokoši obole, kad se mitare, to jest kada perje měnjaju. Onda ih valja dobro hraniti, a osobito od prehlade čuvati, pa ih ako je hladno ili kišovito vrěme, nepušćati odviše rano iz kokošnjaka. Dobro je, ako se onda slabije kokoši hrane prosom i konopljenim sěmenom, i ako im se daje u pilo něšto raztučena šećera. A isto tako koristno je, da se, dok im nenaraste novo perje, višeput poškrope toplim vinom ili vodom. — Dogadja se često, da dobiju kokoši padavicu, a tu im valja pèrste poněšto obrezati i vinom poškropiti, te ih 7—8 danah hraniti kuhanim jačmenom, a zatim raztučenim lišćem od kelja i loćike (šalate) i pšenicom.

Meso od kokota i kokoši tečno je, nu najbolje ipak meso daju pilići, te s toga ljudi nastoje, da ih se što više izleže.

U Egiptu i Kitaju (Kini) ima pećih, kamo meću na stotine jajah, da im se umětnom toplinom izlegu pilići. Takvih legućih pećih ima sada skoro u svih većih gradovih, a i u samom Zagrebu imai su takvu peć. Da se u toj peći pilići izlegnu, treba lěti 19—20, a zimi 25—28 danah.

Tukac (puran, Truthahn, Indian). Amerika je prava domovina tukčeva; ondě ima ih čitava jata, te žive na divlje u tamošnjih močvarnih pustinjah. Danju tèrči tukac okolo, a noćju sědne kamogod na stablo ili u tèrstiku. Radi tečna mesa traže lovci divljega tukca, i to po najviše ob noć. Tukac smotriv lovca, nastoji svimi silami da si život spasi. Ako ga

pas goni, odleti na koju granu, te upre svoje oči nanj tako, da više ni nepazi, što oko njega biva; onda ga može lovac vèrlo lahko ustrěliti. Divlji tukac visokih je noguh, perje mu se na suncu lěpo lěska, te je onda boje tamno-bakrene i zelenkaste; ako ga motrimo u sěni, opaziti ćemo, da mu perje igra cèrnom ili tamno-cèrvenom bojom. Puno je veći od našega

Pitomoga tukca, što su ga god. 1524. doněli iz Amerike u Englezku, odkuda se je doskora po čitavoj Europi razširio.

Tukac ima golu glavu i vrat pun bobicah, s čela mu visi mesnata resa; osim toga ima ostruge na noguh, kiticu od čekinjava perja na pèrsijuh i može perje od repa razšeperiti; a toga svega neima kod pure. — Cèrvena boja vèrlo ga razdraži, a onda mu se bradavičava koža na vratu i glavi napne i pomodri, isto tako i mesnati rožčić nad kljunom, koji mu se produži te prěko kljuna dolě visi; perje mu se nakostrěši i rep razšeperi kao lepeza, pa hoda oholo i ponosito kao da mu neima para medju svima pticami, bèrbotajuć uza to svojim neugodnim glasom. U ostalom tukac je glup i u borbi dosta nespretan, tako da ga može svladati i sam kokot, koi je od njega puno manji.

Obično počme měseca veljače jaja nesti, te ih snese 20—30. Kada gospodarica opazi, da bi pura već rado na nje sěsti, napravi joj gdě u kutu gnězdo iz slame i položi unj 15—20 jajah. Nu mora joj dati uvěk dosta hrane i pila, budući tuka, brižljiva za svoje potomstvo, neostavlja tako lahko svoga gnězda.

Kad se purići leći počimlju, valja oprezno iz gnězda bacati lupine, a kad su se svi izlegli, treba ih metnuti u toplu sobu, da se osuše. Purići su vèrlo slabašni, te je valja osobito paziti, jer im kiša, zima i velika vrućina hùdi. Takodjer se nesmiju pustiti na městu, gdě ima koprivah, jer bi si mogli lahko noge opeći. S početka daju im se skosana jaja, drobtinje od kruha ili žemlje i něšto dobro izcedjena razdrobljena sira. Poslě několiko danah uměša se ova hrana s mladimi, na drobno saséčenimi koprivami. Kasnije daje im se umočena pšenica, kukuruza, kuhani grašah ili korun, pšenično, sladkim ili kiselim mlěkom smočeno posije. Nu nikada nesmije se zaboraviti na svěžu i čistu vodu.

Tukac može živěti do 20 godinah, nu netrěba ni spominjati, da mu onda meso više nevalja, jer je odviše tvèrdo. Upitan tukac važe do 20 funtih.

Tukci se rědko kada medju sobom bore, te s toga možemo ih čitava jata na jednom dvorištu dèržati; nu ako ih često dražimo, onda se rado svadjaju, te se nesamo medjusobno kljuju, nego i na čověka udaraju. Osobito moraju se mala děca čuvati takvih tukacah, jer bi mogla svoju šalu skupo platiti. Kad se pure ili tukci medju sobom hèrvaju, najbolje je polijati ih studenom vodom, jer će se odmah razstaviti.

Biserka ili **biba** (Perlhuhn) veća je od obične kokoši, těla je okrugljasta, glave gole sa žuljavom krestom na těmenu; boje je tamno-sive s bělimi biserastimi pěgicami. Meso joj je tečno, te radi toga kao i radi njezinih vèrlo tečnih jajah dèrži se u gděkojih dvorištih. Ona je svadljiva ptica, koja živi u neprestanom

rek bi neprijateljstvu s ostalom perjadi; pače višeput napada i samoga čověka. Hrani se istom hranom kao i kokoši. Jaja nese samo u toplijih měsecih, počam oko měseca svibnja, te ih može snesti 70—80, nu to samo onda, kad joj se uzimlju. Mlade biserke moraju se čuvati od zime i kiše. Biserke donešene su iz Afrike, gdě žive na divlje u jatih po několiko stotinah.

Paun (Pfau) jest jedna od najlěpših, ali i najoholijih pticah. Prava mu je domovina iztočna Indija i někoji azijatski otoci, gdě ih ima u šumah čitava jata. Někí prirodoslovac, što je onuda putovao, pripověda, da ih je tamo za jedan sat vidio do 1.500. Znamenito je osobito to, što tamo paun živi rek' bi u družtvu sa tigrom. Kada se u suton začuje neugodan glas paunov, onda je to znamenje, da kèrvoločni tigar ostavlja svoj bèrlog, te da ide na plěn. A putnici u tamošnjih krajevih začuv glas paunov, oglednu se po svom šatoru, da li je sve dobro zatvoreno, da im neuzmogne nahuditi taj najveći kèrvolok iz carstva sisavacah. — O mesu divljega pauna vele, da je tečno, premda meso našega ništa nevalja, budući je tvèrdo i suho. Domaći naš paun odlikuje se krasotom svoga perja, a upravo radi toga dèrži se obično u dvorištih. Vèrlo je krasan, kada mu sunčani traci upru u nadignuti i poput kotura razšireni rep, gdě mu se na svakom povećem peru krasno oko u najsjajnijih bojah sjaje. Paunica neima toga krasnoga uresa.

Nu ostala mu svojstva nenaliče njegovu vanjskomu uresu. On bo je zloban, te neće da s ikojom pticom živi u miru i slozi; pače netèrpi ni mladih paunićah,

te ih moraju pred njim sakrivati. Sa tukci živi još u kakvoj takvoj slozi; ali druga perjad nesmije mu ni blizu, kada on gospodski svoj ručak dèrži. Kokoši smiju tek onda stupiti k prostèrtu si stolu, kada se je oholi paun već nasitio. U ostalom paun veoma ljubi čistoću, a rado sěda na krovove i grane visokih stabalah, odkuda se razlěga njegov neugodni glas.

Paun može živiti do 25 godinah. U staro doba dèržali su Rimljani jezik i mozag njegov za najbolju poslasticu, te zato su ih hranili u velikom broju.

Gněteo (Fasan) je izza pauna gotovo najlěpša ptica. Velik je kao domaći pětao. Kokot gnětao ima perje cèrveno-mèrko, te mu se zlatucka, a na glavi i vratu ima tamno-zeleno; kokoši pako imaju tamno-mèrko i sivo sa svakojakimi nacèrti. Danju sědi mirno u kakovu zakutku; te se neda nikada sasma pripitomiti. Veoma je glup, te ga možeš lahko preplašiti, pa ako raste voda na městu, gdě sědi, ostane sědeć, dok se neutopi. Prava mu je domovina Azija i Afrika, gdě na divlje živi; u Europi dèrži se u tako zvanih gnětenjacih, to jest u šumicah plotom ogradjenih ili vodom obtočenih. Hrani se raznim zèrnjem, cèrvi, kukci, jagodicami i t. d. Divlji gnětli živu obično samo po dvoje; u gnětenjacih ima jedan kokot 7—10 ženkih. Gnězdo mu nije baš umětno sagradjeno, te si ga pravi gdě u gèrmlju ili u travi. Meso mu je najtečnije od svih pticah, te upravo zato dèrže ga u gnětenjacih. Na glasu su česki gnětli.

Amo spadaju:

a) **Zlatni gněteo** (Goldfasan, tab. 11., sl. 4.) Odlikuje se prekrasnim perjem; ima ozdò japreno, to

jest kao vatra cèrveno a s gora zlatno-žuto perje. Prava domovina mu je Kitaj, ali ima ih gdě gdě i u naših gnětenjacih.

b) **Srebèrni gněteo** (Silberfasan) jest běle boje s cèrnimi poprečnimi prugami na svakom peru. I ovaj gněteo donešen je k nam iz Kitaja, te se dèrži gdě gdě u gnětenjacih.

Jarebica (Rebhuhn, tab. 11., sl. 5.) živi po čitavoj Europi, izuzam najsěvernije krajeve. Od pitome je kokoši za polovicu manja. Hrani se zèrnjem, cèrvi i kukci, nu gospodari ju odviše neljube, buduć im po zimi kvari usěv, odgrizujuć mu mlade vlati. Žive u zajednici, te ih ima višeput 20—30 u jednom jatu. Vèrlo su bojazljive, te odmah poběgnu, kada im kakova pogibelj zaprěti. Stari kokot obično je i vodja čitavoga jata, te se neprestano brini za njegovu sigurnost. Mlada jarebica ima još lupinu na repu, pa umîe već vèrlo věšto tèrčati. Ako pogine ženka, onda kokot sam hrani i štiti mladu sirotčad. Medju svimi pticami ima jarebica najviše neprijateljah; čověk ju strělja radi njezina tečna mesa, a lisica, kuna, lasica i razne ptice grabilice neprestano ju napastuju i hvataju. Zanimivo je, kako umie stara jarebica psa prevariti. Ako pas dodje u trag njezinim mladim, to ona pèrhne odmah u vis, te se opet dolě spusti, zatim opet u vis pèrhne, pa to sve dotle, dok joj pas neizgubi traga. Medjutim, dok stara jarebica psa varaka, posakriju se mlade kud kamo u rupe, te se tako spase.

Prepelica (Wachtel) mnogo je manja od jarebice ali joj bojom perja poněšto nalići; lahko ju je upoznati po tělu, koje sbog vèrlo kratkoga repa izgleda kao da

je podstriženo. Prepelica je medju kokošmi jedina selica. One k nam dolaze kasno u proléće iz vrućih krajevah, i to u takvoj množini, da ih tamo, gdě hoće da se odmore, na hiljade ubijaju. Tako ih na pr. u zatonu napuljskom za jedan jedincati dan višeput do 100.000 ubiju. Kada pukne glas „prepelice dolaze“, diže se mlado i staro na noge, te pohite na lov ovih nedužnih pticah. U jeseni ostavljaju nas, te se opet sele u toplije krajeve. U staroj Gèrčkoj, a i dandanas u Kitaju, věžbaju ove ptice u borbi, kao što se to u někih zemljah čini s pětli. Prepelice se u obće rado medju sobom bore, te se višeputah dogadja, da jedna drugoj glavu prokljuje. Poznata je takodjer njihova glupost; kada ih u sobu zatvore, hoće da po svojoj naravi upravo u vis pèrhnu, te tako o tavanice lupe; nu time se ipak neopamete, pače nastavljaju ludi ovaj posao, dok mèrtve dolě nepanu. Jarebica kada hoda, digne glavu u vis. Njezin glas „pod podom, pod podom!“ osobito děca rado slušaju, te se ponajviše čuje u vrěme žetve.

Tetreb veliki ili **gluvar** (Auerhahn, tab. 11., sl. 2.) jest kolik naš tukac i važe 9—12 funtih; tetrebka je samo 4 funta težka. Kljun tetreba svinut je kao u grabilicah, rep vèrlo širok i kao mahalo zaokružen. Noge su mu do pèrstah pernate. Perje mu je gotovo sve mèrko-cèrno, samo se na glavi i pèrsih prelěva u zeleno, a na stranah je bělo. Tetrebke su hèrdjaste boje sa cèrnimi i bělimi pěgami. Žive po hèrvatskoj krajini u velikih gorskih šumah, gdě čamovina i jelovina raste. Pětao je hrabar, pače dèrzovit i veoma ohol; tetrebka pako krotka i bojazljiva. Měseca veljače i ožujka, kad

se sněg raztapati počimlje, šeće se tetreb već u 2 sata u jutro s grane na granu, vabeć k sebi mile svoje ženke, kojih imade 6—12. Hrani se pupljem od dèrveća, sěmenjem i bubami. Tetrebka snese 6—16 bělih, žuto-pěgastih jajah, te na njih tako rado sědi, da se dade u gnězdu uloviti. Za hranu svojih tetrebićah veoma se brine, te ih njeguje velikom ljubavju. Mladi, jedva što se izlegu, traže odmah kako v mravinjak, da se najedu mravljih jajah, koja veoma rado jedu. Ako ih ulovimo, dok su još sasma mladi, daju se pripitomiti. Lov na tetrebe vèrlo je zanimiv, i to osobito u sěvernih krajevih Europe, gdě stanovnici nepoznadu bolje zabave do lova na tetrebe.

Tetrebac ili **ružovac** (Birkhuhn) manji je od tetreba, u ostalom jednak mu je oblikom i načinom življenja. Boje je modrasto-cèrne i odlikuje se svojimi kvakasto provinutimi krajnimi peri na repu i bělim poprečnim pojasom na kreljutih. Tetrebica puno je manja, te neima toliko krasna perja. Tetrebac je vèrlo plaha ptica, a osobito oštra vida i sluha, te s toga je vèrlo težko do njega doći. Najvoli živiti u bělogoricah, i vèrlo nerado měnja svoje obitalište. Prava mu je domovina sěverna Europa, nu u ostalom živi posvuda, gdě samo ima brěze. Najvoli se hraniti pupljem od brezah, jasikah i t. d., pa i jagodice i mravlja jaja vèrlo mu se rače. Težko se pripitomi. Meso mu je vèrlo tečno.

Sněžnica (Schneehuhn — tab. 11., sl. 1.) je zimi kao sněg běla, lěti pako žuto-smedje u cèrno prelěvajuće se boje. Živi na Alpah i u sěvernih krajevih Europe i Amerike. Jede jagodice, pupoljke, mlado lišće

i cèrve; zimi najvoli jesti borovice, od kojih joj biva meso višeputah veoma žuhko. Gnězda si negradi nikakova; svoja jaja snese u malenu jamicu, što si ju u zemlji izkopa. Kad se mlade izlegnu, mora se za nje ženka sama brinuti, i ako im zaprěti kakova pogibelj, odmah se na stanoviti glas svoje majke razpèrše na sve strane. — Meso joj se jede, te je veoma tečno.

P ě t a o, t u k a c, b i s e r k a, p a u n, g n ě t e o, j a r e b i c a, p r e p e l i c a, t e t r e b, t e t r e b a c, s n ě ž n i c a i još někoje druge ptice imaju na kraju sveden i malko pognut kljun, a gornja im čeljust premašuje rubom dolnju; noge su krěpke sa 3 pèrsta s preda a s jednim poviše stojećim s traga, pandže su tupe; u zjalu je volja. Krila su im kratka, pa s toga i dosta tromo lete. Većina ovih pticah nam daje vèrlo tečno meso. Sve ove ptice zovu se **kokoši.**

V. Golubovke.

(Tauben.)

Divji ili poljski golub (die wilde Feld- ili Steintaube) ima modrikasto sivo, oko vrata u zeleno prelěvajuće se perje; dolnja mu je strana hèrbta běla a na ledjih ima dvě cèrne poprečne pruge. Ovaj golub živi družtveno u velikih jatih u klisurnih špiljah na obalah sredozemnoga mora. Na Krasu, nedaleko Tèrsta, ima ih vèrlo mnogo. Od divljega proizašao je

Golub domaći, koga su već u prastara vremena pripitomili bili. Hrani se zèrnjem, nejede niti cèrvah, niti muhah, ni drugih bubah. Golub je u obće mirna, nježna i krotka ptica, nu ipak ima vèrlo mnogo neprijateljah. Kune, štakori, golubari, kragujci, sove i t. d., glavni su mu neprijatelji, te ga love gděgod samo mogu. Samac ima samo jednu ženku, te š njom uvěk živi u ljubavi i slozi. Ženka odsědne skoro svaki měsec po dvoje mladih, te može tim načinom svake godine najmanje 9 parah mladih odhraniti. Golubi tako se jako plode, da bi se, kad bi ostali svi živi, moglo od jednoga jedincatoga para dobiti za jednu godinu danah 9, za dvě 80—100, za tri 1000, a za četiri preko 10.000 parih golubovah. Meso im je vèrlo tečno i zdravo. Žive obično 8—9 godinah. Nigdě se tako rado nedèrže golubovi, kao u Englezkoj, pa s toga je očevidno, koliko tamo moraju počiniti štete na poljanah. Tko bi tamo tudjega goluba

ustrělio, morao bi platiti do 40 for. globe. — Golubovah ima mnogo vèrstih, medju kojimi se napose odlikuju:

a) **Golub krunac** (Krontaube), najveći izmedju svih golubovah, ima na glavi vèrlo lěpu krunu; živi na někojih azijatskih otocih.

b) **Grivnaš** (Ringeltaube) ima sa obě strane vrata bělu pěgu nalik měsecu.

c) **Duplaš** (Holztaube) pera na vratu prelěvaju mu se u zelenu boju; pèrsa su mu cèrvena kao rujno vino. Stanuje u šupljih stablih.

d) **Golub gušan** (Kropftaube) s vèrlo velikom gušom, koja mu je jako neprilična, kada hoće da se odmara.

e) **Golub pismonoša** (Brieftaube) samo je odlika domaćega goluba. Ime mu je odtuda, što su ga na iztoku naučili, da nosi listove s jednoga mésta na drugo. I u novije vrěme kušali su, da ga upotrebe, za nošenje listovah, te se je dokazalo, da može za jedan sat prevaliti do 30 miljah.

f) **Gèrlica** je najmanji, ali i najnježniji i najlěpši od svih golubovah; ona je znakom věrnosti, ljubavi, čistoće i nježnosti. Njezin glas je umiljat, te ga svatko rado sluša. Gnězdo si nepravi baš odviš umětno, te snese unj po dva jaja. Boje je vèrlo nježne; s gora je modro-siva, pèrsa su joj ružaste, a tèrbuh běle boje. Cèrnkasta krila zarubljena su hèrdjavim okrajkom. Oči i noge lěpo su joj cèrvene. Skita se po naših šumah, te se može lahko pripitomiti.

Golub selac (Wandertaube) veći je od domaćega; rep mu je klinast, glava, ledja i krila sivo-modra; vrat

i pèrsa smedja. Može još hitrije letěti nego lastavica; hrani se, kao što svi golubovi, zèrnjem, ali najvoli rižu i bukvice. Živi na jata u sěvernoj Americi, i to u takvoj množini, da ih imade višeput několiko milijunah u takvom jatu. Ova jata sele se s města na město, i to ponajviše radi hrane. Ova su jata osobito u prolěće i u jesen tako ogromna, da i sunce zasěne, kao golem oblak. Tako pripověda glasoviti prirodosłovac Audubon, da je vidio jedno jato, koje je moglo biti po njegovu proračunu 10 miljah dugačko i $^1/_4$ milje široko; a još neverojatnije čini se ono, što kaže Wilson, koi je naprěčac proračunao, da je moglo biti u jatu, što ga je on vidio, do dvě hiljade milijunah golubovah. Kad takovo jato leti, čini se kao da je jedan golub uz drugoga prirastao, tako gusto lete, a uz to se čuje takov žamor kao da grom udara. Pogled na onakovo leteće jato mora biti sbilja veličanstven. Ovakova jata ne samo da zajedno lete, nego si i gnězda prave u jednoj te istoj okolici. Gnězda si prave na stablih i to tako gusto, da se grane pod njihovom težinom lamaju. Na jednom stablu stoji 100—200 gnězdah. Višeputah je 8—9 miljah dugačka i jednu milju široka šuma gnězdi upravo prepunjena. Sasma je naravno, da se još mnogo godinah zatim poznade, gdě su někoč golubi selci gnězdili; zemlja bo jest několiko palacah visoko njihovim blatom pokrita, vèrhunci stabalah opruljeni su, a mnoge grane i otoci stabalah prelomljeni su pod njihovom težinom tako, kao da su ovdě baš najzlobniji ljùdi oštrom sěkirom šumu kvarili. A prije još nego što mladi golubi ostave gnězda, dodju sa svih stranah

ne samo Indijanci, nego i běli ljudi, imajući sěkire, kuhinsko posudje, kola i t. d., te ostanu ovdě několiko danah, da se obskèrbe mesom i salom mladih golubovah. Strašan je to lov! Kola, vrěće, košare — sve je to puno mesa. Što se nemože posušiti, nasoliti ili izcvèrljiti (mladi bo golubovi vèrlo su tusti), te tako za zimu spraviti, odveze se u obližnje gradove; ostatak pako pušta se svinjam, orlom, lisicam i t. d., koje ovdě imaju dugo još vremena najsladje hrane. — Iz svega pako može se lahko razabrati, koliko štete moraju ovi golubovi počiniti! Audubon je proračunao, da može tako ogromno jato, kao što ga je on vidio, za jedan jedincati dan pojesti preko pol milijuna vaganah zèrnja.

Kod golubovah je kljun srědnje veličine i na kraju něšto sveden; stražnji pèrst na noguh stoji u istoj visini s prednjim; pandže su im tupe. Perje im se ponajviše sjaje kao kovina. Glavna im je hrana žito; žive dva a dva, premda višeputah na velika jata. Kod kokoših sědi samo kokoš na jajih; kod golubovah pako sědi i samac. Mladi se izlegu slěpi, a kad ih stari hrane utaknu im svoj kljun u njihov, te im siplju nutar hranu iz svoje guše, pošto su ju nutri u kašu skvasili. Ima ih do 200 vèrstih. Svi znadu izvèrstno letěti. Sve ove ptice zovu su **golubovke.**

VI. Tèrkalice.

(Laufvögel.)

Noj afrikanski (der Strauss, tab. 11., sl. 3.) je 7—8 stopah visok. Težak je 90—100, pače i 200 funtih. Glava, gornji dio vrata i nogė sasma su mu gole, ostalo tělo pokrito je kod samacah blistavo cèrnim, a kod ženkah sivo-smedjim perjem. Na krilih i repu visi dugačko, raztresito, rek bi izčinkano bělo perje. Kljun mu je plosnat, na noguh ima samo dva pèrsta. Ovo je najjača ptica, te može jednim udarcem oboriti šakala i divljega psa. Běži izvanredno hitro; njegov obični korak zauzimlje dužinu od 2 lakta, a kad počme běžati, da se ukloni pogibelji, koraca 8, 10, 12 pače i 14 stopah daleko. Poznato je, da su arabski konji najbolji i najhitriji, a ipak nemože ni najbolji takov konj noja dostignuti, kad ovaj běžati počme. — Vida je tako oštra, da se može u tom obziru natěcati sa svakom pticom grabilicom. Vrat mu je do 3 stope dugačak, a iz toga može se razabrati, kako daleko noj vidi, kada svoj vrat u vis digne. Kažu, da noj slabo čuje, ali čini se, da to nije istina. Hrani se ponajviše zèrnjem, nu jede i pupoljke i mladice raznoga gèrmlja i bilja. Osim toga napuni si želudac višeput i zemljom, kamenjem i t. d. tamošnji stanovnici čuvaju se, da gdě blizu njega broje

novce, jer se lahko dogodi, da im noj nĕkoliko komadah progutne. U krajevih, gdĕ ima dosta vode, ide svaki dan k vodi, da se napije, i to obično u podne; u krajevih pako, gdĕ vode neima, može dosta dugo žedan ostati; Arapi kažu, da može i 5 danah biti bez vode. — Noj ima obično 2—6 ženkah, a svaka mu snese 12—16 jajah. Radi gnĕzda netare si mnogo glave, jer si gdĕgod izkopa jamu, a kad u njoj već ima znatan broj jajah, počmu na njih ženke zamĕnice sĕditi, te sĕde tako marljivo, da ih ostavljaju samo rĕdko, i to upravo onda, kad je najveća vrućina, te idu da si hranu potraže. Za svoja jaja i svoje mlade vèrlo je noj brižljiv, i ako gdĕ opazi kakova čovĕka, kad na jajih sĕdi, pritulji glavu k zemlji, da se tako sakrije. Ako mu tko navali na ženku, kad već ima mlade, onda noj nastoji, da si neprijatelja kamogod drugamo zavede, dok mu se porodica spasi. Na jajih sĕdi do 38 danah, nu ipak se rĕdko kada izlegne više od 30—35 mladih. Oko gnĕzda može se pako vidĕti dosta jajah, što su ih ženke valjda kao nevaljala izbacile, a ovimi hrane se mladi noji, dok još nemogu drugu hranu jesti. Znamenito je, što neimaju mladi noji nikakova perja na sebi, nego su pokriti nĕkom bodljikastom kožom, koja ih valjda ima štititi pred oštrim tèrnjem i kamenjem. Ova koža je tako smedje boje, da se mogu mladi noji jedva razlikovati od pĕska. Meso mladih dosta je tečno, ali meso starih žilavo je i neugodno vonja; nu to neprĕči južnoafrikanske stanovnike, da ga nejedu, pače i sami rimski pisci pripovĕdaju, da je rimski car Firmus najedanput pojeo čitava — valjda mlada — noja. Moždjane nojeve

smatrali su někoč u Rimu za najveću poslasticu. Někom prilikom napravili su tamo paštetu od 600 nojevih moždjanah. U starom Rimu imali su uvěk znatan broj nojevah; tako ih je někoč car Probus dao u jedan dan 1000 poubijati.

Tečnija od nojeva mesa jesu njegova jaja, koja su do 3 funta težka i kao dětečja glava velika. Jedno nojevo jaje daje hrane kao 24 kokošja jaja. Lupina nojeva jaja tvèrda je kao kamen i kao slonova kost bělkasta. Tamošnji stanovnici rabe ju kao boce ili flaše.

Nojeva běla i cèrna pera vèrlo su skupocěna, a čim tanja cěv, i čim dulje i valovitije perje, tim skupocěnije. Gděkoji Afrikanci prave si iz cèrnih nojevih perah suncobrane, valjda za to, da im nepotamni njihova blistavo cèrna koža. Nojevah bilo je někoč u cěloj Africi, nu sad ih ima samo u gděkojih predělih. Žive na jata, i to po 6—10 skupa; nu kad je kiša pala, sakupi ih se 100—200 u jedno jato. S drugimi se pticami nikada nedruže, nu često ih možeš naći u družtvu sa kojimi dvopapkari.

Lov nojevah vèrlo je tegotan, budući može noj veoma hitro běžati. Nu Beduini su u tom lovu vèrlo věšti, te odaberu zanj baš najshodnije vrěme. Kada nastane najveća žega, i kad od vrućine sve pogiba, iznemogne i noj tako, da se čini kao da ni s města nemože. U to dakle vrěme sdruži se několiko Beduinah pa sědnuv na konja, podju u lov. Potrebitu hranu i měšine s vodom natovare na deve, koje sobom povedu. Znajući pako, da noj uvěk upravnim putem běži, porazměste se Beduini u onoj okolici, kuda misle, da će noj proći,

tako, da je jedan od drugoga po jednu milju udaljen. A kad noj do pèrvoga jahaoca dodje, pusti se ovaj za njim, těrajuć ga pred sobom dok ga dotěra do drugoga jahaoca, taj ga těra trećemu i t. d., dok konačno noj iznemogne tako, da ga lovci lahko mogu ubiti, udariv ga po glavi za to priredjenim oružjem. Takodjer ih love u zamke, koje im na shodnu městu nastave, ili pako obuku se u nojevu kožu, te im se tako približe a omču oko vrata zamaknu.

Noj je vèrlo glupa ptica, o kojoj se već u sv. pismu veli: „Bog mu je uzeo pamet, a uma mu nije dao.“ U novije su ga vrěme u mnogih krajevih Afrike tako pripitomili, da živi u kućah kao domaća životinja, pače kad bi ljudi pripitomljena noja u pustinju protěrali, vratio bi se opet u kuću. Pitom noj hoda po selu kao kakov pas; nu nesmije mu se ipak puno věrovati, jer se je višeputah već dogodilo, da je svojimi pandžami i krili gděkojega čověka strašno izranio. Pitomu noju čupaju se pera svake dvě godine po triput, te su puno lěpša i čistija od perah divljega noja.

Noj amerikanski (der Nandu) nalik je na svoga afrikanskoga brata, samo što je něšto manji od njega. Na noguh ima tri pèrsta; glava, vrat i dugačke noge pernate su mu. Živi u Americi, naime u Brasiliji, Paraguaju i u Chili. Življenjem svojim nalik je na svoga afrikanskoga brata; i on meće svoja jaja u jamicu, što si ju bijaše u zemlji izkopao; u takvom gnězdu ima višeput i do 100 jajah. Kada sunce jako pripiče, rado se sakrije gdě u šumi. Živi u velikih jatih. Lahko se može pripitomiti, a onda se rado igra s děcom; hodajuć

po selu, znatiželjno luče u svaki otvoreni prozor. — Darwin pripovėda, da amerikanski noj veoma věšto pliva, te da ga je sam vidio, kako je 400 korakah široku rěku preplivao. I on tèrči skoro tako hitro kao noj afrikanski. Meso mu se jede, dok je mlad. Jaja su mu do dva funta težka, pa i dosta tečna. Pera mu se rabe u istu svèrhu kao pera prijašnjega; nu nisu tako lěpa i skupocěna.

Indijski kazuar (Indischer Kasuar) je spljoštena kljuna, na čelu ima rožastu kacigu, na guši bradušu: glava i gornja strana vrata je gola, cèrveno-modra; noge su tropèrste. Visok je 6 stopah. Živi na molučkih otocih, na Javi i Sumatri; najviše pako ih ima u gustih šumah u Novoj Guinei. Hrani se voćem, korěnjem, bubami, pače i manjimi sisavci, pticami i t. d. Ženka mu snese 3—4 zelena jaja, koja su manja od jajah nojevih. Gnězda negradi nikakova. Tèrči tako hitro, kao afrikanski noj. Svojimi nogami tako se brani, da mu se neprijatelj nesmije ni približiti. Ovo je vèrlo čudnovita ptica; njezino bo perje izgledje kao konjska griva. Glas mu nalіči svinjskomu groktanju. U njihovoj domovini dèrže ih višeput kao domaću životinju, premda od njega neimaju skoro nikakove koristi. Meso mu nevalja, jer je tvèrdo i cèrno. Mladi ulovljeni kazuar dade se tako pripitomiti, da se ni neda od kuće protěrati. Pèrvoga kazuara doněli sn u Europu god. 1597.

Droplja (Trappe — tab. 11., sl. 8.) nalik je na našu kokoš. Izraste do jedne i pol stope visoka; duga je preko 3$^1/_2$ stope; poteže do 30 funtih. Kljun joj je jak i sveden; na bradi ima stèrčeća bradasta pera.

Droplja je jedna od najvećih i najtežih evropejskih pticah, te zastupa kod nas někim načinom noja i kazuara. Njezina je srěća, što je vèrlo plaha i što joj meso baš puno nevalja, jer bi ju doskora kod-nas iztrebili. Živi u ravnicah srědnje Europe, naime takodjer u Ugarskoj. Hrani se kojekakvim sěmenjem i bubami; dèrži se ponajviše na polju repicom posijanom. Droplja se samo onda drugamo seli, ako bi ju na jednom městu odviše uznemirivali. U proléću ponaša se dropac upravo tako kao naš tukac, razšepiri bo rep i spusti krila dolě. Ženka mu snese 1—2 běla, dosta mala jaja, te ih za jedno 30 danah odsědi; medjutim joj se brini dropac za hranu. U jeseni sakupe se u čitava jata, te ih biva višeputah i stotina u takovu jatu. Kada se pasu, brižljivo paze stari dropci, da ih odnikuda nestigne kakova pogibelj; s toga ih je vèrlo težko zateći. Nu po zimi, kada jako mèrzne, moći ih je laglje ubiti. Pripitomiti se nikako nedaju, pa ma ih i dali iz jajah kod kuće odsěditi. Tromo lete, nu věšto tèrče.

N o j, k a z u a r i d r o p l j a tèrče veoma hitro, nu mogu samo malo ili sasma ništa letěti. Mi ih zovemo **tèrkalice.**

VII. Štulače.

(Wadvögel.)

Žerav (der Kranich) ima dugačke noge sa 4 kratka, uzkom kožicom spojena pèrsta, glavu ponĕšto golu; kljun mu je kolik i glava i od nje kao odtisnut. Vrat mu je tanak, krila dugačka i široka, rep kratak i uzak. Perja je jednobojno pepeljasto-sivoga, na zatiljku ima gole cèrvene bobice, perje na krilih dugačko je i kuštravo. — Stanuje ponajviše u sĕvernih krajevih Europe i Azije; pod jesen ih se sastaju čitava jata, višeputah na hiljade, te sele se u toplije krajeve. Lĕpo li je gledati takvo jato selećih se žeravah, kako u neizmĕrnoj visini lete u dva klinasta (ovoj slici: < slična) reda, a sve se to više jedan drugomu približavaju, dok se napokon tako pritisnu, da im može na čelu samo jedan žerav letiti, koi im kao kakov vojvoda kaže pravac, kuda da lete. Kažu, da se žeravi dèrže uvĕk jednog te istog puta, a kud su jednoć već poletili, tuda da idu svake godine, a gdĕ su jedared opočivali, tuda da se svake godine opočinu. Mnogi od daleka sĕvera dolazeći žeravi prezimuju više putah i u samoj Ugarskoj. Hrane se ponajviše zèrnjem, naime lećom, graškom i pšenicom; nu zadovolje se i korĕnjem, mladom travom i dĕtelinom. Vĕšto love kobilice (ska-

kavce), kukce i druge bube, pače izkapaju kljunom iz zemlje cèrve i bahure kojekakvih bubah. Kad kada ulove i pokojega miša. Žerav pije kao patka. Ako naglo zavlada studen i sněg počme padati, nestane mu hrane, a on onda tako oslabi i iznemogne, da ga možeš rukama uloviti. — Ženka pravi neumětno gnězdo od tèrske i suhih grančicah; nu gradi ga samo na takvih močvarah, kamo nitko nemože doći. Snese unj dva jaja; neleti nikada u gnězdo ili iz gnězda upravnim putem, nego se unj vèrlo oprezno krivudastim putem kroz tèrsku uvuče. S toga je vèrlo težko saznati za žeravljevo gnězdo.

Žerav bio je već starim narodom oznaka oprez-nosti, kako i jest zbilja vèrlo oprezan. Kada gdě žeravi počivaju ili hranu traže, razastave straže, koje im svaku, ma i najmanju pogibelj jave. Někoji azijatki narodi vèrlo ga štuju; tko bi kod Mongolah žerava ubio, bila bi to najveća grěhota, a Kitajci zovu ga „milostivim gospodinom“, te o njem pričaju, do donaša sreću i dug život. I stari Gèrci vèrlo su ga štovali.

Mladi žerav može se pripitomiti, pa onda pruža svomu gospodaru dosta zabave. Brehm, vèrli prirodo-znanac, pripověda o pitomih žeravih slědeća: „Godine 1822. uhvatio je g. Seifertitz dva mlada žerava. Ova dva žerava za kratko su vrěme svoga gospodara posvuda sprovadjala, skačući ili leteći pred njim. Kod kuće pako bili su to zapovědnici na čitavom dvorištu, te nisu nikako dopustili, da se kokoši medju sobom bore. Kad bi ipak došlo do borbe, oni bi strogo sudili, te počet-nika kavge odmah kaznili. Ali ne samo da se nametnuše

za gospodare manjim, nego i povećim domaćim životinjam. Někom sgodom prelomili su mužjaku krilo, a njegova ga sestra vèrno njegovala, te nepusti nikoga k njemu. Kad se je kasnije sestra razbolěla, njegovao ju je on što je bolje mogao; a kad mu cèrknù, počme ju dizati i silom je htěo, da opet oživi. Videć da mu je trud bezuspěšan, razžalosti se i otidje iz dvorišta, te je tri dana tumarao izvan kuće, a tekar se četvèrti dan povratio kući i to tako žalostan, da se je svakomu smilio. Kasnije sklopì prijateljstvo s bikom, što su ga u istom dvoru imali, te ga je svuda kao věran drug sprovadjao i od muhah ga branio. Nu sa svinjami i tukci nije se htěo pačati u nikakov posao. Na ovce pazio je kao najbolji ovčarski pas, i ako se je koja od svoga stada udaljila, odmah ju je natrag dotěrao. — Tudji ljudi nisu mu směli puno věrovati; ali naprama gospodjam bio je veoma udvoran. Uvrědah nebi nikada zaboravio, već bi se prije ili kasnije osvetio. Dimnjačara i cèrnoga psa vèrlo se je bojao. Jednoč u proléće odleti s divljimi svojimi drugovi, ali za několiko danah povrati se opet i dovede si družicu, koja je kod njega něko vrěme ostala, ali kasnije mu se ipak iznevěrila i k svomu jatu poletila. Ovaj žerav bio je u obće vèrlo hrabar; nu jednoč navali někom nesrěćom na razjarena vola, koi ga svojimi rogovi tako čvèrsto izrani, da je bědnik za kratko poginuo.

Běla roda ili **štèrk** (weisser Storch) ima dugačak i upravan kljun, dugačak vrat, noge visoke, sve do bedrena gole, pèrste kratkom kožom skopčane; perje joj je upèrljano bělo, krila su cèrna, kljun i noge

žuto-cèrvene. Roda stanuje u umèrenom podnebju Europe i Azije, a zimi u Africi. Rado se dèrži u blizini čověka; gnězdo si gradi na krovovih i na visokih stablih. Ljudi joj rado meću na krov staro kolo, da si u njem gnězdo sagradi. Ona se u obće dèrži u blizini blatušinah i ribnjakah, gdě ima mnogo žabah i ribah; žabe, ribe, zmije, gušteri, miševi, kèrtovi, pače i mlade ptice sladkom su joj hranom. Rado se šeće po mokrih livadah, tražeći tamo žabah; krastače žabe ubija, gdě god ih nadje, ali ih nikada nejede. Kad joj se tko kani približiti dok se šeće ili lov lovi, zanjušiv ga odmah poleti u vis; nu u gnězdu moći ju je dosta blizu motriti, pače kažu, da niti onda s gnězda neodleti, kad se pod njom krov popravlja. Gnězdo gradi od suhoga prutja, gnoja, tèrske i t. d., te ga svake godine izpravlja i poněšta uzvisi, tako da joj biva višeputah do 10 stopah visoko. Vrabci i lastavice prave si rado pod njezinim gnězdom svoja malena gnězda. Ženka snese 2—5 bělih jajah, koje za 4 tjedna odsědi. Odsědiv si mlade, donašaju im stari u svojoj volji množinu hrane, koju im onda u njihovu volju izbljuju. Istim im načinom donašaju i vode. Ako je mladim gnězdo pretěsno, izbace po koje iz njega; u tom bo neima u njih velike ljubavi. Roda višeputah stoji mnogo satih na jednoj nozi i klepeće kljunom na posebni način. Isto tako klepetju i mladi, kada su gladni.

Roda dolazi k nam, osobito u Slavoniju, gdě ih mnogo imade, početkom měseca ožujka; a tomu se staro i mlado obveseli. Sa svih stranah zaori glas: „Rode su došle!“ jer to je siguran znak, da je nastalo prolěće.

U někojih krajevih pripověda puk, kako se neće vatra poroditi ondě, gdě se je roda ugnězdila, i ako bi se ipak porodila, da će roda učiniti strašnu halabuku te tako ljude pozvati, da vatru ugase. Svoje mlade neće nikako ostaviti, makar da i š njimi izgori. Roda ljubi čistoću, te si neprestance kljunom svoju opravu čisti i snaži.

Rodu možemo lahko pripitomiti, a onda je svomu gospodaru vèrlo privèržena. Ali jao njoj, ako se š njom gdė susretnu divlje njezine drugarice. Kažu, da ih se onda sakupe čitava jata oko pitome rode, te da ju strogo sude za to, što se je dala odvesti u sužanjstvo.

U obće mnogo se pripověda o ratu, sudovih i o porotah medju rodami. Roda je doduše mirna ptica, a nijedna od njih nije slavohlěpna; ali ipak se kad i kad dogodi, da se medju njimi porodi borba i žestoki rat. Ako zavlada na priměr u jednom kotaru glad, presele se rode u drugi koi kotar. Pravi gospodari u novom tom obitavalištu imaju š njimi něko vrěme pomilovanje, te im dozvole, da se hrane; ali kad bi opazili, da će i ovdé nastati glad, ako se prije shodna sredstva neupotrebe, sazovu veliki sastanak, te onda věćaju, kojim načinom da se tomu zlu doskoči. Takav sabor svèrši se obično tim, da se pridošloj stranci navěsti rat. Obě stranke sastave se onda u dva bojna tabora, a nijedan od njih neće da išta popusti; jer se obě bore za svoj obstanak i život. Takva borba traje dosta dugo, a koja je stranka slabija, mora onda što hitrije uzmaći i u daleke krajeve odletiti. Pobědonosna stranka baci se sada na stanove svojih neprijateljah, te im ih upravo iz temelja razori.

A kad nastane velika suša, pa im nestane u njihovoj okolici hrane, povuku se onda kamo u močvarne šume, gdě si kakve takve traže hrane.

Měseca kolovoza pripravljaju se na put u toplije krajeve. Ovom prilikom sastane ih se čitavo jato, te věćaju o predstojećem si putu. Ovom prilikom odèržavaju kad i kad javni sud nad kojim od ostarělih svojih drugovah, o kojem misle, da bi im bio radi svoje slaboće nepriličan na daleku njihovu putu. I ako sbilja pronadju, da je nesretnik taj tako slab, da nebi mogao široko more preletiti, onda ga uhvate u kolo, te nanj svojimi kljuni dotle udaraju, dok ga neusmèrte. A izvèršiv smèrtnu osudu, uzpnu se nebu pod oblake, te lete prama jugu. Višeputah biva ih u jednom jatu na hiljade. Někoje od njih preuzimuju već u južnoj Europi, na pr. u Carigradu, Sevilli i drugdě, druge lete u Malu Aziju, a najviše ih prezimuje na obalah plodonosnoga Nila, ili u Algiru.

Siva čaplja (gemeiner Reiher ili Fischreiher, tab. 11., sl. 9.) je po čitavoj Europi dosta poznata ptica. Žutih je noguh i kljuna, perja odozgor modro-siva, vrata běla s cèrnimi pěgami, na zatiljku ima cèrnu perjanicu. Visoka je do 3 stope. Dèrži se blizu rěkah, ribnjakah i jezerah. Hrani se ribami, njihovimi ikri, a u nuždi zadovolji se žabami, gušteri, puževi i glistami. Gnězda gradi na visokih stablah pokraj vodah; gnězdo joj je veliko i široko, te se sastoji iz vana iz pruća, unutra pako obloženo je tèrskom, perjem i vunom. Mlade si hrane ribami, što im ih donašaju u zjalu, koje je pod kljunom rek' bi u vrěčicu razšireno. Ribnjakom i rěkam

su čaplje na veliku štetu, pa s toga su ih někada lovili izvěžbanimi sokolovi. Čaplja, kada leti, savija vrat poput pismena S. Plaha je to, ali i hrabra ptica. Mlade čaplje mogu se lasno pripitomiti; stare pako vole od gladi poginuti, nego-li da oholi svoj vrat saviju u robsko igo. Meso mladih čapaljah veoma je tečno; běla pera od krilah zaděvaju se za kalpake, a pera od perjanice, što ju na glavi imadu, plaćaju se u Turskoj, gdě si njimi turban rese, dosta skupo, a to tim skuplje, čim su cèrnija. Čaplja spada medju ptice selice; k nam dolazi měseca ožujka, odsědi si ovdě mlade, a u jesen vraća se u toplije krajeve.

Běla čaplja (Silberreiher) posve je běla sa žutkastim kljunom. Iste je veličine kao prijašnja. Prava joj je domovina u južnoj Aziji, sěvernoj Africi i južnoj Europi; dolazi i u Slavoniju. Ovo je sbilja veoma krasna ptica, a milina je gledati, kada ih čitavo jato stoji na obali kojega jezera ili rěke, pa kako se najedan put dignu nebu pod oblake. Kažu, da je ovo upravo čaroban pogled, a mnogi je već lovac zaboravio, da ima pušku u ruci, kada ih je spazio dizati se u vis. Gnězda grade pojedince na velikih, šumom zaraslih močvarah blizu dolnjega Dunava i Neretve. Ženka snese u gnězdo, što si ga je sagradila na stablu, ili ako tih neima, u gustoj tèrski, po 3—4 jasno-zelena jaja; dokle ona sědi na jajih donaša joj njezin suprug hrane. Běla je čaplja vèrlo plaha i oprezna, te ju mogu samo onda ustrěliti, kada sědi na jajih. Njezina hèrbatna pera, koja služe za ures, vèrlo su krasna, te se skupo plaćaju. Čim je pero dulje — gděkoje biva i 20 palacah dugačko —

a čim je čišće, tim je skupocěnije. Jedna jedincata perjanica stoji višeputah do 500 for. Hrane se kao i prijašnje ribami. Ima jedna vèrst bělih čapaljah, koja kod nas živi; nu ta je za polovicu manja od prijašnje, te se zove mala běla čaplja. Njezino perje je doduše vèrlo lěpo, ali neima tolike vrědnosti kao od prijašnje.

Bukavac (Rohrdommel, tab. 12., sl. 10.) ima něšta deblji i kraći vrat od čapaljah. Manji je od sive čaplje. Živi u srědnjoj i južnoj Europi. Hèrdjasta je perja s mèrkimi poprěčnimi pěgicami. Na gèrlu mu stèrši perje preko šije, koja je pokrita vunastimi pahuljicami. Bukavac živi pokraj jezerah, rěkah i ribnjakah, gdě su obale močvarne i tèrskom zarasle. Hrani se ribami i žabami; kada hoće, da si uhvati hrane, sědne s prignutim vratom kamogod u močvaru, a kad mu se riba ili žaba približi, velikom hitrinom izpruži svoj vrat te si plěn s několiko udaracah svoga kljuna ubije. Kada se vrěme měnja, kriči obično čitave noći „iprumbhuhu“, i to tako jako, da mu se glas višeputah i sat daleko čuje. Bukavac sědi kao što i ostale čaplje čitave sate na jednom městu, pa se niti nemakne. Ako mu zaprěti pogibelj, brani se vèrlo hrabro i žestoko, svojim kljunom amo tamo udarajuć. Ranjeni bukavac neboji se niti čověka, niti psa, kojega obično u běg potěra. Kljunom zna tako čvèrsto udariti, da i čižme prosěče. Proti psom brani se na hèrbtu ležeć, a pas, koi je š njim već jedared imao posla, neće ga sigurno drugi put napastovati.

Sveti ražalj (geheiligter Ibis) ima dugačak, dolě prignut kljun; boje je běle; glava, vrat, kljun i noge cèrnkaste su. Njegova duga krilna pera su modro-zelene u cèrno prelěvajuće se boje. Stari Egipćani vèrlo su štovali ovu pticu, i dèržali ju u svojih hramovih, a tko bi ju ubio bio, morao bi umrěti. Živi u Egiptu na obalah rěke Nila, a kada nastaje suša, vraća se u močvarna jezera, iz kojih iztiče ova rěka. Hrani se manjimi ribami, cèrvi i t. d. Može se pripitomiti. Meso mu je veoma tečno.

U Slavoniji i u iztočnoj Hèrvatskoj živi **suri ražalj** (der braune Ibis), koi si ovdě gradi gnězda. Jeseni seli se u toplije krajeve.

Žličarka (Löffelreiher, tab. 11., sl. 6.) ima plosnat, lopatast s preda dvaputa tako širok kljun kao u srědini, pèrsti su joj do polak plivaćom opnicom spojeni. Na glavi ima perjanicu. Vèrlo je plaha; dèrži se velikih črětovah (močvarnih livadah), nikada pako u gustoj tèrski. Gnězdo gradi iz pruća i tèrskina lišća na stablih, a gdě tih neima, u kakovu šikarju. Obično ima na jednom stablu několiko gnězdah. Ženka snese 2—3 velika modrasta jaja. Mlade imaju mekan kljun, koi im za něko vrěme stvèrdne; stare njim klopotaju kao rode. Hrane se isto tako kao i ove. Oprezno šeće se žličarka po mokrih livadah, a samo ovdě i ondě pograbi svojim kljunom pokoju žabu, bubu i puža. Pijavice su joj veoma slastne; nu ipak najvoli ribe i ikru, a gdě kad i něžno koje vodeno bilje. Lahko se pripitomi. Meso joj se jede, te je osobito od mladih veoma tečno.

*

U Brasiliji ima jedna žličarka s krasno cèrvenim krilnim perjem.

Plamenac (Flamingo, tab. 11., sl. 7.) ima kljun viši nego širji, od polovine naglo sagnut. Vrat i noge izvanredno su mu duge; kratki pèrsti spojeni su cělom plivaćom opnom. Visok je 5 stopah, ružičasto je cèrven; za mlada je běle masti udarajući na cèrveno. Ovo je sbilja najčudovitija ptica, kod koje je još i to znamenito, što ima na dolnjoj čeljusti něku vèrst listavih zubih. Stanuje na iztočnoj obali hvalinskoga mora, na velikih jezerih kirgizkih stepah i u sěvernoj Africi. Zimi dodju gděkoji i na otok Sardiniju, pače višeputah i u južnu Francezku, a ima ih, koji zablude i u samu Švajcarsku. Znamenito je kod plamenca još i to, što si kada jede, vrat tako okrene, da mu dodje dolnja čeljust kljuna gori, a gornja, koja je tanka, i lopatasta, dolě. Plivaju věšto i hitro, a lete, ako ih malo ima, u jednom samo redu; nu kad ih ima mnogo, lete u trokutu, a najjači im je vodja. Kao što je čitava ova ptica neobična, tako si gradi i neobično gnězdo. Radi dugačkih noguh nemože plamenac na gnězdu sěditi kao druge ptice; on si dakle napravi iz blata i gnjilog bilja dvě stope visok brěžuljčić, u srěd njega pako jamicu, u koju snese 2—3 běla velika jaja, a kad mu je sve u redu, sědne na brěžuljčić tako, kao da bi htěo na njem jašiti. — U Egiptu mu jedu meso.

Vivak (Kiebitz, tab. 12., sl. 2.) manji je od čaplje, kljuń mu je kraći od glave, noge su visoke, zadnji pèrsti vèrlo kratki i povisoko naměšteni, na šiji nosi cèrnu perjanicu. Visok je preko stopu. Glave i vrata

1.
3.
5.
2.
4.
6.
8.
7.
9.
10.
Art A v E Hochdanz

je cèrna, pèrsijuh i tèrbuha běla s cèrvenkastom i modrikastom sjajnošću, ledjah je ugasito-zelenih. Vivak je vèrlo lěpa ptica; lěti oživljuje mokre livade srědnje Europe, pače i u Sibiriji ga lěti ima, a zimi seli se u južnu Europu, sěvernu Afriku i Persiju. Vivak sa ševom i čvorkom pèrvi nam navěšćuju toli željno izčekivanó prolěće. Vivak je hrabar i jao si onomu psu ili drugomu kojemu neprijatelju, koi bi htěo da se njegovu gnězdu približi. Kad bi vivak opazio, da se neprijatelj približava, počme kričati: „Kihvit, kiehvit", a eto ti ih za trenutak čitavo jato, kako sdruženimi silami na neprijatelja udaraju, dok ga u běg nepotěraju. Dogodilo se je već, da su čaplje, rode, gavrane, pače i orle u běg natěrali. Gnězdi se uz mlake i tèrskom obrasle vode. Ženka snese několiko putah na godinù po 3—4 pèrljavo zeleno-žuta, hèrdjasto i cèrno-plavo pěgasta jaja, te ih za jedno 16 danah odsědi. Jedva da se izlegle mlade osuše, odvede ih majka na kakovo sakriveno město blizu vode, gdě ih stari odmah hrane. Ako zaprěti kakova pogibelj, odmah se mladi posakriju, a stari nastoje, da si neprijatelja ili protěraju, ili ga s pravoga traga odvedu. Nu teta lija zna ih ipak prevariti. Kada gdě zanjuši njihova gnězda, vuče se polagano kao věšta tatica. Vivci spaziv ju, udare na nju svojimi oštrimi kljuni, te ju čvèrsto izbodu. Ali na takve malenkosti lija nepazi, i ako bi joj to bodenje ipak dodijalo, legne na zemlju, te se učini kao da je mèrtva. Ele, da ti je sada viditi, kako se vivci vesele i kakó ju bodu i oko nje obskakuju. Lija još mirno leži, ali već pazi, kojeg da vivka pograbi, pa eto ti najedanput skoči, uhvati

jednoga, te ni dva ni tri zaokrene mu vratom, pa š njim poběgne u svoju jamu. — Meso mladih vivakah vèrlo je tečno, isto tako i jaja.

Ostrigar (Austernsammler tab. 12., sl. 1.) velik je kao naša patka, těla je isto tako jaka kao i ova. Kljun mu je upravan, jak i stisnut, glava vrat i opleće je cèrno, ozdó je běo; noge i kljun je cèrven. Dèrži se uz europejske i azijatske obale; višeputah i k nam zabludi, te ga je moći naći uz obalu koje rěke i jezera. Izgleda dosta nespretan, ali ipak zna věšto letěti. Kada je oseka (Ebbe), veselo tèrči po obali morskoj, tražeć zaostavše oštrige i druge ljušture, koje zna svojim kljunom věšto otvarati i životinjicu iz njih vaditi.

Sabljarka (Säbelschnäbler, tab. 12., sl. 4.) ima dugačke noge; pèrsti su joj do polak plivaćom opnicom spojeni. Kljun, těme, šija, pleći, krila su cèrna, noge sivo-modre, ostalo je tělo skoro sasma bělo. Ova ptica znamenita je radi svoga dugačkoga, plosnatoga i gori zavinutoga kljuna. Živi na europejskih i sěvero-afričkih obalah srědozemnoga mora; ima je i u Ugarskoj. Svojim kao ribji us (Fischbein) pruživim kljunom maše po mokroj travi ili plitkih vodah amo tamo, da koju bubu, ličinku i t. d. ulovi i pojede. Gnězde u družtvu, te možeš na gděkojem městu naći puno njihovih gnězdah, koja su sasma jednostavna. Sabljarka bo se baš puno netrudi radi svogo gnězda, nego izkopa u zemlji malu jamicu, pa u nju snese 2—3 žutkasta, smedje-pěgasta jaja. Vérlo su oprezne, te ih je moći samo onda ustrěliti, kada na jajih sěde.

Pèršljivac (Kampfhahn, tab. 12., sl. 3.) Neima sigurno nijedne druge ptice, gdě bi mogao tako težko dva jednako bojadisana priměrka naći. Jedan ti je pěgast, drugi piknjast, treći prugast i t. d. Svaki je pèršljivac drugčije bojadisan. Živi u Europi i Sibiriji, zimi seli se tja u Afriku. Ponajradje je na mokrih livadah; jede kukce i druge u vodi živuće bube i njihove ličinke. Snese 3—4 sivo-zelena jaja. Mužaci se rado medjusobno bore. K tome potraže si něšto uzvišeno, ravno město, pa ih dodje 6—8, a i više skupa, te se medjusobno, bore, nakostrešiv najprije svoj lěpi ovratak. Ova borba im je samo ugodna igra, te nemože jedan drugoga nikada raniti. Više putah dodju i ženke, te gledaju ovu igru, i ako im odviše dugo traje, skoče medju boreće se mužake, pa ih raztěraju.

Šumska šljuka (Waldschnepfe) nalik je našoj jarebici. Dugački njezin kljun je tanak i upravan; u dnu je mehak a na vèrhu ćutljivom kožicom pokriven. Noge ima kratke s jednim něšta višim stražnjim pèrstom Perje joj je mèrko sa žutkastimi i tamnimi poprečnimi pojasi. Svojim življenjem naliči šljuka sovi. Kao što sova, isto je tako i šljuka nespretna tęla, debela vrata i glave; kao što sova, isto tako i šljuka izlazi samo ob noć, te ljubi samo tamna města. Živi u europejskih i sibirskih šumah. Početkom měseca listopada sele se šljuke u južnije krajeve, pače i u samu Afriku. Najviše ih pako ostaje u Francezkoj i u Italiji; nu jedva da se sněg odkopne sele se u pravu svoju domovinu. Početkom měseca ožujka sele ih se čitava jata na sěver. Ova selitba traje obično četiri tjedna, nu ako bi zima dugo

trajala, onda traje ta selitba jedva četèrnaest danah. Mužaci se kad i kad medju sobom bore, akoprem ova borba nije tako žestoka kao kod někojih drugih pticah. Gnězdo šljukah sastoji iz neznatne jamice, u koju snese ženka 4 hèrdjasto-žuta jaja sa surimi piknjicami. Za 17 danah izlegnu se mlade, i ako nebi okolica sasma sigurna bila, uzme ih ženka medju kljun i vrat te ih odnese jedno za drugim na koje sigurnije město. Ostavlja ih prije, nego što umiju letěti. — Hrane se bubami i cèrvljem, koje iz zemlje i gliba vade. Šumska šljuka vèrlo je plašljiva i bojazljiva. Meso im je vèrlo tečno, a upravo zato ih lovci rado strěljaju, pače i sama teta lija lovi ih gděgod može.

Kozica (Heerschnepfe) ledjah je surih sa 4 jasnije pruge uzduž; rep je hèrdjast s cèrnimi prugami poprěko, noge su joj zelenkasto-sive. Leti povisoko, putuje noćju. Ovo je najobičnija šljuka, te je kolik naš golub.

Ugara (Brachvogel, tab. 11., sl. 10.) ima veoma dugačak, tanak, okrugao i gori uzvinut kljun, pločaste krake i spojene pèrste. Živi u Europi, Sibiriji i sěvernoj Africi. Rado je stranom blizu vode, stranom pako na nepooranom polju (na ugaru). Pliva veoma věšto. Izkopav u zemlji jamicu, snese 4 maslinasto-zelena, sivo-smedje pěgasta jaja. Meso joj je vèrlo tečno.

Cèrna liska (Gemeines Rohrhuhn) ima kraći kljun od glave; tri duga pèrsta obrubljena su lučasto plivaćom opnicom, te su skupa sa golěni mèrkaste boje. Ova je ptica brusilovično-cèrna; na glavi ima bělu čelnu ploču. — Spada medju najobičnije močvarne ptice, te ju možeš po čitavom světu naći. Proživi skoro

sav svoj život na vodi. Najvoli pako tamo živiti, gdě ima puno tèrske, da se u njoj može odmah sakriti, kad bi joj pogibelj zaprětila, i ako nebi ni ovdě sigurna bila, ponori se pod vodu, te joj možeš onda samo glavu viditi. Težko hodá, budući su joj pèrsti odviše dugački. Gnězdo gradi iz tèrske, te ima rado, kad je medju lišćem sakriveno. Ženka snese 7—14 žutkastih, suropiknjastih jajah, koja su tako velika kao kokošinja. Mužak věrno straži ženkino gnězdo, i ako bi došao koi tudji mužak blizu gnězda, odmah se š njim počme boriti. Više putah se sakupe čitava jata cèrnih lisakah. Hrane se u vodi živućimi bubami, biljem i sěmenjem. U gděkojih zemaljah smatra se njihovo meso za postno jelo. Lov na liśke vèrlo je za lovce zanimiv.

Zelenonoga liska (Grünfüssiges Rohrhuhn, tab. 12., sl. 9.) manja je od prijašnje. Kljun joj je kraći od glave, te medjaši sa golom čelnom pločom; tri prednja pèrstá vèrlo su dugačka, uzkom opnicom spojena, i isto tako kao i dolnja strana noge zelena. Gori je mèrkasto-cèrna, a dolě brusilavično siva. Na pèrvom krilnom peru kao takodjer i na pèrvih repnih pokrivnih perih ima rub kao sněg běo. Živi u čitavoj Europi i Sibiriji a zimi u sěvernoj Africi. Najradje je tamo, gdě ima mnogo guste tèrske. Pliva věšto, mašuć glavom amo tamo. Jest to vèrlo živahna ptica, te se, ako joj pogibelj zaprěti, odmah u vodu ponori. Hrani se u vodi živućimi bubami, pupoljci i sěmenjem. Snese 9—10 cèrvenkasto-žutih, suro-pěgastih jajah. Svoje mlade vèrlo ljubi. Meso joj nevalja.

Hariš (Wachtelkönig) ima něšto zavinut kljun; ozgor je mèrka, smedjo-obrubljena perja, tèrbuh mu je bělkast, prednja stran vrata pepeljasta. Ima ga u Europi, južnoj Sibiriji i Siriji; živi najradje na livadah, gdě ima u blizini gèrmlja. Seli se. K nam dolazi dosta kasno, dok trava na livadah tako naraste, da se može u njoj sakriti. Hitro tèrči. Jede gljiste i male bube. Gnězdo si izkopa u zemlji, a ženka unj snese 7—12 blědo-zelenih světlih jajah sa surimi piknjami i pěgami. Ženka na njih tako marljivo sědi, da ju višeputah, kad se livade, kose, posěku. Mladi hariši s početka su cèrni.

Žerav, roda, čaplje, bukavac, ražalj, žličarka, plamenac, vivak, ostrigar, sabljarka, pèršljivac, šljuka, kozica, ugara i liske imaju skoro sve visoke noge, koje su nalik na štule, a upravo s toga zovu se **štulače.** One mogu u ravnih i pěskovitih pokrajinah hitro tèrčati, ili u močvarah i plitkih vodah gaziti. Někoje od njih znadu i hitro plivati. Hrane se cèrvljem, bubami, pa i vodenim biljem, nu glavna su im hrana vodene živine.

VIII. Plovice.

(Schwimmvögel.)

Prosti galeb (Lachmöve) ima jak kljun; gornja je čeljust na kraju sagnuta; krila su dugačka, rep upravan, kusast. Zadnji je pèrst kratak, kljun i noge cèrvene, glava i guša cèrna, ledja jasno-siva, ostalo tělo bělo. Ova je ptica kao golub velika. Stanuje uz obale evropejskih morah, jezerah i drugih vodah, pače i u Sibiriji je imade. Zimi seli se u toplije krajeve. Gnězda gradi u velikom družtvu. Vèrlo su oprezne, i ako spaze šta sumnjiva, odmah se ogromnim štropotom dignu u zrak. Hrane se manjimi ribami, cèrvi i bubami, u nuždi i stèrvinom; više putah otimlje jedna drugoj hranu. Ženka snese 2, rědko kada 3 velika, blědo-zelena, suro-sivo pěgasta jaja. Meso im se nejede. Glas im je vèrlo neugodan. Ima ih i kod nas u Hèrvatskoj.

Galeb-otimač (Raubmöve) něšta je veći od čavke. Kljun mu je jako sagnut. To je jedna od najznamenitijih pticah. Prava joj je domovina na pustih malih otocih u sěvernom moru; nu višeputah, osobito dok je mladja, dolazi i u toplije krajeve. Kod nižiderskoga jezera u Ugarskoj višeputah su ju već ustrělili. Hrani se ribami, koje najradje drugim pticam, na pr. svojoj braći galebom, burnoj lasti i t. d. otimlje. Jede i mlade ptice i jaja, a

kad neima što oteti, zadovolji se cèrvi, bubami i mehkušci. Dogodi se često, da njih čitavo jato sědne kitu na hèrbat, te jedu na njemu živuće životinje. Gnězdi se ponajradje tamo, gdě i druge vodene ptice. Stari hrabro brane svoje mlade. Meso im nevalja.

Burna lasta (Sturmschwalbe) nalići lastavici. Kljun je slab, kraći od glave i na kraju jako sagnut. Perja je ozgor tamno-cèrna, ozdol sivo-cèrna. Veliki ocean prava je domovina burnih lastah. Mogu po najvećoj buri po kolebajućih se morskih valovih tèrčati, pa buduć da uzkolebano more mnoge morske životinje, od kojih ove ptice žive, u vis těra; s toga se najviše burnih lastah u vrěme silnih viharah pojavljuje na moru, te zato takodjer misle mornari, da su to predhodnice nesreće. Dogadja se kad i kad, da pojedine burne laste zablude na kopno. Tako su god. 1828. ulovili u Beču jednu takvu pticu; nu ta je do skora poginula, jer na kopnu neima za nju slastne zabave ni živeža. — U želudcu ima něku vodicu, koju nozdèrvami štèrca na neprijatelja, kada na nju koi navali. Gnězdo gradi u pukotinah; ženka snese samo po jedno sasma bělo jaje. Ljudi, saznav, u kojih se pukotinah burne laste zadèržavaju, love ga prostom rukom, i to zato, da ih zimi kao svěće rabe; one bo su tako tuste, da u nje samo treba stěnj uvući, pa ih užgati. Věšto znadu po tihoj vodi amo tamo hodati, nu plivati ih još nitko vidio nije. Na kopnu hodaju težko, te se kolěbaju kao patke. Sakupe se kad i kad na ogromna jata. Tako pripověda něki putnik, koi je putovao u Australiju, da

je jednoć vidio vèrlo veliko jato, u kojem je moglo biti do 150 milijunah burnih lastah.

Prosta čigra ili morska lastavica (Gemeine Seeschwalbe, tab. 12., sl. 7.) nalikuje našoj lasti; kljun joj je sa strane šiljast i stisnut; noge kratke i tanke, krila dulja od njena rašljasta repa. Kljun i noge su cèrvene; ozgor je siva, ozdol běla; těmena je cèrna. Pèrsti su podpunom opnicom spojeni. Dèrži se posvuda kod rěkah, jezerah, ribnjakah, pače i kod povećih mlakah. Ima je u Sibiriji, Africi, Europi, pače i u Americi. Gnězda gradi družtveno na golih i pěskovitih otocih. Ženka snese u malu jamicu 2—3 zeleno-běla jaja s ljubičastimi pěgicami ili piknjami. Hrane se ribami, žabami i vodenimi bubami. Čigre nisu baš bojazljive, već ako je čověk jednuod njih ulovio te ona počme piskati, odmah doleti čitavo jato čigrah na pomoć. Tko bi htěo, mogao bi ih tada na stotine postrěljati. Meso im se nejede.

Togajka (Albatross, tab. 12., sl. 6.) je najteža medju svimi plovicami; veća je od našega labuda, boje je běle sa sivimi ili smedjimi ledji i cèrnimi letnimi peri. Kad se razkrili, zahvati 10—11 stopah. Stanuje na iztočnih otocih južne Amerike. Galebe zna věšto loviti, a osim toga hrani se ikrom, ribami i t. d. Gnězda grade u družtvu sa tučnjaci i to na gděkojem pustom udaljenom otoku, te si uzajemno sa tučnjaci u pomoć pritiču. Lete veoma věšto. Meso im se jede samo u nuždi; tim pako tečnija su jaja, koja se nikada neće tvèrdo skuhati.

Običui labud (der gewöhnliche Schwan) nalik je našoj guski, samo što mu je vrat puno dulji. Perje mu je kao sněg bělo, kljun žuto-cèrven a noge cèrne. Prava mu je domovina sěverna Europa, a samo pojedini dolaze zimi k nam. U gděkojem gospodskom vèrtu ima na ribnjacih i pitomih labudah, kojimi se osobitoděca rado zabavljaju, bacajuć im komadiće žemlje, kruha i t. d. Pitoma labuda moramo zimi dèržati u čistoj staji. Živi 20—30, pače kažu i 100 godinah. Ženka je manja od mužaka. U slobodi hrani se labud barešnim biljem, njegovim korěnjem i sěmenjem, žitom, vodenimi bubami, cèrvi, malo kad žabami, a nikada ribami, jer je odviše lěn, da jih lovi. Mužak i ženka živu u zajedničkoj ljubavi i slozi tja do smèrti. Gnězdo im je 3—4 stope veliko i gdě u tèrski sakriveno. Svake si ga godine izpravljaju. Ženka unj snese 5—8 velikih, sivo-zelenkastih jajah, zamota ih u pahuljice, što si ih je sa svoga tèrbuha iztèrgala. Sědi 36—38 danah. Dokle ženka na jajih sědi, věrno ju mužak čuva i brani. Ako im zaprěti kakova pogibelj, udari oboje zavijati jakim si glasom. — Leti věšto i bèrzo. Ljubi jednako družtvo, i ako ima sam dosta hrane, pusti svaku drugu životinju u miru. Hrabar je, pa kažu, da se i proti samomu orlu obraniti znade, pače da ga često i nadjača. — Meso mu je vèrlo tečno. Najveću pako korist imamo od njegova perja, a osobito od pahuljice, kojom se pune jastuci velike gospode. Iz Ruske i Poljske dovaža se mnogo takova perja. Njegova koža, iz koje se izčupa sve veće perje a samo pahuljice ostave, daje toplo i vèrlo krasno kèrzno.

Osim običnoga ima još

a) **labud-pěvač** (der Singschwan), koi živi takodjer u sěvernoj Europi i Aziji. Kada pěva odaleko, rekó bi da zvoni.

b) **cèrni labud** (der schwarze Schwan) ima krasno cèrno perje i skèrletan kljun. Živi u Novoj Holandezkoj. Kad kada ga nadješ pripitomljena u vèrtu kojega velikoga gospodina.

Divlja guska (wilde Gans) je kolik naša domaća guska. Biva do 10 funtih težka. Boje je gore sive, a dolě bělkaste, na hèrbtu mèrko-sive. Kreljuti su na vèrhu cèrni, kljun narančasto-žut, noge blědo-cèrvene. Kljun je dug kolik i glava. Okrajci kljuna na gornjoj čeljusti su kao zubovi. Stanuje u sěvero-iztočnoj Europi i u Sibiriji. U stara vremena biaše jih i u naših zemljah, po imenu u Ugarskoj dosta često, ali što se više zemlje obradjivati počelo, to ih sve to više nestaje. Zimu prožive divlje guske na južnih obalah Europe, na hvalinskom, pa i na tihom ili velikom moru. Lete ili u upravnom ili u klinastom redu. Gnězde ponajradje nedaleko vode, gdě si prave iz tèrskina lišća 2—3 stope široko gnězdo, u koje snesu 6—10 bělih jajah. Mužak věrno straži svoju ženku, dok na jajih sědi; ako hoće ženka, da ide hranu tražiti, iztèrga si něšta pahuljice pa njom pokrije jaja. Hrane se zelenim lišćem, sěmenjem i korěnjem. Rado dolaze medju domaće guske, te se je već dogodilo, da su se š njimi podobro daleko kući těrati dale. U ostalom vèrlo su plahe i lukave. Težko ih je ustrěljiti. Kažu, da si je car Karlo VI. dao na Dunavu napraviti posebnu ladju, iz koje je na divlje

guske iz maloga sitnim zèrnjem (šprihom) nabitoga topa strèljao. Za maglovitih jesenskih jutarah pošlo mu je višeputah za rukom, da ih je jednim hitcem znatan broj ubio. Meso mladih gusakah vèrlo je tečno, ali meso starih je žilavo.

Od divlje guske proizašla je **domaća naša guska** (zahme Gans). Ona snese obično 12 jajah, i ako joj se uzimlju, snese ih i više. Na jajih sědi 28—30 danah. Kad se mladi izlegnu, valja ih 8—10 danah u toploj staji děžati, a stopèrv poslje 14 danah smiju se u vodu pustiti. Domaća guska može i 100 godinah živiti. Dèržimo ju radi njena perja i tečnoga mesa. Dobro utovljena guska ima 10—20, pače i 30 funtih. Njena jetra vèrlo su tečna, najvećma pako cěne njenu mast. Guske hrane se biljem, korěnjem i svakojakim žitom.

Gavka (Eiderente) něšto je veća od naše patke, Živi na morskih obalah sěverne Europe. Rědko kada zabludi i k nam. Neživi nikada u sladkih vodah. Hoda vèrlo nespretno, te često putah opadne na pèrsa; leti težko. Zato pako věšto pliva i roni. Višeputah zaroni 5—6 hvatih duboko, da si hranu izvuče. Kada je na moru u čitavom jatu, vèrlo je oprezna i bojazljiva. Njezino gakanje čuje se dosta daleko, te se onda čini kao da se čitav sbor ljudih razgovara. Kada gnězdi, onda je reko bi sasma pitoma, pače ženku moći je u njezinom gnězdu u ruku primiti. Sa drugimi morskimi pticami živi u najboljem prijateljstvu i slozi. Gdě ju ljudi neprogone, ondě gnězdi blizu samih kućah, pače u Norvežkoj gnězdi i u samih kućah, stajah i kuhinjah. Neumětno njezino gnězdo sastoji iz morske

trave; ženka unj snese 4—7 zelenkastih jajah. Kad neimaju na malih otocih dosta prostora za svoja gnězda, snesu dvě ženke svoja jaja u jedno gnězdo, te na njih izměnice sěde. Ženka kad sědi, čupa si najněžnije pahulje, te njim na okolo obloži svoje gnězdo tako, da ju jedva možeš u gnězdu viditi. Mužak věrno straži gnězdo, dok ženka jaja nosi, a kad na njih sěditi počme, ostavi ju pa ode daleko u more. Za tri tjedna izlegnu se mlade, a ženka ih odmah odvede u more, gdě ih uči plivati. — Gavka hrani se raci i ljušturnjaci, ribami i ribljim mrěstom. Znamenito je, što proguta čitave ljušture, koje se joj za kratko vrěme u želudcu tako razdrobe, da iz nje izlaze kao grubi pěsak. — Svojimi pahuljicami vèrlo su nam koristne. Ovih pahuljicah dodje svake godine do 6000 funtih u tèrgovinu, te se skupo plaćaju. Meso im jedu samo najsiromašniji ljudi, jer zaudara ribjim uljem. Iz kože gavke prave tamošnji stanovnici tople zimske oprave.

Divlja patka (Wildente ili Stockente) ima žut kljun, ugasito-žute noge, světlu, tamno-zelenu glavu i vrat, a oko vrata bělu prugu, ozgor je smedja, suro-valovita, někoja krilna pera su ljubičasta. Stanuje u sladkih stojećih vodah sěverne zemaljske polovine; kod rěkah je rědko kada ima. Ako se voda smèrzne, nastoji patka, da se kod otvorenih městah što dulje uzdèrži, ili pako odseli se u južnije krajeve. Kad se sele, sakupe se u velika jata; skoro svu jesen prožive na velikih ribnjacih ili jezerih. Lete u upravnom ili klinastom redu. Čuje i vidi vèrlo dobro. Vèrlo věšto pliva, te obično često zaroni, i onda ruje ćutljivim kljunom u

blatu, da si hrane potraži. Hrani se cèrvljem, bubami, mladimi ribami i žabami, puževi, ribjom ikrom, pa i korěnjem, sěmenjem i žitom. Obično traže si noćju hranu; danju najvole mirovati. Gnězdo grade nedaleko od vode, a višeputah i na visokom dèrveću. Ženka nastoji, da joj mužak neznade za gnězdo. Snese unj 8—14 upèrljano-bělih jajah. Za 24—28 danah odsědi mlade, koje ili odvede ili u svojem kljunu odnese u vodu. Gděkoje mlado, što bi izpalo iz gnězda, ide samo u vodu. — Meso mlade patke veoma je tečno, pa s toga ju, osobito jeseni, hvataju na povoljnih městih u posebne mrěže. Divlje patke daju se jako težko pripitomiti, a pèrvom prilikom odlete opet medju divlje. Od divlje patke vuče poreklo naša pitoma patka.

Nejasit (Pelikan tab. 12, sl. 5) ima četiri podpunom opnom spojena pèrsta. Kljun mu je dugačak i širok, gornja čeljust plosnata, na kraju kvakasto sagnuta; u dolnjoj čeljusti ima kožan tobolac, koi se može tako nategnuti, da unj spravi 5—6 sledjah (Häringe). Jest preko 4 stope dug, a kad se razkrili, zahvati preko 9 stopah. Njegova je sreća, što ga je narav nadarila tolikim tobolcem, kamo si može hranu spravljati; jer je uvěk gladan. Ime mu već kaže, da nikad nije sit. Kažu, da može najedan put toliko mesa pojesti, koliko bi dosta bilo 6 osobam za oběd. Hrani se ribami, ponajviše sledji. Vèrlo dobro leti, strovali se stèrmoglavce s velike visine u vodu, da uhvati koju ribu, pak ulovi-li štogod, rine napèrvlje u kožnat svoj tobolac, što ga pod gèrlom nosi, lovi lov dalje, te poslě stopèrv dignuv se u vis progutne, ili odnese svojim mladim. Stanuje pokraj

morah, jezerah i rěkah, naime kod sěvernoga, hvalinskoga i cèrnoga mora, kod rěke Nila, Dunava, Tise, Neretve, Cetinje i t. d. Gnězdo gradi u tèrski, a ženka mu snese 2—3 běla, prama njenoj veličini dosta malena jaja, koja su vèrlo tečna. Lahko se pripitomi.

Morski gavran (Kormoran ili Seerabe) ima kljun na kraju kvakasto sagnut, perje mu je zelenkasto-cèrne boje, krila něšto cèrvenkasta.

Stanuje ponajviše u sěvernih krajevih, nu ima ga i u Austriji na obalah někojih rěkah. Ostaje na jednom městu několiko godinah, a onda se drugamo opet preseli, gdě mu je hrane u obilju. Gnězdi se na visokih klisurinah ili pako na visokom dèrveću medju vranami i vivci. U svakom gnězdu ima 3—4 mala modrasto-běla jaja. Morski gavran najvěštiji je ronac, te mu je šala naloviti ribah, koliko mu ih treba. Može i 150 stopah duboko u moru zaroniti, da si izvadi koju ribu. Vèrlo je proždèrljiv, te ako je već tako sit, da nemože ulovljenu ribu pojesti, dèrži ju tako dugo u kljunu, dok ogladni. Višeputah ima ih golema jata na klisurastih morskih obalah, i ako im s koje strane zaprěti pogibelj, odmah u vodu zarone, te im neima onda ni traga, dok se opet na drugom městu nepokažu. Radi njihove proždèrljivosti ubijaju ih ljudi, gděgod ih naći mogu, premda je stare jako težko ubiti radi njihove opreznosti i hitroga leta. Niti mu valja što meso, niti jaja.

Pandurak (der Steissfuss, tab. 12., sl. 8.) visok je prěko 3 stope i tim znamenit, što mu stoje sasma s traga kratke njegove noge, koje imaju četiri kèrpasta ili cělom plivačicom spojena pèrsta. Kljun mu je du-

goljast, uzak, tvèrd i šiljast. Perje je cèrno-mèrko, a dolě srebèrnasto-bělo. Oko glave ima mèrku kučmu i na čelu cèrnu dvostručnu kikmu. Stanuje u uměrenom podnebju Europe, u južnoj Sibiriji i sěvernoj Americi. Neumětno svoje gnězdo gradi u sladkoj, tèrskom obkoljenoj vodi; ženka unj snese 3—4 blědo-zelena jaja, a mladi jedva da se izlegnu, skoče u vodu da plivaju. — Hrani se ribami, a kad i kad vodenimi bubami. Meso nije dobro. Pèrsa i tèrbuh pokrita su tako nježnim perjem, da mu se ova koža rabi kad i kad za kèrzno.

Tučnjak (Fettgans ili Pinguin) je kolik naša guska. Kratke plivaće noge na kraju su mu těla; krila su kratka i neimaju letnoga perja. Ozgor je tamno-siv, ozdol běl; obraz i guša mu je cèrna, pèrsa i obě strane vrata žutkaste. Nemože letěti, zlo hoda, tim pako bolje pliva. U vrěme ležnje sastaje ih se na hiljade na někojih bujnom travom zaraslih otocih, pa si prave 2—3 stope duboko pod zemljom gnězda, koja izgledaju kao kakova peć. Snese 3—4 velika jaja. Kada se mladi izlegnu i u plivanju uvěžbaju, odlazi početkom zime čitava družba u more, a stopèrv u prolěće vraćaju se natrag. Njihov glas nalići glasu magarčevu. Nisu plahi, a čověk im se može tako približiti, da ih rukama može loviti; odvažno se brane, kad bi ih tko napao, a mnogoga su kljunom do kèrvi izranili. Meso im je cèrno, nu ipak ga jedu, premda nije ni najmanje tečno. Jedan tučnjak važe do 30 funtih. Koža im se rabi za kèrzno. Živi u južnom moru.

Galebi, **burna lasta**, **čigra**, **togajka**, **labud**, **guske**, **gavka**, **patke**, **nejasit**, **morski gavran**, **pandurak** i **tučnjak** imaju kratke, na kraju těla naměštene noge. Pèrsti su im spojeni kèrpežnom ili podpunom plivaćom opnom. Mi ih zovemo **plovice.** Věšto plivaju i rone, ali težko hodaju, pače někoje od njih nemogu tako rekuć ni hodati. Ima ih, koje prožive skoro sav svoj život u vodi. Někoje od njih osobito dobro lete, a druge opet letěti nemogu. Na kraju těla imaju něku žlězdu punu masti, koju često ožmu kljunom i perje maste, da krozanj voda neprobija. Najviše ih je selicah. Gnězde uz vodu ili pako na dèrveću. Hrane se biljem, ribami, ribljim mrěstom i drugimi vodenimi životinjami.

Grabilice, **penjačice**, **pěvačice**, **kokoši**, **golubovke**, **tèrkalice**, **štulače** i **plovice** sačinjavaju red **pticah.** — Ptice imaju toplu cèrvenu kèrv i dišu plućima; nesu jaja, koja izležu svojom vlastitom toplinom. Imaju rogovasti kljun i pokrivene su perjem.

Kazalo.

Znatnije tiskarske pogrěške.

Na	str.	17,	redku	6	ozdol	město:	razveli,	stavi:	razveseli.
„	„	23,	„	13	ozgor	„	je se do sada	„	je do sada.
„	„	31,	„	12	ozdol	„	po redu,	„	po rodu.
„	„	43,	„	11	ozgor	„	u njoj,	„	o njoj.
„	„	78,	„	14	ozdol	„	Jarebica,	„	Prepelica.
„	„	83,	„	4	ozdol	„	grane i otoci	„	grane i otoke.
„	„	96	„	7	ozdol	„	njihovimi ikri	„	njihovom ikrom,

